

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание

Трета редовна сесия.

LXXV заседание, петък, 4 февруарий 1911 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ П. Ораховацъ, въ 3 ч. 35 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля г. секретаря да провѣри списъка на отсъствающитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретарь П. Паскалевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Михаилъ Бакърджиевъ, Константинъ Батоловъ, Недѣлко Вельовъ, Петко Войниковъ, Никола Георгиевъ, Йонко Гунчевъ, Мустафа Исмаиловъ, д-ръ Георги Калинковъ, Александъръ Каназирски, Димитъръ Каранешевъ, Никола Коцевъ, Маринъ Кърпаровъ, Ранко Маджаровъ, Илия Марковски, Никола Митевъ, Дончо Папазовъ, Стефанъ Паприковъ, Драганъ Поповъ, Никола Поповъ, Петъръ Пѣйчевъ, Георги Радойковъ, Диньо Рашевъ, Стефанъ Родевъ, Иванъ Саллабашевъ, Димитъръ Стефановъ, Стефанъ Стефановъ, Христо Тоневъ и Драганъ Чакървъ)

Прѣдседателъ: Отсъствуватъ 28 народни прѣдставители; има изискуемото се число, за да се смѣта засѣданието за законно.

Съобщавамъ на Събранието, че отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи е постѣпилъ законопроектъ за разрѣшение на Поповската и Троянска общини да сключатъ заеми.

Отъ Министерството на търговията и земледѣлието — законопроектъ за допълнение на чл. 30 и измѣнение на чл. 64 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия.

Отъ Министерството на финанситѣ — прѣдложение за опрощение 360 л. на Христо П. Люараси, софийски жителъ, произходящи отъ мито и общински налогъ.

Отъ Министерството на външнитѣ работи — съобщение, че народнитѣ прѣдставители г. г. С. Паприковъ, И. Саллабашевъ и д-ръ Г. Калинковъ сж постѣпили на държавна служба и, съгласно избирателния законъ прѣставатъ да се считатъ за народни прѣдставители.

Постѣпило е заявление отъ софийския народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Батоловъ, съ което си подава оставката, защото е станалъ градски кметъ; на сжщото основание и той прѣстава да се счита за народенъ прѣдставителъ.

Минаваме на дневенъ редъ: второ четене на законопроекта за измѣнение на конституцията.

Моля докладчика г. Мирски да докладва рѣшението на комисията.

Докладчикъ Н. Мирски: Г. г. народни прѣдставители! При вторичнитѣ ваши изучавания прѣважнитѣ въпроси, които днесъ ще ни занимають, ако и да сте чели доклада на комисията, на която възложихте да разгледа законопроекта за измѣнение нѣкои членове на конституцията, по установения редъ на нашия правилникъ, ще имамъ честта да прочета доклада, а самото прѣдложение ще бѣде четено параграфъ по параграфъ. (Чете)

„Д о к л а д ъ

до XIV-то обикновено Народно събрание отъ комисията за изучаване законопроекта за измѣнение на конституцията.“

„Господа народни прѣдставители!

„Избраната отъ васъ комисия изучи всестранно внесенния отъ г. министъръ-прѣдседателя законопроектъ за измѣнение на конституцията. Комисията имѣ прѣдъ видъ мотивитѣ къмъ законопроекта и обясненията, които даде въ засѣданието на Народното събрание завчера на 31 януарий 1911 г. г. министъръ-прѣдседателъ, а сжщо въ засѣданията на самата комисия, както и всичко, което се говори отъ мнозина отъ г. г. народнитѣ прѣдставители прѣди гласуването по принципъ на законопроекта.

„Слѣдъ дълги разисквания комисията прие законопроекта въ формата, въ която се той прѣдстави въ настоящия докладъ.

„Комисията счита за неизлишно да прибави къмъ висшеизложеното слѣдното:

„По заглавието. Комисията намѣри, че законопроектътъ слѣдва да се нарече не **з а к о н ъ**, а **п р ѣ д л о ж е н и е**, както се наричатъ тоя видъ наши законодателни актове въ основния ни законъ (чл. чл. 167—169 отъ конституцията), по силата на които се прѣдлагатъ на великото Народно събрание работитѣ, наложени отъ обстоятелствата или нуждата (чл. 146 отъ конституцията).

„По § 1. Комисията намѣри по-цѣлесобразно да се гласува въ единъ параграфъ замѣната на ду-

митъ княжество, князь и пр., съ думитъ царство, царъ и пр.

„По § 2. Чл. 6 се прие отъ комисията, както е въ законопроекта.

„По § 3. Комисията прибави въ чл. 17 думитъ „съ съгласието на правителството“, ако и да се подразбиратъ тия думи въ законопроекта и въ днешния текстъ на чл. 17 на конституцията, както се подразбиратъ още думитъ и подъ отговорността, прѣдъ видъ на чл. чл. 18 и 154 на основния ни законъ.

„По § 4. Комисията намѣри за неизлишно да се прибави въ чл. 19, че Министерскиятъ съвѣтъ ще оповѣстява на народа за всѣко излизане на царя навънъ отъ държавата, и за това, кого е оставилъ той за свой замѣстникъ. Комисията се изказа, че се разбира само по себе си, какво ще се оповѣстява чрѣзъ „Държавенъ вѣстникъ“ и за всѣко завръщане на Негово Величество царя въ страната.

„По § 5. Чл. 24 остава тъй, както е въ законопроекта.

„По § 6. Чл. 35 — за гражданската листа — се прие въ редакцията на законопроекта, като се прибави само думата „особенъ“.

„По § 7. Въ чл. 38 се замѣни думата „православната“ съ думата „източно-православната“, за да бѣде членътъ по-ясенъ.

„По § 8. Чл. 55 се прие безъ измѣнение. Ще има да се приематъ у насъ чужденци за български граждани само по силата на административенъ актъ, т. е. безъ да се иска за присмане българско гражданство отдѣлно за всѣки чуждъ гражданинъ рѣшение отъ Народното събрание.

„По § 9. За чл. 72 се прѣдлага такава редакция, която отговаря повече на цѣлята. Ще има да се опрѣдѣли съ особенъ законъ, съ възможната пълнота и яснота, по кои прѣстѣпни дѣяния ще могатъ да се сѣдятъ военни длѣжностни лица отъ граждански сѣдъ и когато сѣ извършили прѣстѣпление бидейки още на дѣйствиелна служба.

„По § 10. Прѣдложеното съ законопроекта като нова алинея на чл. 13 комисията намѣри, че е поумѣстно да се прибави къмъ чл. 73.

„По § 11. Намѣри се за най-цѣлесъобразно отмѣната на чл. 76.

„По § 12. Прие се измѣнението на чл. 86 тъй, както е въ законопроекта.

„По § 13. Комисията прие, че наистина не е нужно да излага непрѣмѣнно Народното събрание причинитъ, които го каратъ да измѣни или отмахне нѣкоя статия отъ разгледвания бюджетапроектъ.

„По § 14. Комисията намѣри, че измѣнението на чл. 127, прѣдложено отъ правителството, удовлетворява нуждитъ на страната, като и за въ бѣдѣще събраниято ще може да има и по-дълги сесии отъ четири мѣсеца.

„По § 15. Въ съгласие съ г. министъръ-прѣседателя, комисията намѣри, че ще е несъмнѣно отъ голѣма полза за народа учрѣдяването на девето министерство, именно Министерство на народното здраве и на труда, съ което би се направила една прогресивна поправка на чл. 169, като се прѣдлага да приеме великото Народно събрание създаването едно самостоятелно вѣдомство въ страната, което да работи изключително за общественото здраве, здравето бидейки най-цѣлниятъ имотъ на всички ни, и за благоденствието на националния трудъ, работата бидейки източникъ на всички богатства.

„Комисията намѣри за нужно запазването института на комисаритъ и, съ съгласието на г. министъръ-прѣседателя, изостави прѣдложението за създаване институтитъ на министъръ безъ портфейлъ и държавни подсекретари.

„Комисията, прѣдъ видъ на висшеизложеното, даде на законопроекта слѣдната форма, въ каквато

умолявате се; г. г. народни прѣдставители, да го гласувате за общото благо на народа.“

„Прѣдложение

за измѣнение въ кои членове на конституцията“

Прѣседателъ: Моля г. г. народнитъ прѣдставители, които приематъ заглавието на прѣдложението тъй, както е прочетено отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събраниято приема.

За да нѣма недоразумѣние, заявявамъ, че сега при гласуването не смѣтахъ за нужно да стане прѣброяването, защото се прие заглавието единодушно: оспорване нѣма.

Д. Драгиевъ: И ние гласувахме, не оспорваме нищо.

Прѣседателъ: Азъ смѣтахъ за нужно да заявя това, за да не стане нужда втори пътъ да го заявявамъ.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)

„§ 1. Думитъ: „княжество“, „князь“, „княгиня“, „княжески“, „княжеска“ и „княжеско“ се замѣняватъ съ думитъ: царство, царъ, царица, царски, царска и царско навсѣкѣдъ, дѣто се срѣщатъ въ конституцията.“

При печатането на тоя параграфъ, послѣднитъ думи: „навсѣкѣдъ, дѣто се срѣщатъ въ конституцията“ по погрѣшка сѣ турени въ края, вмѣсто въ срѣдата, слѣдъ думата „княжеско“, както комисията прие.

Прѣседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Пристъпиме къмъ второто четене на прѣдложението за измѣнение въ кои членове отъ конституцията. Това прѣдложение не съдържа повече отъ 14—15 параграфа. Тѣй като, каквато и редакция и да дадеме на тѣзи параграфи, окончателната имъ редакция ще се даде отъ великото Народно събрание, струва ми се, че не е особено важна, не казвамъ, че нѣма никакво значение, но казвамъ, че не е толкова важна редакцията, която ще дадемъ на който и да било параграфъ отъ настоящия законопроектъ, колкото е важно, кои именно членове отъ конституцията ще засегнемъ чрѣзъ този законопроектъ.

§ 1, който се прочете сега отъ г. докладчика, както знаете, засѣга голѣмъ брой членове отъ конституцията. Той прѣдлага промѣна въ тѣзи членове, само на нѣкоя дума отъ тѣхъ. Азъ дойдохъ тукъ не да говоря за или противъ този параграфъ; нашето мнѣние въ това отношение се изказа при първото четене; то си остава и днесъ таково; азъ дойдохъ да повдигна единъ въпросъ, да го прѣдложамъ на вашето внимание и да ви помоля да го разрѣшите сега, прѣди да сме прѣминали къмъ другитъ членове. Като повдигамъ този въпросъ, азъ смѣтамъ, че постигамъ съгласно правата, които имамъ тукъ като народенъ прѣдставителъ, и същеврѣменно мисля, че изгълнявамъ моя прѣдставителски дългъ както спрѣмо народното прѣдставителство и интереситъ на страната, така е спрѣмо интереситъ на страната, въ свръзка съ работата, която има да подложимъ на великото Народно събрание.

Както е извѣстно, напослѣдъкъ се повдигна единъ твърдъ голѣмъ въпросъ — за правата на великото Народно събрание. Този въпросъ е: ще ли се задоволи то само въ рамкитъ на този дневенъ редъ, който ние ще гласуваме тукъ, или ще излѣзе малко

или много извън тия рамки. Азъ казахъ и по-прѣди — при първото четене на този законопроектъ — че мнѣнието на нашата група е: великото Народно събрание да не излѣзе извън рамките на този дневенъ редъ, който ние тукъ ще начертаемъ, и стоимъ на туй гледище, не по нѣкакви други съображения, а отъ съображения, споредъ нашето разбиране, напълно съответни съ добръ разбранитѣ интереси, сегашни и бѣдни, на страната. Е добръ, но всички хора въ тази страна не сподѣлятъ туй гледище; има хора отъ разнитѣ партийни лагери; може да има такива хора и въ самата наша организация; може да има такива и въ самитѣ редове на управляващата днесъ партия; може да има такива въ редоветѣ на народняшката, прогресивната, либералната, радикалната и тѣмъ подобни организации; чуватъ се такива гласове за правата на великото Народно събрание. Значи, по този въпросъ ние можемъ сега да имаме едно мнѣние; това мнѣние може да бѣде сподѣлено отъ болшинството, отъ двѣтѣ трети, ако щете и отъ третѣ трети на туй обикновено Народно събрание. Но мислите ли вие, че този нашъ възгледъ, възгледътъ на обикновеното Народно събрание, ние можемъ да го наложимъ на великото Народно събрание?

А. Христовъ: Той е възгледъ на конституцията.

Д. Драгиевъ: Г. Христовъ ми казва, че този възгледъ е на конституцията, азъ ще кажа, че този възгледъ е на конституцията, споредъ нашето разбиране. Отдѣ ние сме сигурни, че великото Народно събрание, по негово разбиране, пакъ може да намѣри, че съгласно конституцията е, да поразшири този дневенъ редъ, малко или повече? Този въпросъ, прочее, който ние за себе си, за XIV-то обикновено Народно събрание, можемъ да рѣшимъ въ една или друга смисълъ и да го закриемъ тукъ, въ това заседание, прѣдъ българското общество и прѣдъ великото Народно събрание той стои откритъ.

А. Краевъ: Вѣрно.

Д. Драгиевъ: Може-би и за туй, защото другъ пътъ съ такава наложителностъ не се е прѣдвявалъ.

Като е така, ние, които има да се занимаемъ съ този дневенъ редъ, и които знаемъ, като двѣ и двѣ четири, че всичката тази работа не е като другата наша обикновена работа, че това не е единъ обикновенъ законъ, който, като гласуваме на три четения, да кажемъ: свърши се, ами това е просто едно предложение, което и слѣдъ нашето гласуване прѣзъ три четения не е законъ, а по отношение на великото Народно събрание си остава просто едно предложение . . .

А. Краевъ: Тѣй.

Д. Драгиевъ: . . . единъ проектъ, и да си кажемъ, да се занимаемъ само съ този проектъ или да го поразширимъ въ малка или по-голяма степенъ, този въпросъ, както да го рѣшаваме днесъ тукъ, въ края на крайщата ще има да го разрѣши великото Народно събрание.

Като е тѣй, какви могатъ да бѣдатъ вѣроятнитѣ разрѣшения на този въпросъ? Азъ предполагамъ, че могатъ да бѣдатъ слѣднитѣ три. Да речемъ, че както тукъ могатъ да се намѣрятъ двѣ трети или три трети народни прѣдставители да разрѣшатъ въпроса тѣй, че съ никакво разширение на дневния редъ не можемъ да се занимаемъ, тѣй и въ великото Народно събрание двѣ трети отъ народното прѣдставителство, което тамъ ще заседава, усвои сѣкия възгледъ, не ще съмнѣние, че въ такъвъ случай вели-

кото Народно събрание нѣма да излѣзе извън рамките на дневния редъ; ще се занимае съ него, ще отхвърли или приеме нѣкои положения въ този дневенъ редъ или ще ги видоизмѣни; съ една рѣчь, ще се занимае само съ него. Това е едното положение, едната възможностъ; но има и втора възможностъ. Да положимъ, че двѣ трети отъ народнитѣ прѣдставители въ великото Народно събрание стоятъ на гледището, че великото Народно събрание може да излѣзе извън рамките на този дневенъ редъ, и не дѣйте очаква такъвъ възгледъ да сподѣлятъ само нѣкакви крайни течения: вие сте свидѣтели, че въ печата се изнесоха изявления на хора, които въ тия или ония напѣдничави очи изглеждатъ като хора назадничави; е добръ, хора отъ двата противоположни лагера — и хора напѣдничави и хора назадничави — сподѣлятъ този възгледъ; еднакво го изповѣдватъ за по-широки права на великото Народно събрание. Щомъ е така, допуснете — макаръ и азъ да не го допуснамъ толкозъ — че могатъ да се намѣрятъ двѣ трети и въ великото Народно събрание, и отъ по-крайнитѣ, и отъ по-умѣренитѣ, и отъ по-назадничавитѣ течения, хора, които да поискатъ да се поизлѣзе отъ рамките на опрѣдѣления дневенъ редъ. Г. министър-прѣдседателъ казва, че за такива случаи ще има думата шикалката — казалъ нѣкой си конституционалистъ. Азъ мисля, че макаръ и шикалката по нѣкой пътъ да говори, и тя съвсѣмъ прѣзъ просото не говори, и тя заговорва тогава, когато намира за умѣстно да заговори. Ако двѣ трети отъ народното прѣдставителство въ великото Народно събрание не искатъ да ви засѣгатъ основнитѣ съдѣловне на конституцията, не искатъ нѣкакви дълбоки и широки реформи, ами поискатъ да впипатъ въ дневния редъ 3—4 реформи, или поискатъ да засегадатъ 3—4 члена, не онѣзи, които искатъ социал-демократитѣ самички, или радикалитѣ самички, или които не искатъ тукъ, а такива, които нѣма да разклатятъ главнитѣ устои на тази държава, ами, споредъ тѣхното схващане, ще дойдатъ да я закрѣпятъ; па, може-би, тѣзи нѣща, които ще искатъ да се включатъ въ този дневенъ редъ сѣ такива, правотата, наложителността, необходимостта отъ които, и вие, и тогавашното правителство, и тѣзи, които сѣ противници на разширението, да не могатъ да откажатъ; казвамъ, при очевидната необходимостъ, наложителностъ и полза на 3—4 реформи, които двѣ трети отъ прѣдставителитѣ би поискали да вложатъ въ дневния редъ, ще отидете ли да отправите шикалката спрѣмо тия двѣ трети; ще имате ли този нравственъ куражъ, въпрѣки всѣка очевидностъ, че туй, което се иска, е полезно, да отидете да разтурите Събранието? Ако се намѣри едно такова велико Народно събрание, което заради очевидна полза, поиска да впие належачи нѣща въ конституцията, бихте ли могли вие да понесете такава отговорностъ, да насочите шикалката противъ него? Даже и когато я насочите, бихте ли могли да уплашите тия хора? Шикалката може да убие една личностъ, може да убие 10 личности, но отъ шикалки никой народъ не е умрѣлъ, и българскиятъ народъ нѣма да умре, нито отъ шикалки, нито отъ топове, нито отъ бомби. Та, въпросъ за шикалки да не правимъ тукъ, ами да правимъ въпросъ за хладенъ разсѣдѣкъ, за спокойно обсъждане на въпроситѣ, и да видимъ, кое е пѣтното, кое е необходимото, кое е умното, кое е полезното, и него да впиемъ тукъ, за да дадемъ пътъ на необходимото, на полезното, на разумното, а не на шикалитѣ и мечоветѣ да играятъ при бѣдѣщето велико Народно събрание. (Глъчка)

Д. Мишевъ: Спокойно говорете; никой не Ви бърка.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Това е второто положение, втората възможностъ; но има и

трета една, на която азъ призовавамъ вапето просвѣтено внимание. Тя е слѣдната. Да допуснемъ, че въ великото Народно събрание ще има 400 души, отъ които 250 — по-малко отъ двѣ трети — сж на мнѣние да не се излазя отъ рамкитѣ на дневния редъ, по 150, които надвишаватъ мнѣнико третинка, сж на мнѣние, че трѣбва да се излѣзе. Тогава едната третинка и малко повече не могатъ да извлѣчатъ изъ дневния редъ голѣмото мнозинство на великото Народно събрание, но пъкъ и двѣ трети въ такъвъ случай, като не сж пълни двѣ трети, съгласете се, че и тѣ сами не могатъ да гласуватъ дневния редъ. Единитѣ не могатъ да излѣзатъ извънъ дневния редъ, другитѣ пъкъ двѣ трети, понеже не сж пълни двѣ трети, не могатъ да навлѣзатъ въ него.

Г. Гроздановъ: Тогава, ще си остане старата конституция.

Д. Драгиевъ: Моля Ви се. — Въ такъвъ единъ случай по-добъръ ли ще бжде за великото Народно събрание, по-добъръ ли ще бжде за страната, това велико Народно събрание да се разотице — защото не ще има межданъ за никакво насилствено разтуряне — не ще ли бжде нѣкакъ скандално и за страната, и за великото Народно събрание, и за тѣзи двѣ трети, и за онѣзи двѣ трети, само да опѣватъ единитѣ насамъ, другитѣ нататѣкъ, безъ да свършатъ полезна работа. Като имамъ прѣдъ видъ тѣзи възможности, г. г. народни прѣдставители, и като желаемъ, азъ лично и групата, къмъ която принадлежа, щото великото Народно събрание да не създава такъвъ прецедентъ за излизане отъ дневния редъ — това е нашето схващане — ние мислимъ, че ще улеснимъ въ тази задача великото Народно събрание, . . .

Х. Дограмаджиевъ: Ако то е на Вапето мнѣние.

Д. Драгиевъ: . . . ако сега ние самички поразпиримъ дневния редъ, додѣто има врѣме, додѣто такъвъ прецедентъ не се е създаде, какъвто прецедентъ, казвамъ, ние смѣтаме за нецелесенъ за настоящето и бждѣщето на страната. Не е ли по-добъръ да помислимъ сега, и при общо съгласие, и отъ страна на правителство, и отъ страна на управляющи партии, и отъ страна на оппозиционни партии, да разширимъ този дневенъ редъ; да го разширимъ, не ща да кажа азъ въ онѣзи подробности, въ онѣзи голѣмини, за които се е говорило и тукъ, и за които се е писало вънъ, въ печата, но да прибавимъ поне три-четири нѣща, полезността и необходимостта на които нѣма кой да отрече.

Азъ, напр., смѣтамъ, че въ чл. 3 отъ конституцията би могла да стане промѣна съ двѣ думи, за да имаме гарантирано и осигурено окръжното и общинското самоуправление. Нема нѣкой отъ васъ, г. г. народни прѣдставители, може да отрече нуждата отъ тази реформа? Азъ ще посоча само три-четири реформи, на които необходимостта и полезността не можете да отечете. Напр., въпросътъ за бюджета, въпросътъ за свѣрхсмѣнитѣ кредити, въпросътъ за прѣдварителния контролъ, въпросътъ за амнистията на прѣстѣпленията по избирателния законъ, въпросътъ за разтурването на обикновеното Народно събрание. Ето ви три-четири въпроса; нѣма да говоря по други, па и по тия не ща да говоря повече. Ето посочвамъ ви три-четири въпроса, за да видите, доколко тѣ сж належащи, доколко може да се намѣри едно общо съгласие между разнитѣ групировки тукъ, за да се впише нѣщо по тия три-четири въпроса въ проекта, който има да обсъждаме. Ще ми се каже: че кой сте вие, дѣто прѣдлагате тѣзи нѣща? Азъ мисля, че като народенъ прѣдставител, като прѣдставител на една група, отъ едно политико-обществено течение въ страната, имамъ

право да прѣдъявя поне тия крайно ограничени и полезни, споредъ насъ, искания; имамъ право да ги прѣдъявя и мисля, че и вие не бихте имали нѣщо особено да кажете противъ тѣхъ; може-би върху редакцията да има споръ, но по належащата нужда да се впише нѣщо въ постановленията на конституцията по тия три точки, споръ не вѣрвамъ да има. Ще ми се отговори — нѣщо, което се каза и въ комисията — че достатъчно е да има народътъ съзнание, той ще може и чрѣзъ обикновеното Народно събрание да си нареди тия работи въ законитѣ. Не отричамъ сериозността на това възражение, но г. г. народни прѣдставители, азъ се питамъ: ако трѣбва да възприемемъ това гледище за тия реформи, които азъ споменавамъ, защо да не го възприемемъ и за другитѣ реформи, които вие искате да впишете въ конституцията. Едно отъ двѣтѣ: или има нѣкои положения, които сж толкова важни за правилния развой на страната, и прокарването имъ чрѣзъ обикновеното Народно събрание е толкова трудно, понѣкога застрашително, щото се явява необходимо нужно да бждатъ оставени на едно по-сигурно мѣсто, каквото е конституцията, или нѣма. Щомъ това е тѣйка за едни положения, тогава трѣбва да се съгласите, че сжщото гледище, че сжщото мѣрило си има значението и за други. Или пъкъ наопаки, ако нѣкои законоположения могатъ да трѣпятъ да бждатъ вънъ отъ стрѣхата, вънъ отъ подслона на конституцията, защо тогава, като не туряме едни, да туряме други. Или всички онѣзи положения, които сж важни, трѣбва да ги туримъ подъ конституцията, или пъкъ никой да не туряме, но азъ не разбирамъ, защо да туряме единъ, а пъкъ други да не туряме. Азъ бихъ могълъ да ви направя едно малко сравнение. Напр., въпросътъ за подсекретаритѣ. Нема вие мислите, г. г. народни прѣдставители, че давата въпроса: за подсекретаритѣ и за Министерството на общественото здраве и труда, сж по-належащи; нема тѣ сж по-важни; нема тѣ сж по-необходими; нема е по-належаще тѣ да бждатъ вписани въ конституцията, отколкото въпроситѣ, за които азъ ви споменахъ? Въпросътъ за бюджета, въпросътъ за прѣдварителния контролъ, въпросътъ за самоуправлението на окръжитѣ, за които и поменъ нѣма въ конституцията; въпросътъ за амнистията на прѣстѣпленията по избирателния законъ, нема нѣкой отъ васъ ще отрече, че тия нѣща, за които азъ ви казвамъ, за които азъ споменавамъ и за които изказвамъ настоятелно желание да влѣзатъ въ този проектъ, сж по-малко важни, и че тѣхното съхранение подъ конституцията е по-малко належаще, отколкото тия подсекретари или пъкъ това Министерство на общественото здраве и труда?

Като изхождамъ отъ тѣзи съображения, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че изпълнявамъ своя дългъ, и като народенъ прѣдставител тукъ, и като български гражданинъ, като настоявамъ умилително прѣдъ васъ да се съгласите, поне тия три-четири точки да влѣзатъ въ дневния редъ на великото Народно събрание.

Д. Мишевъ: Защо само тѣ? Повече трѣбватъ.

Д. Драгиевъ: Ние ще се задоволимъ и съ тѣзи, ако ги приемете. Ако ли вие, г. Мишевъ, намирате, че трѣбватъ повече, прѣдложете ги, народното прѣдставителство ще е господаръ да ги обсъди и приеме или отхвърли. Но тѣзи ние намираме за крайно належащи. Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че едно разширение на дневния редъ се налага не само отъ обстоятелството, че важни реформи, като тѣзи, за които споменахъ, сж пропуснати да бждатъ поставени въ този дневенъ редъ, не само отъ съображението, великото Народно събрание да има единъ по-широкъ дневенъ редъ, за да не излѣзе изъ него, ами още и поради друго едно обстоятел-

ство — поради начина, по който се нагласява дневният редъ. Вие, които можете да оспорвате, че тѣзи реформи, за които азъ споменавамъ тукъ, не се сподѣлятъ, не сж изразъ на обществено схващане, азъ ви питамъ да ми кажете: ами по кой начинъ вие наредихте вашия дневенъ редъ? Нареди го правителството, нареди го въ споразумѣние съ двореца; нема питахте вашата партия, нема питахте другитѣ групи, нема вие изнесохте вашия проектъ своевременно да бѣде обсъденъ? Ако вие осемъ души министри въ своитѣ прѣговори съ двореца наредихте този дневенъ редъ и притезавате той да бѣде изразъ на обществено схващане, той да бѣде изразъ на наизрѣнитѣ обществени нужди, позволете тогава и на насъ, които така сжщо съставляваме частъ отъ българското общество, да си позволимъ да мислимъ, заедно съ други, че тѣзи искания, които прѣдвяваме, сж така сжщо изразъ на общественото схващане; нѣщо повече, ние ги смѣтаме, че сж по-необходими, по-полезни отъ много отъ вашитѣ реформи, които вие идете да влагате въ конституцията.

Поради всички тѣзи съображения, и като имамъ прѣдъ очи още и слѣдното обстоятелство, че ще бѣде много печално, наистина, да приемемъ, че отъ 30 години насамъ българскиятъ свободенъ конституционенъ животъ може да даде, като нужда за реформи въ конституцията, само тѣзи 10—15 точки, които съдържа вашия проектъ, азъ мисля, че трѣбва да разширимъ дневния редъ. Че само вие ли, г. г. осемъ души министри, въ прѣговори съ българския дворецъ, въ такъвъ единъ тържественъ, воликъ моментъ, когато ще се вложи една малка или голѣма промѣна въ конституцията, само вие ли имате това право, само вие ли можете да имате тая претенция да вложите едни реформи, едни разбирания въ проекта, които да бѣдатъ изразъ на общественото схващане, а азъ, Иванъ, Драганъ, или това, онова политическо течение въ страната, когато кажемъ една дума, че и еди-какво би трѣбовало да се впише, безъ да притежаваме, че съ това правимъ Богъ-знае, каква ревизия на конституцията, ами правимъ само едни необходимо нужни, полезни поправки на нѣкои членове, вие да имате право, вие да казвате: „Че кой сте вие? Че вие не можете да бѣдете изразителъ на общественото схващане?“

Азъ свършихъ думата си. Не претендирамъ, че ние можемъ тукъ да налагаме нѣщо на васъ — тая претенция нѣмаме. Ние благодаримъ за свободата, която ни дадохте да се изкажемъ; и изказвамъ на прѣдседателството своето задоволство, че изгълни своя дългъ, не го прѣнебрѣгна въ случая, не отиде да ни отнеме думата. Ние си казахме нашата дума, намъ е леко на съвѣстѣта и на душата; какво ще сторите вие — то е ваша работа. На вашитѣ плещи пада отговорността прѣдъ българското велико Народно събрание, ако то се намръщи прѣдъ вашия дневенъ редъ; на вашитѣ плещи пада отговорността, ако туй велико Народно събрание не сподѣли нашето и вашето схващане и рече да излѣзе изъ дневния редъ и да прокара и други нѣкои, макаръ и невинни, реформи; на вашитѣ плещи нека падне отговорността задѣто ставате причина при такъвъ единъ тѣсенъ дневенъ редъ, може-би, да станете причина, казвамъ, што българското велико Народно събрание да създаде прецедентъ тѣй опасенъ за демокрацията на тази страна — да излѣзе изъ дневния редъ на обикновеното Народно събрание.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ говорихъ по въпроса, който повдига г. Драгиевъ, и не считамъ за нужно

да занимавамъ Събранието съ онова, което съмъ говорилъ въ миналото засѣдание. Двѣ думи ще кажа. Ние поемаме отговорността; ние прѣдпочитаме да играемъ ролята на отговорници, отколкото ролята на Пилата, който си омива рацѣтъ. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

А. Екимовъ: Браво!

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Но ние мислимъ и дълбоко сме убѣдени, че начинътъ, който прѣдлага г. Драгиевъ за прѣглеждането на нашата конституция, е противенъ на самата конституция. Чл. 109 отъ тази конституция разпорежда, че министритѣ по княжеска заповѣдъ иматъ право да внесатъ законопроекти и тѣзи законопроекти трѣбва да бѣдатъ разглеждани въ Народното събрание. По слѣдното е свободно да ги одобри или отхвърли. Това сжщото право учредителниятъ законодателъ е далъ и на всѣки единъ народенъ прѣдставителъ, при условието, ако неговото прѣдложение бѣде приписано отъ една четвъртъ отъ състава на Народното събрание. Правителството внесе своя законопроектъ, подложи го на разискване по принципъ; камарата обсъди всѣки отъ тѣзи въпроси, които правителството е зачекнало въ своя законопроектъ. Г. Драгиевъ и всѣки народенъ прѣдставителъ е подчиненъ на разпореждането на чл. 109 отъ конституцията и съответнитѣ наредби въ правилника, той може сжщо да направи своето прѣдложение отъ каквото естество да е то, да засѣга нѣкои конституционни разпореждания; да го внесе тукъ, слѣдъ като бѣде подписано отъ една четвъртъ отъ прѣдставителитѣ, да го сложимъ на дневенъ редъ, да го разискваме по принципъ и да го прѣпратимъ въ комисията. Но да правимъ прѣдложение на второ четене за измѣняване на тия или други отъ принципиаленъ характеръ постановления на конституцията, това ще каже да ни прѣпоръча да не слѣдваме реда, установенъ отъ конституцията и отъ нашия правилникъ. Г. Драгиевъ бѣлѣжи, че той ще прѣпоръча на Народното събрание само такива измѣнения, нуждата отъ които, полезността на които, неотлагасмостта на които е безспорно доказана. Добръ, г. Драгиевъ, може-би, всичко това да е така, но тази неотлагасмостъ, тази настоятелна нужда трѣбва да бѣде обсъдена сериозно, трѣбва да бѣде обсъдена по принципъ, по заради това трѣбва да направите едно прѣдложение, а не да се обсъди инцидентно при второто четене. Ето защо, азъ не мога да сподѣля Вашето мнѣние.

Г. Драгиевъ забѣлѣжи само 2—3 мнѣния, групата, къмъ която той принадлежи, памира, че биха могли да се направятъ само 2—3 измѣнения още въ конституцията, и това измѣнение, прѣпоръчвано отъ него, било едно добро дѣло. Могатъ да се намѣрятъ въ тая камара други прѣдставители, които да прѣпоръчатъ други 2—3 измѣнения, трети, които да прѣпоръчатъ още двѣ-три и по този начинъ да се намѣримъ прѣдъ една ревизия на конституцията. Азъ го казахъ въ мотивитѣ къмъ законопроекта си, казахъ го въ миналото засѣдание, повтарямъ го и сега: правителството не си е задавало тази голѣма огромна задача да ревизира конституцията било изцѣло, било въ всичкитѣ й отдѣлни конституционни наредби. Когато такава една задача си постави едно правителство, тогавъ онѣзи прѣдложения, за които ни говори г. Драгиевъ, ще бѣдатъ умѣстни. Дотогава, докогато въпросътъ се касае само за оформяване на дѣлото отъ 22 септемврий 1908 г., и, покрай това оформяване, за измѣненията къмъ конституцията, прѣпоръчани въ законопроекта на правителството, дотогава всѣкакви други измѣнения могатъ да бѣдатъ прѣпоръчани, но по реда, за който азъ говорихъ.

Моля Народното събрание да не се съгласява съ народния прѣдставителъ г. Драгиевъ, защото щомъ

се съгласи, то ще се намѣри въ единъ impasse. Краятъ на тѣзи прѣдложения азъ не виждамъ и, отъ желание само да оформимъ дѣлото отъ 22 септемврий, отъ желание да направимъ нѣкои други поправки, нуждата отъ които е доказана, ние ще се намѣримъ прѣдъ една друга задача, кавото правителството нито е поставило на себе си, нито ви е сезирало — прѣдъ ревизия на конституцията. Ревизията на конституцията, тѣй широко прѣдприета, както прѣдлага г. Драгиевъ, не става така. Той ще бѣде противъ себе си. Трѣбвало би — азъ тукъ бихъ се съгласилъ само въ тая точка съ радикалитъ — когато едно правителство прѣдприема ревизия на конституцията да направи дори на тази почва специални избори, да пита хората, да-ли да ревизираме тази конституция въ всичкитъ постановления или не. Азъ ще отида още по-далечъ, защото азъ не разбирамъ полумѣрки. Тукъ вие говорите да се ревизира, ама стѣлбътъ да не се закача: такава била мисълта на конституцията. Ако вие сте послѣдователни въ вашата логика, тя може да се ревизира изцѣло. Азъ не съмъ на мнѣние, че не може да се ревизира изцѣло.

Затова ви моля, г. г. народни прѣдставители, да ограничите дебатитъ по онѣзи измѣнения, които е прѣпоръчала комисията на второ четене. Въ прѣдѣла на зачекнатитъ отъ нея въпроси, безспорно, могатъ да станатъ всѣкакви измѣнения, всѣкакви допълнения или всѣкакви поправки, стига тѣзи измѣнения, допълнения или поправки да се намѣри кой да ги вотира съ нужния кворумъ. Инакъ, никакви въпроси, никакви прѣдложения по законопроекта не само не могатъ да бѣдатъ вотираны, а, споредъ мене, не трѣбва да бѣдатъ и разисквани.

Съ тѣзи обяснения за втори, но и за послѣдепъкъ по въпроса, който повдига г. Драгиевъ, азъ свършвамъ и моля Народното събрание да пристѣпи къмъ разискването на § 1 или, ако не се иска думата по него, да се положи на вотиране.

Прѣседателъ: Искан ли нѣкой отъ г. г. народнитъ прѣдставители думата по § 1, прочетенъ отъ г. докладчика? Никой не иска.

Ще туря на гласуване § 1, както е прочетенъ отъ г. докладчика, и моля г. г. народнитъ прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събарнието приема.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)

„§ 2. Чл. 6 се измѣнява тѣй: Българскиятъ царъ носи титлата Негово Величество царъ на българитъ, а прѣстопродолжителитъ — титлата Царско Височество“.

Прѣседателъ: Ще туря на гласуване § 2 и чл. 6, както се прѣдлага отъ комисията. Моля г. г. народнитъ прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събарнието приема.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)

„§ 3. Чл. 17 се измѣнява тѣй: Царьтъ е прѣдставителъ на държавата въ всичкитъ ѝ сношения съ иностраннытъ държави. Той, съ съгласието на правителството, свързва и утвърждава вситъ сговори съ иностраннытъ държави и ги съобщава на Народното събрание, щомъ интереситъ и сигурността на страната допущатъ това.“

„Обаче търговскитъ договори, както и всички други, които налагатъ разходи на държавата или съдържатъ измѣнение на съществующитъ закони или засѣгатъ публичнитъ или гражданскитъ права на българскитъ подданици, получаватъ сила само слѣдъ приеждането имъ отъ Народното събрание.“

Прѣседателъ: Има думата г. Иванъ Хаджиевъ.

И. Хаджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Чл. 17 е, който е възбудилъ най-големъ разисквания било тукъ, било въ пресата. Комисията, избрана отъ насъ да прѣгледа прѣдложението и да внесе въ него нужнитъ поправки, е направила една крачка на прѣдъ, тя се е вслушала въ онова, което тукъ се разисква; но не знаа защо се е спрѣла само на тая първа крачка. Тукъ, въ доклада на комисията, е казано, че се прибавятъ думитъ „съ съгласието на правителството“, ако и тѣзи думи да се подразбиратъ въ законопроекта и въ днешния текстъ на чл. 17 отъ конституцията. Г. г. народни прѣдставители! Дѣйствително, тия думи могатъ да се подразбиратъ, както ни казва комисията, отъ стария членъ. Азъ мисля, че стариятъ членъ бѣше много по-добъръ редактиранъ, и съ нѣколко поправки той би могълъ да замѣсти много добръ новия членъ; но понеже се прави едно измѣнение, комисията е внесла една малка поправка. Споредъ мене, добръ би било комисията да внесе ония фрази, които тя намира, че се подразбиратъ. Ако работата остане само съ подразбиране, нека не се вписватъ тогава и думитъ „съ съгласието на правителството“. На-ли се съгласихме, че се подразбиратъ? Ние всички тукъ се изказахме, че тия работи не бива само да се подразбиратъ, а трѣбва да бѣдатъ изрично вписани въ конституцията, защото, г. г. народни прѣдставители — и азъ тѣй мисля — нѣма да се намѣри държава да сключва договори съ държавния глава безъ подписа на респективния министъръ, защото всѣка държава знае, че не можемъ да се обвързваме само съ държавния глава, ако дѣйствително той нѣма пълномощия, дадени отъ конституцията. Споредъ стария членъ, настоящия държавенъ глава е нѣмалъ тѣзи пълномощия; споредъ измѣнението на чл. 17, тѣзи пълномощия му се даватъ. Ние тукъ забѣлзахме — почти всички, съ малки изключения, оратори отъ лѣвицата се изказаха — че добръ е въ този членъ да се прибави „съ подписа и отговорността на надлежнитъ министри“. (Смѣхъ въ мнозинството)

А. Екимовъ: „И съ печата“.

И. Хаджиевъ: Азъ моля Народното събрание да се съгласи да туримъ думитъ „подъ отговорностъ“. Както се е съгласила комисията да се прибавятъ думитъ „съ съгласието на правителството“, да се прибави още „и подъ отговорността“. Вие сами признавате, че тѣзи думи се подразбиратъ, но вие не се съгласихте да остане работата само съ подразбиране, а вписахте „съ съгласието на правителството“. Нѣма да направите много голѣма грѣшка, нѣма да направите много голѣмо измѣнение, ако приемете да се внесе „и подъ отговорностъ на надлежнитъ министри“. Нека това е изрично и нѣма какво да бъркаме.

Х. Дограмаджиевъ: И безъ думитъ „съ съгласието на правителството“, то се подразбира.

И. Хаджиевъ: И безъ тия думи, наистина, това пакъ трѣбва да се подразбира, но приежете да впишемъ и другото — нѣма да бѣде излишна работа.

А. Екимовъ: Може да искашъ послѣ пъкъ подписътъ имъ да се завѣржава отъ нотариуса.

И. Хаджиевъ: Вие можете да говорите по финансови въпроси, а по конституционни въпроси трѣбва да мълчите.

Прѣседателъ: Има думата г. Александъръ Стамболийски.

А. Стамболийски: Г. г. народни прѣдставители! При първото четене азъ се спрѣхъ по-обширно

върху този членъ. Комисията е взела подъ внимание това, което говорихъ, прибавила е думитѣ „съ съгласието на правителството“. Това е достатъчно. Г. Хаджиевъ казва, че и безъ това се разбира. Нищо отъ това. Г. Хаджиевъ е билъ учителъ и знае отъ педагогичната, че повторението е майка на усвоението. Не е излишно да се каже изрично, за да се усвои подобря.

Азъ ще замоля г. докладчика да ми обясни, какво значи това „и ги съобщава“. Кой ги съобщава на Народното събрание? Правителството съобщава на насъ тѣзи работи, а не държавниятъ глава. Нека се каже: „правителството ги съобщава, и то веднага, въ Народното събрание“ — веднага — „помъ интереситѣ и сигурността на страната допущатъ това“. Защото едно правителство може да каже: „Ние щѣхме да съобщимъ туй нѣщо“; затова нека се прибави „веднага“. Г. докладчикътъ е старъ учителъ, граматикъ, и азъ желая да възприеме това нѣщо.

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ бѣхъ обяснилъ, и съ мене мнозина бѣха се съгласили тукъ, въ Народното събрание, че дори нѣма нужда отъ пояснението на чл. 17, каквото му даде комисията. Но и комисията и азъ, за да успокоимъ най-подозрителнитѣ умове въ тая страна, приехме тая редакция, която ви се прѣпоръчва отъ комисията за гласуване. И азъ ще моля Народното събрание да гласува члена тѣй, както се прѣдлага отъ комисията. Азъ не мога да отида по-нататъкъ не затова, защото ще направя нѣщо, което искамъ да заобиколя, не, а затова защото съ такова законодателство, каквото ни се прѣпоръчва тукъ, ще станемъ дори смѣшни. Ако въ чл. 17 се иска съгласие, дадено въ писмена форма, можемъ да отидемъ по-нататъкъ: че трѣбва да се иска завѣрzenie подписитѣ на министритѣ. (Смѣхъ)

И. Хаджиевъ: Това е адвокатчина.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Азъ бихъ желалъ за външната страна дори, за редакцията на нашето измѣнение, което правимъ въ конституцията, да мислимъ. Ето защо не съмъ съгласенъ и съ прѣдложенето, което прави г. Стамболийски да впишемъ думитѣ „веднага, помъ интереситѣ и сигурността на страната допущатъ това“, защото изразътъ „помъ позволяватъ обстоятелствата, интереситѣ и сигурността на страната допущатъ това“, implicite съдържа думата „веднага“.

По тѣзи съображения моля г. г. народнитѣ прѣдставители да благоволятъ и гласуватъ § 3 тѣй, както го прѣдлага комисията.

Прѣдседателъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Н. Мирски: Имамъ честь да отговаря на народния прѣдставителъ г. Стамболийски, че държавниятъ глава се сношава съ Народното събрание чрѣзъ актове, приподписани отъ министритѣ или отъ надлежния министъръ.

Прѣдседателъ: Има думата г. Вълчо Георгиевъ.

В. Георгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Що се отнася до нѣкои измѣнения, които искатъ да пояснятъ самия членъ, азъ мисля, че нѣма защо правителството, и най-много г. министъръ-прѣдседателъ, да настоява да си остане тая редакция, която е дадена отъ комисията. Членътъ, тѣй както е редактиранъ, не е ясенъ. Ние искаме да направимъ да има една яснотъ въ члена, да се разбира, че правителството, а не държавниятъ глава, съобщава на на-

родното прѣдставителство тѣзи сговори. Ако прѣди думата „ги“ поставите „и послѣдното“ — „и послѣдното ги съобщава на Народното събрание“ — тогава членътъ ще бѣде ясенъ, че правителството ги съобщава. А тѣй, както е нареденъ членътъ сега излиза, че държавниятъ глава ги съобщава на Народното събрание. Вие се излагате съ тази редакция. Съ туй вие правите една нетактичностъ, една неправилна изразителностъ. Ние не искаме да ви заблуждаваме, а искаме да ви поправимъ, и съгласете се, че помъ прѣди думата „ги“ се тури „и послѣдното“ — „и послѣдното ги съобщава на Народното събрание“ — не е прѣстѣпно. Ние не измѣняваме цѣлия членъ, а просто го поправяме.

Прѣдседателъ: Ще туря на гласуване § 3, чл. 17, както го прѣдлага комисията. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ този параграфъ, както го прочете г. докладчикътъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 4. Чл. 19 се измѣнява тѣй: Царътъ е длъженъ да се намира постоянно въ царството. Ако наврѣме излиза отъ него, той си назначава за намѣстникъ или прѣстопреемникъ, ако е пълнолѣтенъ, или Министерския съветъ. Правдинитѣ и длъжноститѣ на намѣстника ще се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ. За излизането си и за назначението на намѣстникъ царътъ съобщава на Министерския съветъ, който оповѣстява за това чрѣзъ „Държавенъ вѣстникъ“.

Прѣдседателъ: Има думата г. Емануилъ Начевъ.

Е. Начевъ: Г. г. народни прѣдставители! За този членъ нѣма какво особено да добавя, обаче считамъ се за задълженъ да напомня една желана мечта на демократическото правителство или на демократическата партия, за да я осъществи сега при това измѣнение на конституцията.

Тукъ, прѣдъ мене, сѣ дневницитѣ на Народното събрание. Едно врѣме г. Такевъ, сега министъръ, а тогава лѣвничаръ, опозиционеръ, лидеръ на демократическата партия, на нѣколко пѣти е искалъ да се ограничатъ пѣтуванията на държавния глава. Сега, мисля, въ този случай ние имаме възможностъ да осъществимъ това. Намирамъ, че г. Такевъ е искалъ намаление на цивилната листа на нашия държавенъ глава, за да нѣма възможностъ да пѣтува повече въ странство; г. Такевъ е искалъ да се намалатъ дневнитѣ пари на държавния глава, да не пѣтува — всичко е употребилъ, какъ и какъ да го ограничи, за да не пѣтува много въ странство. На едно мѣсто азъ намирамъ, че г. министъръ Такевъ съветва правителството на г. Данева, да съветва Негово Царско Височество тогава да не пѣтува, защото българскиятъ народъ, като види, че може безъ него 5—6—7 мѣсеца, ще каже: „Може безъ него и 12 мѣсеца“ — дословни думи на г. Такева. При едно спрѣчване между мене и г. Такева — азъ му казахъ, че това е шега — той се бие въ гърдитѣ и казва: „Азъ говоря туй сериозно“. И дѣйствително, ние виждаме, че демократическата партия, и по мегдани, и въ събрания, и навсѣкждѣ, приказваше, че когато ще дойде на властъ, ще съветва държавния глава да не пѣтува, и при удобенъ случай, както сега, ще опрѣдѣли колко трѣбва да бѣдатъ неговитѣ пѣтувания вънъ отъ прѣдѣлитѣ на страната. Туй искаше демократическата партия, и ние, народняцитѣ, наричахме това демагогия. Сега, искамъ тукъ да излѣзе г. министъръ Такевъ и да заяви, щото къмъ този членъ да се прибави една добавка, че държавниятъ глава не може да пѣтува въ странство повече отъ два, три или четири мѣсеца. Ако той не направи това, азъ ще счи-

тамъ, че това е било демагогия отъ страна на г. министъръ Такева, съ цѣль да се докопа до онова мѣсто, на което сега стои.

Прѣдседателъ: Има думата г. Александъръ Стамболийски.

А. Стамболийски: Г. г. народни прѣдставители! По тоя членъ азъ говорихъ при първото четене. Комисията е направила само поправката — да се оповѣстява излизането на държавния глава чрезъ „Държавенъ вѣстникъ“. Азъ наблюдавахъ на туй нѣщо и се питахъ, какъ държавниятъ глава ще остави за замѣстникъ прѣстолонаслѣдника, когато той не е далъ клетва, че ще пази конституцията и интереситъ на страната.

Н. Нозаревъ: Когато той е пълнолѣтенъ.

А. Стамболийски: Азъ именно ще искамъ обяснение отъ г. докладчика, кога той ще дава тази клетва, защото ако не дава клетва, по-добъръ ще бѣде Министерскиятъ съвѣтъ да бѣде намѣстникъ на държавния глава. Нѣма нужда да се оставя прѣстолонаслѣдникътъ за намѣстникъ, щомъ не е далъ той клетва. Азъ искамъ обяснение отъ г. докладчика да каже, какъ разбира той, кога ще бѣде оставятъ прѣстолонаслѣдникътъ за замѣстникъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! По бѣлѣжката, направена отъ г. Еманоила Начевъ. Ако г. Начевъ изповѣдва нѣкогашното гледище на г. Такевъ, това не е важно; но ако народната партия изповѣдва това разбиране, че на държавния глава трѣбва да се ограничи врѣмето, презъ което той може да напуска България, и да му се опрѣдѣлятъ дневни пари, въ такъвъ случай не остава нищо, освѣнъ прѣдставителътъ на народната партия да направи това прѣдложение. Не е важно, какво ще каже по тоя въпросъ г. Еманоилъ Начевъ.

Колкото по бѣлѣжката, която прави г. Стамболийски, имамъ да забѣлѣжа слѣдното. Наистина, прѣстолонаслѣдникътъ въ случаитъ, въ които ще остава вътрѣ въ страната като царски намѣстникъ, не ще полага клетва. Това не важи и не е нужно да полага тази клетва, както не е нужно министритъ да я полагатъ. Азъ трѣбва да кажа на народното прѣдставителство, че се повдигна въпросъ, защо министритъ не полагатъ клетва като такива. Тѣ не полагатъ клетва като управляватъ страната, тѣ не полагатъ и специална клетва, когато оставатъ като царски намѣстници. Имаше мнѣние, което прѣпорѣчваше да се задѣлжатъ въ конституцията министритъ да полагатъ клетва, когато поематъ властта. Азъ бѣхъ противникъ и продължавамъ да бѣда такъвъ.

А. Стамболийски: Тѣ даватъ клетва като депутати.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Тѣ даватъ клетва само като народни прѣдставители. Г. Стамболийски пита: какъ така прѣстолонаслѣдникътъ ще остава за замѣстникъ безъ да полага клетва? Какъ така Министерскиятъ съвѣтъ просто ще управлява безъ клетва? Ще управлява тѣй, както се е управлявало досега или както сж могли да управляватъ досега. Миналиятъ пътъ забѣлѣзахъ, и сега натъртвамъ, че, споредъ старата редакция на чл. 19 отъ конституцията, държавниятъ глава можеше да остави прѣстолонаслѣдника за свой намѣстникъ, и можеше да остави когото ще; ние сега, съ законо-

проекта, никакво измѣнение въ това отношение на интересующия ни въпросъ не правимъ; ние оставяме старото положение, като го подобряваме — казвамъ, че въ всѣки случай намѣстникъ може да бѣде или прѣстолонаслѣдникътъ, или Министерскиятъ съвѣтъ. Но какъ така ще управляватъ тѣ безъ да положатъ клетва? Ще управляватъ заради това, защото първиятъ е прѣстолонаслѣдникъ по силата на конституцията, вторитъ, т. е. министритъ, заради това, защото иматъ право да управляватъ държавата по силата на конституцията.

Този въпросъ, който повдигна г. Стамболийски, би могълъ да се повдигне въ другъ единъ, по-важенъ случай. Той е слѣдниятъ. При въдворяването на новия царъ, той за да положи клетва, трѣбва да свика велико Народно събрание, прѣдъ което той само полага клетва, дѣто той контрактира съ народа. При свикването на велико Народно събрание, той длъжи не само единъ homage на прѣдставителитъ на народа; той прави нѣщо повече; той контрактира. Това е моето разбиране. Други поддържатъ: доста е да бѣде наслѣдникъ, за да има право да управлява тази държава, като нейнъ държавенъ глава. Азъ казвамъ, нашата конституция е една отъ свободолюбивитъ, една отъ демократичнитъ, не се задоволява само съ това, да бѣдешъ наслѣдникъ на държавния глава, за да можешъ да управлявашъ, но за да управлявашъ редовно, безпорно, ще трѣбва да свикашъ великото Народно събрание, не само за да му окажешъ нужното почитание, като на върховенъ прѣдставителъ на народа, но и да положишъ прѣдъ него клетва. Но какво ще стане, докато той свика велико Народно събрание и положи клетва? Споредъ логиката, която ни се прѣпорѣчва за разбиране на чл. 19, той не е суверенъ, той не е владѣтель, той не е държавенъ глава, понеже не е положилъ клетва, и, слѣдователно, ще имаме единъ промежутъкъ на безвластие, промежутъкъ между встъпването на престола и полагането на клетва прѣдъ великото Народно събрание.

Ето защо азъ считамъ, че тази грижливостъ, за да се впише въ конституцията, че трѣбва да се полага клетва, е ненужна. Ненужна е заради това, защото прѣстолонаслѣдникътъ като намѣстникъ, и самиятъ суверенъ презъ врѣмето до свикването на великото Народно събрание, по силата на основния законъ, иматъ право да управляватъ държавата. Моля да считаме, че прѣстолонаслѣдникътъ и държавниятъ глава на тая страна длъжатъ да изпълняватъ своитъ задѣлжения прѣдъ българския народъ и прѣдъ неговитъ интереси, не по силата на клетвата, а по силата на съзнанието, че тѣ служатъ на тоя народъ, че не е той за тѣхъ, а тѣ сж за него. (Ръкоплѣскане отъ мнозинството)

Прѣдседателъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ К. Мирски: Заявявамъ, че отъ страна на комисията не мога да отговоря нищо, тѣй като комисията по тоя въпросъ не е вземала никакво рѣшение; мога да кажа само своето лично мнѣние.

По чл. 11 на нашия основенъ законъ, който постановява на военна служба дава клетва, че ще е вѣренъ князу, слѣдователно, и на отечеството. Прѣдполага се, че прѣстолонаслѣдникътъ ще бѣде на военна наша служба и, слѣдователно, прѣдполага се, че, прѣди да положи клетва прѣдъ великото Народно събрание като царъ на българитъ, ще е положилъ клетва като служителъ на България.

Прѣдседателъ: Турямъ на гласуване § 4. Моля г. г. народнитъ прѣдставители, които приематъ чл. 19, както е прочетенъ отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката, (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 5. Чл. 24 се измѣнява тъй: Царското достойнство е наследствено въ мъжката низходяща правалиния на Негово Величество царятъ на българитъ Фердинандъ I Саксъ-Кобургъ-Готски. За прѣстолонаследнието ще се издаде особенъ законъ.“

Прѣседателъ: Турямъ на гласуване § 5. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ чл. 24, както е доложенъ отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 6. Чл. 35 се измѣнява тъй: Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣлява на царя и на неговия дворъ цивилна листа. Тя не може да бъде угодѣнена безъ съгласието на Народното събрание, нито намалена безъ съизволенieto на царя.“

Прѣседателъ: Има думата г. Вълчо Георгиевъ.

В. Георгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! При първото четене ние се изказахме по този членъ, че оставяме отворени вратитѣ на разни партии да конкуриратъ, коя да дойде на власт. Азъ мисля, че ще сторимъ едно добро на българския народъ, ако оставимъ старата редакция на този членъ, която опрѣдѣля размѣра на цивилната листа. Затуй именно, за да избѣгнемъ недоразумѣнията, за да избѣгнемъ холатайствата на разни партии къмъ държавния глава, за да могатъ само и само да се докопатъ до властѣта, нашата група и при второто четене желае, щото правителството и болшинството да се съгласятъ да си остане старата редакция на този членъ, която е много по-добра и по-отговаря на интереситѣ на нашия народъ, отколзото новата редакция.

Прѣседателъ: Турямъ на гласуване § 6. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ чл. 35, както е доложенъ отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 7. Чл. 38 се измѣнява тъй: Българскиятъ царъ не може да изповѣдва никаква друга вѣра, освѣнъ източно-православната. Изключение се прави само за нинѣ царствуещия царъ.“

Прѣседателъ: Ще туря на гласуване § 7. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които го приематъ тъй, както е доложенъ отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 8. Чл. 55 се измѣнява тъй: Чужденци могатъ да присматъ българско подданство, споредъ наредбитѣ на особенъ законъ, който ще се издаде.“

А. Краевъ: Азъ мисля, че послѣднитѣ думи — „който ще се издаде“ — сж излишни, и затова да се зачеркнатъ.

Прѣседателъ: Турямъ на гласуване § 8. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ чл. 55, както е доложенъ отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 9. Чл. 72 се измѣнява тъй: По работи криминални отъ воененъ характеръ военни лица се сждятъ отъ военни сждилища, когато се намѣрватъ на дѣйствителна служба.“

Прѣседателъ: Има думата г. Вълчо Георгиевъ.

В. Гоергиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Не трѣбва да се възмущавате, когато нѣкой членъ отъ нашата група взема думата за нѣкое пояснение. Напр., въ този членъ се казва: „по работи криминални отъ воененъ характеръ“; въ военно врѣме тѣзи думи „отъ воененъ характеръ“ могатъ да взематъ различно значение. Азъ мисля, че г. докладчикътъ или пъкъ г. министъръ-прѣседателътъ сж длъжни да дадатъ едно обяснение на народното прѣдствителство, какви случки отъ воененъ характеръ могатъ да се взематъ прѣдъ видъ, за да нѣма относѣ нѣ какво недоразумѣние. И слѣдъ като тѣ обяснятъ, тогава ние ще помислимъ, да-ли дѣйствително този членъ изразява истинската мисль, която ние искаме да му придадемъ.

Д. Мишевъ: То е за военни лица.

В. Георгиевъ: Може да бждатъ и цивилни лица.

Д. Мишевъ: Не може.

В. Георгиевъ: Може въ военно врѣме азъ да оскърбя единъ воененъ, да смѣтатъ, че дѣлото е отъ воененъ характеръ, и да ме сжди военниятъ сждъ.

Прѣседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! По тоя членъ отъ проекта въ миналото засѣдание всички бѣхме съгласни, че този редъ на нѣщата, какъто е заведенъ сега, не е добъръ, трѣбва да се поправи; но всички единодушно сж поддържали и поддържатъ, че ние трѣбва да имаме военни сждилища, всички единодушно сж поддържали, че военнитѣ сждилища въ всѣки случай трѣбва да гледатъ всички онѣзи дѣла, сир. прѣстѣпления и простѣпци, които сж тѣсно свързани съ военната дисциплина. Малко е обаче това. Може да има такива прѣстѣпления и такива простѣпци, които макаръ тѣсно да не сж свързани съ дисциплината, при все това ще трѣбва да се гледатъ отъ военни сждилища. Миналиятъ пътъ дадохъ обяснения по този въпросъ, цитирахъ нѣколко случая, за да покажа каква е мисльта на съставителитѣ на този проектъ. Отъ мене бѣше далечъ мисльта, че азъ ще мога сега да изчерпа тази материя, и никой не би могълъ да я изчерпи, защото развитието на мисльта на законодателя, на конституционния законодатель въ подробности е дѣло извънредно трудно, дѣло на едно обикновено Народно събрание. То ще има да ревизира и закона за углавното сдопроизводство, то ще има да ревизира и военния наказателенъ законъ, и тамъ то ще вниже онѣзи прѣстѣпления, които сж отъ воененъ характеръ, т. е. ще разграничи кои прѣстѣпления, като убийство, като кражба, като насилие и пр., могатъ да се сждятъ отъ военни сждилища и кои не трѣбва да се сждятъ. По единъ погрѣшно заведенъ редъ, споредъ нашето разбиране на чл. 72 отъ конституцията, досега всички, безъ изключение, прѣстѣпления, извършени отъ военни лица, които сж се намирили на военна служба, сж се сждали отъ военни сждилища. Ние искаме да кажемъ, и заради това измѣняваме чл. 72 отъ конституцията, че не всички прѣстѣпления и простѣпци, ще се сждятъ отъ тѣхъ, че не е такава мисльта на чл. 72, че не е право, когато военнитѣ претендиратъ — или се намиратъ нѣкои, които претендиратъ — че, възъ основа на чл. 72 отъ конституцията, каквото и прѣстѣпление да извърши воененъ човѣкъ, трѣбва да го сжди само воененъ сждъ. Кой сж, обаче, онѣзи прѣстѣпления, които занаяпрѣдъ военниятъ сждъ нѣма да сжди, тя е една материя, която обикновениятъ законодатель ще нареди. Да се опитате сега да я урегулируете, да изчислявате всички случаи, да кажете додѣ може

да се отиде и додѣ не може да се отиде, това ще бѣде губене на врѣме.

Обаче азъ считамъ за нужно да цитирамъ пакъ 1—2 случая, за да илюстрирамъ нашата мисль. Азъ казахъ, че единъ воененъ, който извърши кражба въ казармата, който извърши кражба, когато е начаса, ще го сѣди воененъ сѣдъ, и никому противното прѣзъ ума не е минавало.

А. Стамболийски: Ами по доставките, когато единъ офицеръ извърши кражба?

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Но когато войникъ, като билъ въ село, да кажемъ — не ми сѣ на ума тѣзи случаи, трѣбва да мисля, а тя е работа на законодателя — открадне нѣщо отъ комшията, или не с билъ доста внимателенъ къмъ хубостта на комшията, азъ не разбирамъ какво общо има това прѣстѣпление съ военната дисциплина и съ званието на войника, това прѣстѣпление, било на войникъ, било на офицеръ, като почнете съ най-малкия и свършитъ съ най-големия. Но всѣки пътъ, когато офицерътъ или войникътъ — нека употребяваме просто думата войникъ, защото и офицерътъ е войникъ — върши прѣстѣпления отъ общъ характеръ, законодателятъ ще има да помисли, когато ще нарежда наказателния законъ или ще пише производство, кѣдѣ е извършено прѣстѣплението, защото мѣстоизвършването на прѣстѣплението е отъ голѣмо значение — често пъти по мѣстоизвършването си прѣстѣплението и за обикновения гражданинъ може да стане тъй нареченото квалифицирано прѣстѣпление. Важатъ побужденията, които сѣ накарвали прѣстѣпника да извърши прѣстѣплението, защото прѣстѣпникътъ може да бѣде воененъ спрѣмо гражданина и, обратно, може да бѣде прѣстѣпникътъ гражданинъ спрѣмо воененъ.

Съ това свършвамъ. Но да завърша мисльта си, и за да кажа, че съ поправката ние нищо друго не правимъ, освѣнъ правилно развиване мисльта на законодателя, че си послужа съ това, че и сега, при смѣсената подсѣдность, сѣ сѣдили военни и граждани въ граждански сѣдилища и никой не е считалъ, че това е противно на чл. 72, но щомъ отделили гражданитъ отъ военнитъ, казватъ: въ всѣки случаи военниятъ ще се сѣди отъ военни сѣдилища. Ние искаме да кажемъ, че това разбиране на чл. 72, че въ всѣки случаи военниятъ ще се сѣди отъ военни сѣдилища, е невѣрно. Трѣбва единъ законодатель да ревизира военния наказателенъ законъ и производство, но да го ревизира съ право, по силата на конституцията, и да каже, кого ще сѣдятъ военнитъ сѣдилища и кого гражданскитъ. Да се впускамъ въ подробности, да си служба съ примѣри, да ги изброявамъ тукъ, на-да-ли ще ни доведе до нѣкакъвъ резултатъ. Азъ считамъ, че ние правимъ една поправка — не поправка, това не е право — едно обяснение къмъ чл. 72, което бѣше нужно.

Вие помните добръ, г. г. народни прѣдставители, че правителството бѣше прѣдложило друга една редакция, но комисията не я прие, и добръ направи. Тя прие стария текстъ, като направи опазни добавка, която и безъ това се четѣше между редоветъ, но не се желаше да се чете. Съ приеждането на стария текстъ комисията иска да каже: азъ запазвамъ старитъ принципи, но тѣзи принципи трѣбва да се разбиратъ тъй, както азъ направихъ поправката, а не тъй както вие погрѣшно ги разбирате. Далечъ е отъ насъ мисльта съ това измѣнение да внесемъ нѣкакво безредие въ отправлението на военното правосѣдие; далечъ е отъ насъ мисльта съ тази поправка да подровнимъ престижа на дисциплината въ нашата армия — обратното е — и който изхожда отъ тѣзи побуждения, нему трѣбва да кажемъ, че тѣ не сѣ надали. Който мисли, че покрай поправката, която внасяме въ чл. 72, ще може да се внесе една дезорганизация въ нашата армия, ще може да се отслаби нейната

дисциплина, ще може да се създаде една обстановка, при която армията да изгуби нѣщо отъ своя авторитетъ, отъ своето име, ние не сме съ него. Ние съ поправката сме искали повечко редъ, а не безредие. И който тълкува чл. 72 тъй, че тукъ има нѣкаква си анархия, нѣкакво желание да се дезорганизира армията, азъ съмъ убѣденъ, че нито едно обикновено Народно събрание не ще приеме това тълкувание, защото дълбоко съмъ убѣденъ, че съ тази поправка, която сега правителството прѣпорѣчва, сегашното обикновено Народно събрание и великото Народно събрание, ако я приематъ, ще искатъ да кажатъ само едно: ние искаме да закрѣпимъ дисциплината, но въ сѣщото врѣме искаме да издигнемъ и престижа на военното правосѣдие. Това е мотивътъ, който ни движеше за измѣненіето. Всички други аргументации, интриги и обвинения си нѣматъ мѣстото и очевидно се диктуватъ отъ побуждения, които нѣматъ нищо общо съ онази висока, важна, дори света работа, която ние вършимъ днесъ тукъ. Моля Народното събрание да се приеме членътъ тъй, както е редактиранъ отъ комисията. Ако думитъ „отъ воененъ характеръ“, които ние намѣрихме за най-подходящи, пакъ не сѣ думи, които обнематъ нашата мисль, не трѣбва да забравяме, че това е проектъ на великото Народно събрание — това не е законъ. Надъ тази важна материя, надъ военното правосѣдие, надъ авторитета и престижа на нашата армия ще има да помисли и суверенниятъ господаръ на този народъ — великото Народно събрание. Ако текстътъ не е сполучливъ, ще се измѣни. Едно ни обединява всички — това е мисльта, а туй е достатъчно да приемемъ редакцията, дадена на този членъ отъ комисията.

Прѣдседателътъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Манолъ Златановъ.

М. Златановъ: Г. г. народни прѣдставители! Учредителитъ сѣ мислили много прѣди да прѣлагатъ каквото и да сѣ. И тамъ е имало спорове по отношение на това, какво да се тури въ конституцията, но тѣхъ е крѣпиль разумътъ на освобождения български народъ и тѣ сѣ избѣгнали крайности. По едно течение, което е имало тамъ, е било правено възражение и подиръ туй е била водена борба, защо сѣ военнитъ сѣдилища. Хората, които се радваха на свободата на България, искаха да не отиватъ много напредъ, да не прѣварятъ другитъ народи, и текстътъ на визирания членъ бѣше само по криминалитѣ дѣла. Така дума не трѣбваше, но казали сѣ я: по криминални дѣла лицата на дѣйствителна военна служба се сѣдятъ отъ воененъ сѣдъ — единъ принципъ, който, въпрѣки общия конституционенъ принципъ за независимата сѣдебна властъ, прави изключение за кастови сѣдилища, като раздвоява правосѣдието въ България. Едини дѣла даватъ на общитъ сѣдилища, други на военнитъ сѣдилища, дѣто нѣма нито тая подготовка и опитност, нито пъкъ тази гаранция, че сѣдътъ е независимъ и самостоятеленъ. Това положение сѣ е търпѣло отначало. Не се мина много врѣме, за да се постави този въпросъ ребромъ отъ дѣйствителността на България. Първиятъ пукнатъкъ въ България, пълномощията, освѣнъ че погребва конституцията, но вие знаете, че военнитъ комисари, военнитъ прокурори, които имаше тогава, произвеждаха изборитъ за великото Народно събрание. Понататѣкъ военнитъ сѣдилища, и особено военно-полковитъ — не отъ антипатия къмъ армията се говори туй нѣщо, а отъ скръбъ за поруганието на правосѣдието — дадохъ една дѣятелност, порицана отъ всички, които акламиратъ армията, но които акламиратъ и правосѣдието въ страната. Едно дѣло сѣ присѣда и рѣшение произнесени отъ воененъ сѣдъ възмущаваше съвѣстѣта на българскитъ граждани. Съ присѣда отъ полевия сѣдъ по Бѣлчевото дѣло, съ

законъ, комуто бѣ дадена обратна сила, въ послѣдно врѣме по Петковия процесъ . . .

А. Екимовъ: Това нѣма нищо общо съ параграфа.

М. Златановъ: Има, има. — Този въпросъ бѣ поставенъ въ проекта за измѣнението на конституцията, а остана въ сжщностъ неизмѣненъ. Какъ може Народното събрание съ редъ закони да нарушава конституцията? Това измѣнение трѣбваше да се цѣни. Не се падаше на земледѣльца Вълчо Георгиевъ да го критикува.

В. Георгиевъ: Защо?

А. Стамболийски: Той иска обяснение.

М. Златановъ: Да иска другадѣ. Той трѣбваше да разбере, защото и той е дѣятелъ, който вика противъ армията, въ каква благородна форма е сложенъ той въпросъ, трѣбваше да разбере, какви благодатни послѣдствия ще донесе за страната. Не за дразнене, не за тържество на нѣкакво отдѣлно право, а за тържеството на законността въ България се върши това.

А. Стамболийски: Слѣдъ министра не трѣбваше да говоришъ.

М. Златановъ: Правителството щѣло да носи на плещитѣ си отговорностъ. Отговорността е тукъ, но на плещитѣ на правителството; вие много гледате да я сложите на други плещи.

Д. Драгиевъ: Това е изразъ, г. Златановъ.

М. Златановъ: Изразъ, но много лекъ изразъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. министър-прѣдседателъ.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Една лѣстовичка пролѣтъ не прави, та и случантѣ, които ни цитира г. Златановъ, не сж още доказателство, че военното правосѣдие, избобило взето, не е изпълнило добръ дълга си. И ако е нужно да цитирамъ случаи, като онѣзи, които цитира г. Златановъ, за да покаже, че въ военното правосѣдие не всичко върви добръ, азъ бихъ могълъ да покажа на много случаи, че и въ гражданското правосѣдие не е било всичко благополучно. Не граждански сждъ ли осжди Илия Георговъ на смъртъ, който бѣше толкова виновенъ въ прѣстѣпленіето, което му се отдаваше, колкото и ние всички тукъ? И азъ взехъ думата, за да кажа, че правосѣдието се характеризира не по отдѣлнитѣ случаи, а по онѣзи заслуги, които то е имало спрѣмо страната. Азъ сѣ мисля, че нашето военно правосѣдие, каквито недѣзи и да има, е направило много, за да закрѣпи и да създаде една образцова дисциплина въ нашата армия. Това е неговата заслуга и тя е голѣма. (Нѣколкомина отъ мнозинството оажкоплѣскавъ)

Прѣдседателъ: Моля, г-да! Турямъ на гласуване § 9. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ чл. 72, както е доложенъ отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. Никола Гимиджийски)

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)

„§ 10. На чл. 73 се прибавя слѣдната втора алинея: Не могатъ да се създаватъ изключителни сждилища или комисии подъ никакъвъ прѣдлогъ или подъ каквото и да е наименование, освѣнъ въ военно врѣме

или когато било страната, било частъ отъ нея сс объяви въ военно положение, съгласно съ особенъ за това законъ.“

Прѣдседателъ: Н. Гимиджийски: Има думата г. Недѣлчо Георгиевъ.

Н. Георгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! (Глъчка) Съ създаването втората алинея на чл. 73, дѣйствително, се прави стѣпка напредъ. Съ туй се отнема възможността на отдѣлнитѣ правителства да създаватъ изключителни сждилища, когато тѣ иматъ или нѣматъ мѣсто. Но азъ мисля, че ще бѣде много добръ, ако оставимъ само първата частъ отъ тая алинея, а именно, че изключителни сждилища могатъ да се създаватъ само въ военно врѣме, защото по-нататкъ ние туряме, че, освѣнъ въ военно врѣме, такива сждилища могатъ да се създаватъ и когато една частъ отъ страната или цѣлата страна бѣде обявена въ военно положение. Винаги може да се объяви въ военно положение нѣкоя частъ на България и винаги може да се намѣри причина, за да създаде изключителенъ сждъ. Ето защо азъ моля г. министра, па и почитаемото Събрание, втората алинея да спира дотамъ, „освѣнъ въ военно врѣме“, а обявяване на военно положение да се махне, защото и въ мирно врѣме винаги ще може да се създаде нѣкоя причина, за да се объяви военно положение и да се създадатъ изключителни сждилища. Това е, противъ което ние се обявяваме противъ.

Д. Мишевъ: Ще има особенъ законъ.

Прѣдседателъ: Н. Гимиджийски: Има думата г. министър-прѣдседателъ.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Моля, тишина, г-да, азъ нищо не мога да чуя, когато говори нѣкой отъ народнитѣ прѣдставители.

Че трѣбва да има военно-полеви сждилища въ военно врѣме, съ това се съгласява и ораторътъ. Той иска само обяснение по това — ако добръ разбрахъ мисълта му — да-ли ще бѣде опасно учрѣждаването на военно-полеви сждилища въ мирно врѣме. Не ще бѣде опасно, защото съ измѣнението, което прѣпоржчва законопроектътъ, подобренъ сега отъ комисията, възможността за учрѣдяването на военно-полеви сждилища е поставена въ извѣстни рамки. Досега можеха да се учрѣдяватъ военно-полеви сждилища, когато това намѣри за добръ едно правителство и знаеми, че такива военно-полеви сждилища сж били учрѣдявани. И трѣбва асж да се мисли, че г. Златановъ това най-много визираще, когато каза отдѣле ония думи, които ние чухме.

М. Златановъ: Специално това.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Но сега се казва: военно-полеви сждилища не може току-така да учрѣдите. Искатъ се два нѣща: първо, иска се страната или частъ отъ нея да бѣде обявена въ военно положение. Азъ мисля, че такова правителство нѣма да има въ България и нѣма защо тъй мрачно да я прѣдставяваме — миналото мина, а въ бѣдѣще това не е тъй леко. Трѣбва да се объяви военно положение било въ цѣлата страна, било въ частъ отъ нея, а иначе не може да има военно-полеви сждъ. Досега бѣше обратното: безъ да се обявява военно положение, или безъ да се обявява частъ отъ България въ военно положение, нарежда се военно-полеви сждъ. Това занаятъ не ще бѣде възможно. И друго, което е най-важно — и то е най-цѣнното въ измѣнението, което прѣпоржчва комисията — то е, какъ ще се обявява това военно положение: съ едно министерско постановление ли, съ едно министерско разбиране ли? Не, военното положение

не може да се провъзгласява, освѣнъ въ случантѣ и при условията, и при гаранциитѣ, които ще има да нареди единъ особенъ законъ, т. е. у насъ ще се създаде единъ особенъ законъ, който ще нареди случантѣ и условията, при които страната може да се обявява въ военно положение или частъ отъ нея, и само ако бѣде обявено военно положение, само тогава може да има военно-полеви сѣдилища. Слѣдователно, текстътъ на конституцията занаярѣдъ дава възможностъ — не възможностъ, а задължава обикновеното Народно събрание да напие единъ законъ за военното положение, съ който законъ изпълнителната властъ ще трѣбва да се съобразява. При тѣй дадената редакция ние нѣма да имаме тѣвъ произволи, които сѣ ги имали досега при тази редакция, и онѣзи страхове, които има г. Недѣлчо Георгиевъ, нѣма да съществуватъ.

А. Стамболийски: Ние казваме, защо ще бѣде това военно положение, освѣнъ въ военно врѣме. Мина вече това врѣме. Нека ускоримъ процедурата въ гражданскитѣ сѣдилища.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Всѣду ги има, добръ е и у насъ да ги има, но да ги има наредени съ единъ особенъ законъ, т. е. да се изброятъ случантѣ, въ които тѣ могатъ да се приспособятъ и, може-би, този законъ ще даде за прѣвъ пътъ възможностъ да се урегулира материята, която повдигна отъ трибуната г. д-ръ Даневъ; то е въпросътъ за обсадното положение. Азъ мисля, че поправката, която е направена отъ комисията къмъ законопроекта на правителството, е една, може-би, отъ най-сполучливитѣ поправки и азъ се съгласявамъ съ нея и моля Народното събрание да вотира § 10 тѣй, както е прѣдложенъ отъ комисията.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Манолъ Златановъ.

М. Златановъ: Г. г. народни прѣдставители! Стана споръ въ комисията за думата „комисия“, която е турната тукъ като ограничение. Да се обяснимъ и разберемъ какво е туй „комисия“.

А. Екимовъ: Ние го знаемъ.

М. Златановъ: Вие го знаете, но трѣбва да се подчертае, за да не става споръ въ България. — Административната властъ и изпълнителната властъ, въпрѣки всички закони, по извѣстни военни и граждански дѣла назначаваха комисия, въ сжщностъ отъ прѣстѣпници партизани — които послѣ минаха прѣзъ стѣргата на гражданскитѣ сѣдилища — комисия, която имаше по-големо право, отъ правото на всѣки воененъ и граждански сѣдъ. За да не се повтарятъ такива работи въ България, това се постига отъ туй измѣнение и ограничение на думата комисия.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ К. Мирски: Г. г. народни прѣдставители! Обясненията, които даде г. първиятъ министъръ, сѣ много изчерпателни, и азъ мисля, че слѣдъ това особено нѣма да остане у никого основание да прави възражения. Не мога, обаче, да не подчертая послѣдно казаното отъ него, че навсѣкѣдъ се случва, животътъ налага нѣкой, пътъ да се объяви страната или частъ отъ нея въ военно положение, което обикновено става съ специаленъ законъ, а въ случай, че не може да се свика Народното събрание — по реда, указанъ въ закона за обявяване на военно положение, Обяви ли се оцнѣжъ военно положение,

отъ него моментъ извършенитѣ прѣстѣпни дѣяния сѣ подсѣдни на тоя видъ сѣдилища. Това се подразбира.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ § 10, съ който става прибавка и измѣнение на чл. 73 отъ конституцията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)
„§ 11. Чл. 76 се отмѣнява.“

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ § 11, за отмѣнението на чл. 76 отъ конституцията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)
„§ 12. Въ чл. 86, алинея първа, думата „петъ“ се замѣнява съ думата „четири“.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ при първото четене на това прѣдложение споменахъ, че отъ 30 и повече години свободенъ животъ досега, като смѣтнемъ срѣдно колко животъ се пада на едно Народно събрание, виждаме, че той не е повече отъ двѣ и половина години. Азъ казвамъ, че този срѣденъ животъ и за въ бѣдѣще да не бѣде по-големъ. Мисля, че ще направимъ нѣщо по-съобразно съ дѣйствителността, ако поставимъ, щото мандатътъ на народното прѣдставителство да трае не четири, а три години. Три години е достатъченъ периодъ да прояви или добритѣ си, или лошитѣ си инициативи едно правителство, или едно народно прѣдставителство. Може-би да ми кажете, че ако правителството, ако народното прѣдставителство постѣпи добръ, по-добръ е неговиятъ мандатъ да трае повече врѣме, стига то добръ да постѣпва. Ако българскитѣ народъ се убѣди, че инициативитѣ на едно народно прѣдставителство, на една партия, която управлява, отговарятъ на нуждитѣ на страната, задоволяватъ тия назрѣли нужди, то българското избирателно тѣло ще удостои и слѣдъ изтичането на третѣ години съ своето довѣрие управлявалата партия. Но ако би тази партия, която е на властъ, вмѣсто да задоволява назрѣлитѣ народни нужди, трѣгне съ дѣйствия тѣкмо противни на тия нужди, ще се съгласите, че четири години, които трѣбва да трѣпн избирателното тѣло, могатъ да му се видятъ доста дължки. Не трѣбва да се забравя, че ако сме ние днесъ, вие и ние по-напрѣдъ не бѣхме тукъ и слѣдъ малко, може-би, други хора ще дойдатъ. И не е достатъчно да мѣримъ своитѣ дѣйствия, да съсрѣдоточаваме своя погледъ върху днешното, а трѣбва да вземемъ въ съображение и онова, което е било, и онова, което може да бѣде. Едно насилническо правителство може да дотегне твърдъ много на народа, и ако мандатътъ му трае четири години, народниятъ гласъ у насъ въ много случаи ще си остава гласъ въ пустинята. Ние ще гласуваме, щото годинитѣ, вмѣсто четири, да бѣдатъ три.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Добръ е да става често допитване до народа, но едновременно съ това е добръ едно правителство да има достатъчно врѣме, за да направи нѣщо. Ние го казваме въ мотивитѣ къмъ нашия законопроектъ, че петъ години сѣ много, но три години сѣ малко, четири години е единъ периодъ

отъ време, прѣз който правителството може да се прояви. Ето защо азъ моля народното прѣдставителство да благоволи да гласува този параграфъ тъй, както го е прѣдложило правителството и както го е приела комисията. Въ три години нищо не може да направи едно правителство.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Ще дамъ на гласуване § 11 тъй, както го е приела комисията. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ този параграфъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Р. Яневъ: Прѣди да се пристѣпи къмъ гласуване искамъ да направя едно запитване къмъ г. министъръ-прѣдседателя.

Въ стария законопроектъ слѣдва, че между тия членове, докато дойдемъ до чл. 121, се изхвърля чл. 91, който се отмѣнява съ законопроекта, и чл. 92 се прѣредактирва. Обаче чл. 91 казва, че царътъ може да назначава комисари. Кои съображения сж накарали г. министъръ-прѣдседателя и комисията да оставятъ този членъ въ законопроекта? Искамъ едно малко обяснение.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Има, има. Въ доклада е казано.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Г. Яневъ не е прочелъ доклада.

Д. Драгиевъ: Дайте ми думата, моля Ви се!

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Ама не е още прочетенъ параграфътъ.

А. Екимовъ: Да се прочете § 13.

Д. Драгиевъ: Азъ ще говоря по чл. 91, който пакъ е оставя.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Имате думата.

Д. Драгиевъ: Азъ ще направя бѣлѣжка, както направи и прѣждеговорившиятъ. Както е извѣстно, въ внесенния законопроектъ за измѣнението на нѣкои членове отъ конституцията чл. 91 бѣше отмѣненъ, а чл. 92 бѣше видоизмѣненъ. Азъ не намирамъ за основателни съображенията, поради които чл. 91 се възстановява, освѣнъ ако не искате да си обяснимъ това съ слѣднитъ съображения. Чл. 91 говори за комисари. Въ нашия проектъ вие ни казахте, че този членъ отъ 30 години насамъ е мъртавъ и българскиятъ парламентаренъ животъ е познавалъ единъ-два случая, когато тукъ, въ парламента, се явява нѣкакъвъ комисаръ. Значи, този членъ не е мъртавъ, значи, не е нуженъ. Ако досега не сж били нужни комисаритъ, отсега-нататъкъ още по-малко сж нужни. Слѣдователно, твърдѣ умѣстно бѣше постановлението на законопроекта чл. 91, който говори за комисари, да се отмѣни, а чл. 92 да се измѣни. Но сега какво ни се казва? Искатъ се възстановяването на чл. 91, когато по проекта се прѣдлага неговото унищожение. Какви мотиви се посочватъ за неговото възстановление? Защото имало подсекретари. Ха, такава ли е вашата мисль? Вие подсекретаритъ не сте смѣтали за нищо друго, освѣнъ за една кама, която да подхлъзнатъ на министра. Вие искате да турнете друго име, да ги наречете подсекретари и да ги направите нѣщо като постоянни. Такава е била вашата интимна мисль, и вие сега сами дойдохте да го докажете. „Щомъ, казвате, не приехме подсекретаритъ, ние оставихме комисаритъ“. Значи, споредъ вастъ комисари и подсекретари е едно и сжщо нѣщо; подсекретаритъ ще бждатъ на мѣ-

стото на секретаритъ. Благодаримъ за това признание. Ние, обаче, сме не само противъ подсекретаритъ, но сжщо сме и противъ комисаритъ. Тукъ има осемъ души български министри, които могатъ да даватъ нужнитъ обяснения прѣдъ народното прѣдставителство. Оная отъ тѣхъ, който не знае какво да каже, ще трѣбва да помисли и да рѣши едно отъ двѣтъ; или да научи това, което не знае, посредствомъ своитъ чиновници и да дойде да говори, както тукъ много пжти става, или, ако не е въ състояние да научи нѣщо отъ вѣнъ, да напусне мѣстото и да си отиде, но нѣкакви комисари да се турятъ въ бждѣще, азъ мисля, че е съвършено неумѣстно. Ние искаме правителството, което съ такава упоритостъ настояваше въ други свои законопроекти, да покаже сжщата упоритостъ и тукъ и да се съгласи, щото чл. 91, който говори за княжескитъ комисари, да бжде отмѣненъ, а чл. 92 да бжде прѣредактиранъ, както бѣше и въ самия правителственъ проектъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Н. Мирски: Г. г. народни прѣдставители! Почтениятъ народенъ прѣдставителъ отъ Варненската селска околия г. Драгиевъ изпуска изъ прѣдъ видъ, че министритъ сж, прѣди всичко, политически лица, и случва се нѣкой пжтъ, щото нѣкои министри да заематъ портфейлъ, който съвсѣмъ не е по тѣхната специалностъ. Напр., у насъ имаме за министъръ на правосѣдието единъ пжтъ математикъ, а другъ пжтъ аптекаръ.

Второ. Почтениятъ г. Драгиевъ изпуска изъ прѣдъ видъ, че и въ републиканска Франция, дѣто министритъ сѣ знаятъ — болшинството отъ тѣхъ — повече отъ напжтъ министри, и до день днешенъ не се свѣнѣятъ да пращатъ въ Народното събрание отъ своитъ висши чиновници да поддържатъ тоя или она законопроектъ, за да се освѣтли народното прѣдставителство.

Д. Драгиевъ: Това прѣдвидѣно ли е въ тѣхната конституция?

Нѣкой се обажда: Да.

Докладчикъ Н. Мирски: Най-сетнѣ г. Драгиевъ каза, че тази наредба била у насъ мъртва. Това не е вѣрно. По Военното министерство, напр., колкимъ пжти е ставало нужда да се внася въ Народното събрание нѣкой законопроектъ по военно-сѣдебната частъ, винаги е идвалъ тукъ комисаръ, назначенъ отъ държавния глава, по прѣдложение на военния министъръ, за да защитава внесенния законопроектъ.

И така, въ естеството на работата си е този институтъ, и много добръ стана, че той се задържа, особено щомъ г. министъръ-прѣдседателътъ съ своитъ другари се съгласиха, че у насъ нѣма още мѣсто за помощници на министритъ или държавни подсекретари.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има писмено прѣдложение отъ г. Рангела Яневъ, чл. 91 отъ конституцията да се изхвърли, или, съ други думи, г. Рангелъ Яневъ иска да каже, да остане чл. 91 въ проекта тъй, както е билъ внесенъ. Сега, комисията е махнала това отъ проекта. Азъ нѣма да го дамъ на гласуване, защото комисията не докладва този членъ.

И. Гешовъ: Дайте на гласуване отмѣнението на този членъ.

Докладчикъ Н. Мирски: Единъ формаленъ въпросъ искамъ да задамъ.

Г. г. народни прѣдставители! Г. министър-прѣдседателъ отъ името на правителството оттегля тѣзи членове.

А. Башевъ: Не е вѣрно!

Докладчикъ К. Мирски: Ако сега казвате, че се дава да се разисква по това, тогава можемъ да упражнимъ своето право за поправки.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министър-прѣдседателъ.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Правителството залича чл. 91 въ проекта, като се коригираха и поправиха чл. чл. 92 и 100 въ тая смисълъ, че се изхвърли думата „комисари“, защото бѣше на насъ мнѣние, че е мъртва институция, че е едно нѣщо отживѣло врѣмето, едно нѣщо, което отъ редъ години пасамъ не се е практикувало. Обаче въ комисията казаха, че, може-би, ще има нужда отъ тѣхъ, и болшинството каза: нека останатъ. Добрѣ, казаха азъ, споредъ мене, едно нѣщо отживѣло трѣбва да се заличи. Вие мислите, че трѣбва да се съживи, че трѣбва да остане. Добрѣ, оставете го. Тѣй щото, не бѣше въпросъ за оттегляне. Ако се появи нужда, добрѣ, но ако я нѣма, защо да съществува? Разликата помежду насъ е тамъ: азъ казвамъ, че нѣма да има, тѣ казватъ, може да има нужда. По тоя въпросъ рѣшете каквото искате, азъ ще бѣда доволенъ. Моето лично мнѣние е, да се махне. Но въ края, като изчерпимъ другото, тогава ще дойдемъ и къмъ чл. чл. 91 и 100, както сж мотивитѣ, . . .

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Да се гласува.

Д. Драгиевъ: Г. министре! Има едно прѣдложение — нека да се гласува.

А. Екимовъ: Да се гласува прѣдложението.

Нѣкои отъ мнозинството: Да не се поврѣщаме пакъ.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: . . . а сега моля, г. прѣдседателю, да вървимъ по-нататъкъ и слѣдъ туй да се тури на гласуване.

Д. Драгиевъ: Г. министре! Има направено прѣдложение, нека се гласува, за да свършимъ този въпросъ. Нема само комисията има право да прѣдлага?

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Ама нѣма прѣдложение отъ комисията — какъ ще го гласувате?

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Азъ ще тура на гласуване това, което докладва комисията. Моля г. докладчика да продължава.

Д. Драгиевъ: Вие, г. прѣдседателю, трѣбва да уважавате мнѣнието на народното прѣдставителство.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Ще дойде редъ и до него, г. Драгиевъ.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)

„§ 13. Чл. 121 се измѣнява тѣй: Народното събрание разглежда проекта на бюджета статия по статия.“

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля опия г. г. народни прѣдставители, които приематъ § 13 така, както го е приела комисията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Докладчикъ К. Мирски: (Чете)

„§ 14. Въ чл. 127 думитѣ „15 декемврий“ се замѣняватъ съ думитѣ: до 15 февруарий идната година.“

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Вълчо Георгиевъ.

В. Георгиевъ: Ние на първо четене бѣхме прѣдложили, щото засѣданията на камарата да се раздѣлятъ на двѣ части: първата частъ, която да започва отъ 1 октомврий на редовна сесия и да трае до 15 декемврий, и слѣдъ туй народнитѣ прѣдставители да иматъ отпускъ до 15 януарий — да си отиватъ, и слѣдъ 15 януарий засѣданията пакъ да започнатъ и да траятъ до 1 мартъ. По този начинъ ние ще имаме пакъ четири мѣсеца камара, но въ такава форма, въ каквато искаме ние да гласуваме този членъ, народътъ печели, българската държава печели, а както вие искате да прокарате този членъ, ние ще имаме, г. г. народни прѣдставители, 20 или 25 дена ваканция, за които сега получаваме по 20 л. на день.

Отъ мнозинството: Това е демагогия.

С. Савовъ: Защо не върнемъ паритѣ, които си вземъ?

В. Георгиевъ: А пъкъ, както ние прѣдлагаме да се измѣни редакцията на този членъ, ние нѣма да получаваме тѣзи пари и пакъ ще работимъ четири мѣсеца. Тѣй щото ние, когато работимъ, тогава трѣбва да получимъ пари, а не да направимъ така, че, безъ да работимъ, да получаваме пари. Би било желателно, г. г. народнитѣ прѣдставители отъ болшинството и комисията да се съгласятъ съ нашата редакция, за да можемъ да направимъ едно спестяване на народната пара. Ние не се противопоставяме на четиритѣ мѣсеца, но се противопоставяме на начина, по който вие ще употребите тѣзи четири мѣсеца.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Димитър Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Не знаа защо нѣкои господа сж твърдѣ неспокойни въ днешното засѣдание, когато нѣма никакви причини отъ наша страна за туй тѣхно неспокойствие. Може-би, нѣкои господа се енервиратъ тукъ, защото сж дошли слѣдъ дълговрѣменно отсъствие отъ Народното събрание.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Това нѣма нищо общо съ прѣдмета.

Д. Драгиевъ: Азъ мисля, че не особено се печели съ тѣзи дразнения и съ тия закачки, съ които вие отивате да прѣтълкувате мнѣнията на хората. Ние излизаме съ едно мнѣние и вие сте властни да го приемете или отхвърлите. Нѣма защо да се дразнимъ.

С. Савовъ: Защо не говори върху паритѣ?

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Савовъ.

Д. Драгиевъ: Г. Вълчо Георгиевъ направи едно прѣдложение, което е не само негово, ами е прѣдложение на нашата група, именно, сесията на Народното събрание да трае отъ 1 октомврий до 15 февруарий, или до 1 мартъ; да има промежутъкъ единъ мѣсецъ врѣме, за да не бѣде обвинявано народното прѣдставителство, че прѣзъ този мѣсецъ врѣме, който ще разполюва сесията, взема напусто пари; нека даже прѣзъ това врѣме да не се плащатъ никакви пари, но сесията пакъ ще трае четири мѣсеца. Този промежутъкъ отъ единъ мѣсецъ, който може и да не бѣде плащанъ, има и тая добра страна, че продължава сесията, т. е. сесията е четири мѣсеца съ единъ мѣсецъ промежутъкъ, та става петъ

месеца; значи, правителството е подъ най-близкия контрол на народното представителство въ продължение не на четири месеца, ами въ продължение на пет месеца, защото правителството ще знае, че и слѣдъ онзи мѣсецъ помежду, прѣзъ който не сме тукъ, камарата пакъ ще дойде, и то е сѣ едно, че послѣдната и въ туй свое отсъствие упражнява единъ ефикасенъ контролъ върху държавното управление. Това е едно друго съображение, което заслужава така също да се вземе подъ внимание.

Но има едно друго обстоятелство, което не е за прѣнебрегване. То е слѣдното, че четири месеца непрѣкъснато засѣдаване, г. г. народни представители, както всинца сме свидѣтели на туй, е изморително за всѣкого едно отъ насъ, каквото и желание да има да засѣдава тукъ и каквато и професия да упражнява. По-добъръ е да има единъ мѣсецъ промежутъкъ, който ще послужи на народното представителство да си отпочине достатъчно и да дойде цѣлокупно тукъ да засѣдава, отколкото да засѣдаваме четири мѣсеца непрѣкъснато, да се изморяваме прѣкалено много и въ слѣдствие на туй мнозина отъ насъ да намираме оправдание прѣдъ своята свѣсть да напуштаме и тукъ въпроситъ да се рѣшаватъ отъ едно твърдѣ малобройно представителство. Тѣзи сж съображенията, а не нѣкаква демагогия, за да направимъ това наше предложение. И ако ние не отиваме да търсимъ демагогия у васъ, не знаей защо вие отивате да я търсите у насъ.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министър-прѣседателъ.

Министър-прѣседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни представители! Азъ моля по въпроса, който повдига земеделската група, да не разискваме. Защо? Защото Народното събрание е властно да си даде едномѣсеченъ отпускъ. Това не е забранено отъ конституцията. Конституцията прѣдвизда, че камарата задължително трѣбва да засѣдава четири месеца, т. е. тя трѣбва да бѣде свикана на засѣданье за четири месеца, но камарата може да работи мѣсецъ два: уморена ли е, нужна ли е почивка, тя може да си разрѣши отпускъ. Тя може да направи този отпускъ 20 дена, единъ мѣсецъ. Мисълта тукъ е друга.

Д. Драгиевъ: Двѣтъ крайни дати сж опрѣдѣлени.

Министър-прѣседателъ А. Малиновъ: Азъ настоявамъ на тия дати, които сж посочени тукъ, но говоря за отпуска. Отпускъ можете да си дадете, както си бѣхте дали 21 день: вдигнахте ръка, че искате отпускъ, и го имахте. Тѣй ще бѣде и напредъ. Та моля, г. г. народни представители, по този въпросъ да не се говори.

Колкото до това, щото засѣданията да започватъ на 1 октомврий и да свършватъ на 1 мартъ, ако се впуснемъ въ това, то ще ни заведе далечъ. Други ще намѣрятъ, че е по-добъръ сесията да почва отъ 1 ноемврий и да се продължава до 1 априлий и т. н. Опитътъ е доказалъ и на него се сила, че туй врѣме е най-удобно за работа. И аслж досега повечето пжти сме работили отъ 15 октомврий до 15 февруарий и сж полза, и затуй запазваме този срокъ, това врѣме, което опитътъ ни е показалъ, като най-доброто врѣме.

Моля, прочее, г. г. народни представители, да не разискваме въпроса за отпуска, защото той не е забраненъ, и да гласувате члена тѣй, както е прѣдложенъ отъ комисията.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Александъръ Екимовъ.

А. Екимовъ: Г. г. народни прѣдставители! Доколкото схванахъ мисълта на г. Драгиева, неговото желание бѣше да не се дава възможност на народнитѣ прѣдставители, когато тѣ ще се намиратъ въ ваканция, да получаватъ дневнитѣ си пари.

Д. Драгиевъ: Не изключително това.

А. Екимовъ: Когато ние приемахме по принципъ законопроекта за измѣнение на конституцията, изказаха се желания да се внесатъ въ тия измѣнения работи, които дѣйствителността на живота е наложила; трѣбваше да имаме поне единъ примѣръ. Азъ вѣрвамъ, че г. Драгиевъ не ще е толкозъ неуменъ да не разбира, че не е нарушение на конституцията и на обикновенитѣ закони, ако, макаръ и послѣднитѣ да прѣдвиздатъ да му се плащатъ 20 л., когато не работи, той ги върне. И ако имахме примѣри отъ тѣзи, които апелиратъ сѣ за правдинитѣ и интереситѣ на българскитѣ данъкоплатци, ако имахме примѣри, казвамъ, че тогава, когато е имало ваканция, тѣ сж повръщали дневнитѣ си пари, щѣхме да видимъ, че трѣбва да стане и съответствующе измѣнение на конституцията. Тѣ не само не повърнаха дневнитѣ си, когато бѣха въ ваканция, но, ако липсватъ даже единъ день, гледатъ да взематъ отпускъ, та и тогава да си получатъ паритѣ. (Възражение отъ земеделската група) Моля!

Г. г. народни прѣдставители! Азъ бихъ гласувалъ, да не се плащатъ на народнитѣ прѣдставители никакви дневни пари, но г. г. земеделцитѣ ще кажатъ, че това е демагогия. Народниятъ прѣдставителъ не е дошълъ тукъ да се занимава съ своята заплата. Въ сжщностъ той не получава никаква заплата. Ако ние получаваме по 20 л., тѣ едва стигатъ за разносцитѣ ни. Азъ съмъ първиятъ, който, ако би могло, ще вдигна двѣтъ си ръцѣ, щото народниятъ прѣдставителъ да не получава никакви дневни пари, а да изживява всичко отъ джоба си, но вие (къмъ земеделската група) сте първитѣ, които ще се противопоставите на това. (Възражение отъ земеделската група)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Н. Мирски: Г. г. народни прѣдставители! Доколко въ демократичнитѣ страни държатъ на това, щото всѣки народенъ прѣдставителъ да се възнаграждава за врѣмето, което дава на народа си, като неговъ прѣдставителъ, доказателство е, че въ нѣкои конституции има слѣдната заповѣдъ: никой прѣдставителъ не може да се откаже отъ дневнитѣ си. Това, което почитениятъ народенъ прѣдставителъ отъ Варненската селска околия прѣслѣдва, то може да се уреди съ наредбитѣ въ избирателния ни законъ или съ ония на вътрѣшния ни правилникъ. Бѣше врѣме у насъ, когато — водителъ на демократическата партия бѣ покойниятъ Петко Каравеловъ — въ врѣме на ваканцитѣ не винаги се получаваха дневни.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Стоименъ Савовъ.

С. Савовъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние сме въ врѣмето на демагогията. Г. г. Вълчо Георгиевъ и Драгиевъ сж въпроса, който повдигатъ, иматъ единствената цѣль наново да демаогостуватъ прѣдъ населението. (Възражение отъ земеделската група) Българскиятъ народъ не се е оплаквалъ отъ дневнитѣ и отъ засѣданията на народнитѣ прѣдставители: ние три години подъ редъ засѣдаваме, никой не ни е упреждалъ въ това. Българскиятъ народъ иска добросъвестностъ отъ своитѣ избраници, а това го има въ днешната камара, и българскиятъ народъ

желае и за въ бждще да го има. Г. г. Драгиевъ и Вълчо Георгиевъ не сж доказали противното, както справедливо забълтъжи г. Екимовъ. Ако тѣ бѣха искрени въ своитѣ твърдѣния, трѣбваше да ни покажатъ квитанциитѣ, съ които сж внасяли дневнитѣ си въ държавното ковчежничество, и да кажатъ прѣдъ българския народъ: „Ето ви, ние не искаме на получаваме пари“.

В. Георгиевъ: Туй ще бжде демагогия.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Иванъ Хаджиевъ.

И. Хаджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ една страна се говори за демагогия, а, отъ друга страна, сжщевременно се демагогствува. Когато се повдигна този въпросъ отъ страна на нѣкои г. г. народни прѣдставители земеделци — вѣрвамъ, че въпросътъ е много ясенъ, за да се разбере — тѣ казаха, че, ако Народното събрание продължава два мѣсеца наредъ да засѣдава, нека почива единъ мѣсецъ и слѣдъ това пакъ да продължава два мѣсеца своята работа, по чисто хигиенически причини, отъ гледище чисто здравословно и, ако искате, въ интереса на самата работа. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, тишина, г-да!

И. Хаджиевъ: Азъ не разбирамъ и не мога да мисля, че и тѣзи приятели, които говориха тукъ, сж разбрали друго-яче, че, когато почиватъ единъ мѣсецъ, непрѣмѣнно ще имъ върви заплатата. Врѣмето на почивка ще мине безъ заплати, но то ще е врѣме за почивка; прѣзъ него ще може да се потвори човѣкъ и да дойде тукъ съ по-прѣсни сили да се залови по-сериозно за работа. Разбирамъ господата отъ болшинството, които вдигатъ гюрултия; тѣ сж прави, защото, ако вземете да направите една смѣтка, ще видите, че мнозина отъ тѣхъ сж засѣдали въ Народното събрание само по 20 или 30 дена, а останалото врѣме сж прѣкарвали въ почивка, въ отпускъ, въ гледане своитѣ работи, на много други мѣста, но не и въ Народното събрание, та затуй сега вдигатъ гюрултия и казватъ, че може да се работи 4 мѣсеца постоянно, и упрекуватъ другитѣ, че не се водѣли отъ нѣкои искрени побуждения, че нѣмали намѣрение да се работи повече и по-сериозно, ами искали да демагогствуватъ, искали да взематъ повече пари. И даже г. Екимовъ кара хората да се откажатъ отъ всѣкакви дневни пари и пр. и пр. Мисля, че е минало врѣмето на тази демагогия, както е минало врѣмето и на онази, която г. Стоименъ Савовъ искаше да прави, като казваше: „Дайте си вие квитанциитѣ, че сте върнали това и това“.

С. Савовъ: Недѣйте лъга българския народъ!

И. Хаджиевъ: А дайте и Вие доказателствата си за прѣзъ врѣмето, когато отсѣгтствувате и ходите да си гледате работата, за да видимъ, какво сте грабили прѣзъ това врѣме за благого на българския народъ. (Глъчка въ мнозинството)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, тишина, г-да!

И. Хаджиевъ: А-а-а, г-да, ако искате да гледате своята работа, ако искате да отивате да си почивате, недѣйте се избира за народни прѣдставители. Ако това не можете да сторите, не оскърбявайте хората. Въпросътъ е ясенъ. И азъ имамъ лозе, и азъ имамъ къща, и азъ искамъ да гледамъ своята работа.

С. Савовъ: Ти си студентъ сега, ба. Не злоупотребявашъ ли?

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля Ви, г. Савовъ, да не прѣкъсвате. Вие сте квесторъ.

И. Хаджиевъ: Тия хора се избиратъ да вършатъ тукъ работа, а прѣзъ всичкото врѣме... (Не се чува) Вие ставате и казвате: „А-а-а! Вие демагогствувате“. Не ние, а вие, или мнозина отъ васъ обичатъ да демагогствуватъ; гледатъ си своята работа и послѣ дохождатъ да казватъ, че други демагогствували. Въпросътъ е много ясенъ, г-да. Дайте два мѣсеца работа и слѣдъ туй единъ мѣсецъ почивка, която, разумѣва се, нѣма да се плаща.

Г. Нопринаровъ: Ето демагогията!

И. Хаджиевъ: Туй не е демагогия, защото то е и въ вашъ интересъ. Тия господа (Сочи земеделската група) искатъ това: слѣдъ като си починемъ единъ мѣсецъ, пакъ да дойдемъ да работимъ — не казвамъ за насъ, но за онѣзи, които ще дойдатъ да работятъ послѣ. Вие извъртвате думитѣ имъ, и вмѣсто да говорите противъ демагогията, сами демагогствувате.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Всинца сте свидѣтели, че за измѣстването дебатитѣ по въпроса, който се обсъжда, ние ни най-малко не сме виновни, а сж виновни господата отъ болшинството.

Отъ мнозинството: А-а-а!

Д. Драгиевъ: Ние съвършено искрено правимъ тукъ извѣстни прѣдложения и не знамъ защо нѣкои отъ господата се дразнятъ отъ нашитѣ прѣдложения. Е добръ, г-да, вие, които се дразните, бждете малко по-скромни поне по тия въпроси, които се разрѣшаватъ. Ако не сме ние, които ще наложимъ нашето мнѣние, недѣйте отива да смѣтате, че сте вие, които вече наложихте вашето мнѣние — тамъ, въ Търново, ще се рѣшава въпросътъ.

Отъ мнозинството: Именно тамъ.

Д. Драгиевъ: Може ние да не бждемъ тамъ, но и мнозина отъ васъ, които сж днесъ тукъ, може сжщо да не бждатъ. Недѣйте смѣта, че вашето, прокарано тукъ, е умното, е приемливото, е народно-полезното; недѣйте смѣта, че работата се свършва тукъ. Бждете малко по-скромни! Този въпросъ ще има да се обсъжда и отъ други хора, ...

Г. Нопринаровъ: Именно.

Д. Драгиевъ: ... тѣ ще видятъ кой е добръ разрѣшилъ въпроса и кой не, за да не кажа нѣкоя дума повече. Уважавайте другитѣ, ако искате да уважаватъ и васъ.

Какво прѣдлагаме ние? Сесията да бжде отъ 1 октомврий до 15 февруарий или до 1 мартъ, съ единъ малкъ промежутъкъ. Защо? За въ интереса на работата: правителството 5 мѣсеца ще бжде подъ ефикасния контролъ на народното прѣдставителство; ще има единъ мѣсецъ промежутъкъ, който, мисля, ще бжде достатъченъ, за да може, слѣдъ 2½—3-мѣсечна работа, народното прѣдставителство да си отпочине и слѣдъ този отпускъ да засѣдава тукъ въ едно почтено болшинство, а не да се разрѣшаватъ кружни въпроси въ присѣствието на 20 души опозиционери и 30 правителствени, а другитѣ 100 души, които обвиняватъ насъ въ демаго-

гия — че сме правили въпросъ за пари — да ходятъ по четиритъ крайща на страната, едни да адвокатствуватъ, други да си задоволяватъ кефа и да взематъ нѣкъдѣ 100, нѣкъдѣ 200, нѣкъдѣ 1.000 л., и да обвиняватъ насъ въ камарата. (Ржкоплѣскане отъ земледѣлската група) Колко сте некористолюбиви, колко сте недемагози!

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Драгиевъ, оставете тия разправии за друго мѣсто; оставете ги за площада.

Д. Драгиевъ: Колкото се отнася до г. г. Екимова и Стоимена Савовъ, които ми искатъ квитанцията, ще имъ кажа: Г-да! Вие, които искате нашата квитанция, квитанцията на 15 души тукъ, които, дѣто е речено, тукъ осъмватъ и тукъ ги заварва вечерята, тукъ ги заварва и полунощъ, я ми кажете по-напрѣдъ квитанцията на вашитъ 80—100 души, . . .

С. Савовъ: (Нѣщо възразява)

Д. Драгиевъ: . . . които ги е събрала тукъ строгата телеграма на г. министър-прѣдседателя, а, може-би, и на прѣдседателството, за да дойдатъ да вдигнатъ ржка, . . .

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля Ви, г. Драгиевъ!

Д. Драгиевъ: . . . за да се регистрира правителствениятъ проектъ. Вие ли, които се вѣстияте тукъ прѣзъ недѣля, прѣзъ двѣ, прѣзъ три и шестъте изъ четиритъ крайща на България, може-би, не съ нѣкои користи намѣрения, вие ли ще искате нашата квитанция?

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Оставете това за площада, г. Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Ние искаме по-напрѣдъ вашата квитанция, квитанцията на болшинството; ние искаме квитанцията на г. г. Савова и Екимова. Г. Екимовъ ще ми се продава за некористолубецъ — този господинъ Екимовъ, който, слѣдъ като е взелъ дневницѣ си за отпусъка, разрѣшенъ отъ прѣдседателството и отъ народното прѣдставителство, пакъ е ходилъ татъкъ нѣкъдѣ, кой знае къдѣ, около нѣкои сѣдебни пристави да купува сиромашки имотъ, . . .

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Оставете тия разправии, г. Драгиевъ!

Д. Драгиевъ: . . . връща се тукъ и изнудва народното прѣдставителство да му признае отпусъкъ съ задна дата; той ще ми продава некористолубие!

А. Екимовъ: А Вие сте най-голѣмъ безобразникъ, мерзавецъ и лъжець. Демагогъ сте страшенъ!

Д. Драгиевъ: Ти си лъжець! Азъ твърдя единъ фактъ — ще го намѣрите въ стенографскитъ дневници. Ето хората, които искатъ да ни продаватъ моралъ и които ни упрекаватъ въ камарата!

Недѣлчо Георгиевъ: (Къмъ А. Екимовъ) Ти, който ограби орталъка, ще ни упрекавашъ тукъ! Ще го докажа съ факти. (Скарване между г. Недѣлча Георгиевъ и г. А. Екимовъ)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, тишина, г-да. За некоректно държане въ камарата спрѣмо народното прѣдставителство и единъ спрѣмо други, правя бѣлѣжка на г. Екимова и на г. Недѣлча Георгиевъ.

Има думата г. министър-прѣдседательтъ.

Министър-прѣдседатель А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Колко щѣше да спечели Събранието, ако бѣ ме послушало да не се разисква този параграфъ! То нищо не даде, освѣнъ загуба, съ всичко онова, което стана тукъ.

Моля Народното събрание да вотира параграфата тѣй, както го прѣдлага комисията. Това е, което искахъ да кажа.

Демагогия продаватъ мнозина тукъ, но, дѣйствиелно, не минава прѣдъ никого — тя е остарѣла.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ измѣненіята тѣй, както ги е прѣдложила комисията въ чл. 127 съ своя § 14, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

(Разправията между Недѣлча Георгиева и Александра Екимовъ продължава)

Пакъ продължаватъ, г. Екимовъ и г. Недѣлчо Георгиевъ, но ще мина на втория пунктъ отъ правилника, който ми дава право да ви наложѣ наказание, ако не пазите надлежния редъ.

Докладчикъ Н. Мирски: (Чете)

„§ 15. На чл. 161 първиятъ редъ се измѣнява тѣй: министерствата сж деветъ, и слѣдъ пунктъ 8 се прибавя слѣдното: Министерство на народното здраве и труда.“

Г. г. народни прѣдставители! Дълга да добави нѣколко думи върху ония, които сж изложени въ доклада на комисията. По правото, което има Народното събрание споредъ чл. 111 на основния ни законъ, а, слѣдователно, и комисията ви, ти намѣрва, че е необходимо, че е отъ голѣма полза за нашия народъ да се поправи чл. 161 на конституцията тѣй, както се прѣдлага отъ нея. Комисията, първо, взе прѣдъ видъ, че нашето правителство намира, че се слѣдва нашето върховно управително тѣло, Министерскиятъ ни съвѣтъ, да се състои въ бждѣще не отъ 8, а отъ 9 члена; затова тя, като размисли, че нашиятъ народъ, както всички негови членове и въобще всѣки човѣкъ държи за най-цѣнни нѣща здравето — майка на труда, и трудътъ — майка на богатствата, изказва се за учрѣдяването на девето министерство за народното здраве и за труда.

Откогато, г. г. народни прѣдставители, се заговори въ обществото у насъ за създаването на такова министерство, азъ не съмъ чулъ отъ никого мотиви противъ създаването му. Само двоица сж ми казали, че се е имало страхъ, да не би да се увеличатъ разходите на държавата съ създаването на това министерство. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, тишина, г-да!

Докладчикъ Н. Мирски: Комисията имаше прѣдъ видъ, че едно министерство, че една дирекция, или че една или повече дирекции не се применуватъ въ министерство съ цѣлъ да се увеличатъ разходите по тѣхъ; увеличението на министерствата има за главна задача да усили оная върховна колегия въ страната, която често върши работи, оставени за нормални врѣмена на Народното събрание. И ние, като нѣмаме и не искаме да имаме нито сенатъ, нито държавенъ съвѣтъ, нито постояненъ комитетъ, като делегация на обикновеното Народно събрание, каквато имаме въ бившата Източна-Румелия, ще е винаги по-добъръ, ако тази наша върховна колегия, Министерскиятъ ни съвѣтъ, се състои по възможностъ отъ повече членове.

Отъ всѣка страна се говори, се поздравява вече вашата комисия, а въ нейно лице — народното прѣдставителство съ това, дѣто прѣдлагаме да се увеличи числото на министерствата съ едно, не безъ портъ-

фейлът, а съ портфейлът, което да се занимава съ най-важната работа по качество, ако и да не е много голѣма по количество.

Необходимостта отъ особена грижа на държавата за народното здраве и отъ тъй тѣсно и органически свързаната съ нея грижа за подобрене условията на народния трудъ се чувствува отъ всички. Новото министерство се иска абсолютно отъ всички демократични и прогресивни елементи на страната. Азъ не видѣхъ нито въ единъ нашъ вѣстникъ да се говори противъ това министерство; напротивъ, четохъ повече, че то се иска, както се иска и отъ всички страни на публични събрания.

Съ създаването на това министерство, при едно Народно събрание, което опѣнява народната пара, тя и за въ бѣдѣше нѣма да се прѣска, а, напротивъ, ще се харчи по-цѣлесъобразно, защото бюджетопроектитъ ще се правятъ отъ 9 видни българи, а не отъ 8, а това е сѣ единъ умъ повече.

Азъ ви моля отъ името на комисията да приемете тази поправка на члена, който подлежи на гласуване.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Тома Васильовъ.

Т. Васильовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ съжалявамъ, че, като стоя малко надалечъ и понеже имаше много шумъ въ залата, не можахъ да чуя разясненията, които моятъ многоуважаемъ приятелъ, докладчикътъ г. Мирски, даде по внесеното отъ комисията измѣнение на този членъ въ конституцията, относително образуването на ново министерство — Министерство за народното здраве и труда. Когато азъ видѣхъ доклада на комисията, направи ми впечатление създаването ново министерство и пожелахъ да узная, да-ли другадѣ има такова министерство. Отъ направената справка видѣхъ, че освѣтъ въ Франция, дѣто има едно подобно министерство, наречено *Ministère de travail et prévoyance sociale*, и въ Белгия, дѣто има министерство за индустрията и труда, никждѣ, въ никоя държава на континента — да призная, за Англия не гледахъ: полагамъ, че нейното устройство като е различно отъ това на държавитѣ въ континента, не може да ни служи за моделъ, отъ който да се ръководимъ — та, казвамъ, никждѣ въ другитѣ държави на континента, голѣми и малки, не намѣрихъ такова министерство. Навсѣкждѣ службата по народното здраве е при Министерството на вътрѣшнитѣ работи, нѣйдѣ — и при други министерства, но такива случаи сѣ доста малко. И си зададохъ въпроса: каква нужда е прѣдизвикала създаването на такова министерство? Ние сега имаме Дирекция за опазване общественото здраве при Министерството на вътрѣшнитѣ работи; тя е почти напълно самостоятелна, министърътъ току-речи не се бърка въ нейнитѣ работи — има си Върховенъ медицински съвѣтъ, който се произнася по всички важни въпроси. А въ бѣдѣще, ако се открие Министерство на народното здраве, работата така ще излѣзе, че вмѣсто директоръ-лѣкаръ, ще има единъ министъръ, който на-да-ли ще бѣде лѣкаръ, а най-вѣроятно е, че ще бѣде адвокатъ. Да-ли ще бѣде по въ полза на работата, прочее, ако вмѣсто директоръ-лѣкаръ, който добръ познава службата, бѣде единъ министъръ, да кажемъ, адвокатъ, който може да бѣде прѣвъзходенъ човѣкъ, много уменъ, но на когото ще трѣбва малко или много продължително врѣме, за да се запознае съ работата? А вие знаете обикновено колко дълготрайни сѣ нашитѣ министерства.

Колкото до другата служба, службата на труда, право да ви кажа, не можахъ да си обясня, каква ще бѣде тая служба. Въ послѣдно врѣме много се говори и пише за работницитѣ, за труда, но всичко това е за мене малко мъгляво. Азъ ви моля да ме простите, ако се осмѣлявамъ да говоря по работа, която

не познавамъ; ако други я познаватъ по-добръ, нека ме поправятъ. Прави ми впечатление, че въ Белгия, страна, дѣто въпросътъ за труда е много познатъ, не сѣ намѣрили за полезно да отдѣлятъ труда отъ индустрията и да го турятъ при народното здраве. И така си мисля и азъ, че е несъвмѣстимо трудътъ да се отдѣля отъ индустрията и да се туря при народното здраве. Ако ние мислимъ, че сервистъ по труда е толко капиталенъ, че трѣбва за него да се създаде особена служба, отдѣлно министерство, по-добръ е да го отдѣлимъ заедно съ индустрията, и тогава ще има смисълъ, а пъкъ службата по народното здраве да си остане и занаятъ при Министерството на вътрѣшнитѣ работи, съ което много е свързана и което и сега не е толкова голѣмо, та да се мисли, че министърътъ не е въ състояние да управлява цѣлото министерство. Едно врѣме Министерството на вътрѣшнитѣ работи обгръщаше въ себе си и службата по общественитѣ сгради, пѣтищата, мостовѣтѣ, телеграфитѣ и пошитѣ, тъмницитѣ — всичко това бѣше подъ вѣдомството на Министерството на вътрѣшнитѣ работи; постепенно прѣзъ редъ години тия служби едно по едно се отпѣниха отъ него и остана само администрацията и полицията съ народното здраве. Ако се отдѣли и народното здраве, Министерството на вътрѣшнитѣ работи ще остане едно отъ най-малкитѣ.

Счетохъ за нужно да кажа тия нѣколко думи, като мисля, че изпълнявамъ единъ дългъ. Не правя никакво прѣдложение; желаехъ само да се поясни малко въпросътъ, прѣди да го гласуваме.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Александъръ Стамболийски.

А. Стамболийски: Г. г. народни прѣдставители! Поправката въ чл. 161 очудва не само насъ, но изглежда, че очудва и васъ. И азъ се чудя, кое я е продиктувало; прѣдполагамъ г. докладчикътъ да е направилъ тая работа; не допускамъ г. министъръ-прѣдседателятъ да се е съгласилъ или той да е прѣдложилъ тази работа. Но у васъ — демократитѣ — имаше една слабостъ, когато дойдохте на властъ, да кокетничите — да ме извините за думата — прѣдъ социалиститѣ и сега, по прѣдложение на г. Мирски, пакъ сте направили това. Вие пакъ сте искали да се покажете добри, да ги послушате. Какво е продиктувало, питамъ азъ, нуждата отъ такова министерство? Народното здраве ще ми кажете. Че нема като турите единъ титуляренъ министъръ тамъ, ще се оправи това народно здраве? Че нѣма Дирекцията за опазване общественото здраве не изпълняваше добросъвестно работата си? Нѣколко пѣти се е повдигалъ тукъ въпросътъ за народното здраве и всички намираме, че имаме липса, недоимкъ отъ лѣкари. Ако вие създадете Министерство на народното здраве, мислите ли, че ще създадете повече лѣкари? Не. Ако искате да допринесете нѣщо на това народно здраве, то съ тѣзи нѣколко милиона, дѣто ще ги харчите за създаване на ново министерство, можете да отворите единъ медицински факултетъ при Софийския университетъ и съ това да подпомогнете народното здраве.

Какво продиктува създаването Министерство на труда? Ами че прѣди нѣколко врѣме ние спорѣхме тукъ, имаме ли работници такива, каквито въ странство; имаме ли закрѣпнала индустрия у насъ, имаме ли работници, които да създаватъ принадлежна цѣнностъ?

Докладчикъ К. Мирски: Всички българи сѣ работници.

А. Стамболийски: Моля, всички българи сме работници! Тогазъ да създадемъ едно министерство за всички българи, г. Мирски.

Г. г. народни прѣдставители! У насъ всички признаваме, че индустрията се заражда; не отказваме, че имаме и работници, макаръ да не създаватъ оная принадлежна цѣнностъ, макаръ да не сж подложени на оная грозна експлоатация, на каквато се подлагатъ другитѣ работници на западъ, тамъ, дѣто е развита индустрията, и тамъ, дѣто тая индустрия не се нуждае отъ държавна помощъ. Но, въ всѣки случай, доста е направено въ това отношение. Ние вече говорихме за създаването на особенъ фондъ; ние имаме инспектори по труда; нѣма нужда да създавате сега отдѣлно министерство; създаването единъ министъръ за труда нѣма нищо да помогне на тѣзи работници въ индустрията. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, азъ ще ви моля да отхвърлите, както сте отхвърлили министъръ безъ портфейлъ, и това министерство; нека да си останатъ осемъ. Ако се появи нужда за ново министерство, тая нужда ще се появи другдѣ; азъ съмъ убѣденъ, че единъ день тая нужда ще се появи въ Министерството на търговията и земледѣлието, единъ день животътъ може да наложи раздвоаването на това министерство — Министерството на търговията, дѣто може да се тури трудътъ и индустрията, и Министерството на земледѣлието. Послѣ, Министерството на общественитѣ сгради, пажтищата и съобщенията; и тамъ има много работи, и тамъ всички признавате, че министерството е прѣтрупано. Но засега тия нужди не сж изтъкнати, не сж належащи; въ бъдѣще, когато се създадатъ, тогазъ може да се създаде ново министерство, но засега азъ мисля, че едно Министерство на труда и народното здраве ще бѣде единъ луксъ.

Ето защо азъ ще ви моля да отхвърлите тази редакция.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Никола Коларовъ.

Н. Коларовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Казвамъ се на трибуната, за да мога по-добрѣ да се обясня, да ме чуете, понеже не мога да говоря високо. Ще гледамъ да не ви злоупотрѣбя съ врѣмето.

Миналата година, когато ставахъ генералнитѣ дебати по бюджета, бѣхъ взелъ думата и бѣхъ цитиралъ една мисль на единъ френски публицистъ, който казваше: „Les gouvernements nationaux sont des gouvernements économes, mais ils ne sont pas éconômiques — съ други думи казано, че народнитѣ правителства обикновено се борятъ за икономии, но самитѣ сж много разточителни, много скъпо струватъ. Станаха прѣрекания по този въпросъ. Сега, понеже темата, която ще искамъ да повдигна прѣдъ васъ, е тъкмо по сѣция този въпросъ и понеже въ въпроса, по който азъ ще говоря, не се приказва нищо, ще ми позволите да злоупотрѣбя въ този тържественъ день съ вашето търпѣние и съ вашето врѣме, като повдигна забравени въпроси. При генералнитѣ дебати за измѣненіето на конституцията азъ бѣхъ се записалъ да искамъ думата. Мнозина приятели съ насмѣшка ме питаха: „И ти ли стана конституционалистъ; какво ще говоришъ по измѣненіето на конституцията?“ Азъ казахъ: нѣма да говоря по измѣненіята на конституцията, но ще говоря просто и ясно по единъ чисто финансовъ, дребенъ въпросъ, който засѣга държавната пара, събрана отъ народния потъ.

Г-да! Всички ние въ този парламентъ сме демократи; всички сме партизани на народно-демократическото управление, слѣдователно, не можете да помислите нито за минута, че, когато азъ си позволявамъ да покажа и да критикувамъ прѣдъ васъ нѣкои отъ слабоститѣ на парламентарния режимъ, по принципъ съмъ противъ него; не. Ние казахме въ самото начало: трѣбва да познаваме слабоститѣ на режима, който имаме, за да ги прѣдотвратимъ, за да

можемъ да вземемъ мѣрки противъ тѣхъ и, като ги познаваме, да можемъ да помогнемъ, колкото е възможно, за да не се пилѣе народната пара напразно. Оттамъ като излизамъ, азъ дохождамъ до слѣдующия въпросъ: една отъ най-голѣмитѣ слабости на парламентарния режимъ е и туй, че, по причина на цѣлъ редъ слабости въ партийнитѣ управления, послѣднитѣ струватъ много скъпо на държавата, поради невъзможността да се поставятъ достатъчно прѣчки да не се пилѣятъ непроизводително народнитѣ срѣдства. Прочее, ще направя добрѣ онова правителство, ще направя добрѣ онази конституция, която постави, колкото е възможно, повече прѣчки, повече сита за прѣсѣване народната пара и огради, колкото е възможно, повече нейното разпилѣване. Наистина, въ нашия законъ за отчетността по бюджета ние сме взели подобни мѣрки, и чрѣзъ тѣхъ можемъ да прѣдотвратимъ, отчасти да охранимъ народната пара да не се пилѣе. Тѣзи мѣрки не сж изобрѣтени отъ насъ. Както другъ пътъ е ставало дума, знаемъ, че законътъ за отчетността по бюджета е копиранъ и комбиниранъ отъ странство. Той е една смѣсница отъ френски и английски системи. Обаче, като всѣко копирано нѣщо, въ него има сжществени празноти. Липсва прѣживното, урока на опита. Така, най-голѣмата слабостъ на българския законъ е наредбитѣ за приготвяне на бюджета въ самото Министерство на финанситѣ и проучването му отъ народното прѣдставителство. Ние не сме възприели французката практика — и мисля, че е добрѣ направено; въ французкия парламентъ депутатитѣ сж 14 мѣсеца господари на бюджета, 14 мѣсеца иматъ право да измѣняватъ или не бюджета, а сме приели английската практика — по-рационална, а именно, бюджетътъ, щомъ като се прѣдстави въ камарата, трѣбва въ единъ късъ срокъ да бѣде вотиранъ. Но има едно нѣщо, което въ нашия законъ за отчетността по бюджета сме го забравили и което е най-сжщественото; то е оня conseil de trésorerie — оня съвѣтъ на съкровището, който сжществуваше въ Англия и който е съставенъ отъ седемъ най-крупни фигури на бюрократията и парламента въ Англия, и прѣзъ който всѣки единъ кредитъ трѣбва да мине, трѣбва да бѣде дебатиранъ, да бѣде одобренъ и тогава да влѣзе въ камарата.

Д. Константиновъ: (Възрязява нѣщо)

Н. Коларовъ: Почакайте малко, ще чуете какво ще кажа. Азъ не говоря за финансовъ министъръ, а говоря за министъръ на съкровището, което Вие още не знаете. — Г-да! Англичанитѣ, съ цѣлъ да оградятъ именно държавната пара, сж създали двѣ министерства — едно министерство на съкровището съ единъ министъръ на съкровището, задачата на който е контрола надъ държавнитѣ разходи въ най-широкъ смисълъ, и единъ министъръ на финанситѣ, който се грижи за намиране на срѣдства за посрѣщане държавнитѣ разходи. Наистина, като погледнете каква е функцията на г. министра на финанситѣ въ България, вие ще видите, че той има двѣ задачи, съвършено различни една отъ друга, и двѣ различни компетентности. Прѣди всичко, той е равенъ на всичкитѣ министри по отношение на ресора, който управлява, и той е по-властенъ отъ всичкитѣ министри, защото има право да се бърка въ работитѣ на всички други министри. Сжщо той има двѣ функции да изпълнява — една функция е да се грижи за събиране на данѣтитѣ и за правилното разхвърляне на данѣчното брѣме и втората функция, съ която стои надъ другитѣ, да опрѣдѣля кредититѣ за своитѣ колеги, да контролира какво се върши отъ послѣднитѣ, при раздаването имъ, както и до кѣдѣ могатъ да ангажирватъ тѣ съкровището съ нови разходи. И тѣй, министърътъ на финанситѣ има въ себе си разпрѣдѣле-

нието на сумитъ, които Народното събрание дава, контрола на тѣзи суми, контролъ, превантивенъ и послѣденъ, и той е, който държи равновѣсието на бюджета. Понеже у насъ се повдига сега въпросъ за създаването на ново министерство и понеже ние страдаме най-много отъ тази слабостъ да харчимъ безогледно народната пара, всѣки единъ отъ насъ прѣдлага, всѣки единъ отъ насъ донася по нѣщо, не да спестимъ, но да увеличимъ бюджета, и всѣка партия, която минава прѣзъ управлението, оставя по единъ слой отъ свои партизани, отъ разноси, то, като се иматъ прѣдъ видъ двата рода функции на министра на финанситъ, счи-тамъ, че ако се повдига въпросъ да се създаде още едно министерство у насъ, би трѣбвало да се създаде въ България едно министерство на държавното съкровище. Когато държавното съкровище се прѣд-ставява отъ единъ специаленъ министъръ, както всѣки единъ организъмъ, който има да се развива самостоятелно, той ще се разклони, слѣдователно, контролата ще се увеличи и работитъ не ще вървятъ така, както вървятъ сега. Ще ви кажа по-нататъкъ, че азъ бихъ желалъ да стане слѣдното. Понеже най-големата властъ ще бѣде въ министра на трезора, то за такъвъ да се избира най-авторитетниятъ прѣд-ставителъ на единъ кабинетъ, било министъръ-прѣд-седателъ, било лидерътъ на партията. Знае, че ми-нистеръ-президентътъ по своята работа е най-много заетъ, има да води много други работи, било да на-правява политиката на държавата, било да управ-лява партията, било да ръководи парламента, въобще има пълъ редъ други побочни работи, обаче Ми-нистерството на съкровището трѣбва да се повѣри нему или на лидера на партията. Казахъ, министърътъ на трезора, който сега е министъръ на финанситъ, има едно надмощие надъ колегитъ си, ето защо съ това министерство винаги трѣбва да бѣде натовар-ванъ най-силната фигура въ кабинета. Отъ единъ добъръ финансовъ министъръ, който разполага съ държавното съкровище, се изисква единъ особенъ темпераментъ, единъ специаленъ характеръ, фран-цузитъ казватъ *que le Ministre des Finances doit être féroce*, той трѣбва да бѣде единъ отъ най-жестокитъ, но за това единъ отъ най-справедливитъ хора; ми-нистерътъ на финанситъ — въ случая на съкрови-щето — прилича на единъ пътникъ, който минава прѣзъ гъста гора съ двѣ каниони пълни и е изложенъ на всѣка стѣпка да се срѣща съ най-големитъ глад-ници, които сж неговитъ колеги, неговитъ полити-чески приятели. Като знаете каква е важна ролята на министра на финанситъ, особено за въ бѣдѣще, когато се допуша, че ще има пропорционално прѣд-ставителство и коалиционни кабинети, много е важно човѣкътъ, който ще разпрѣдѣля кредититъ, да бѣде човѣкъ авторитетенъ, безпристрастенъ, за да може да налага своята воля навсѣкѣждъ. Ето защо, г. г. на-родни прѣдставители, на други мѣста хората, като знаятъ тѣзи слабости, сж се спирани на този въ-просъ и сж го разрѣшили, като сж раздѣлили функ-циитъ на министра на финанситъ въ двѣ лица. Азъ мисля, че ние, българитъ, ако не приличаме на ан-гличанитъ и не можемъ да се сравняваме съ тѣхъ, много приличаме на италианцитъ, и азъ бихъ же-лялъ отъ денъ на денъ сѣ повече да имъ приличаме, защото особено въ уредбата на държавнитъ фи-нанси италианцитъ въ продължение на 15—20 го-дини, макаръ че по самия си темпераментъ сж най-буини партизани, можаха да си уредятъ финанситъ, та тѣхнитъ финанси да станатъ днесъ образцови. Та именно въ Италия има Министерство на съкро-вището и Министерство на финанситъ, макаръ често Министерството на финанситъ и онова на съкро-вището се управляватъ отъ единъ и сжщъ човѣкъ, а по нѣкой пътъ — и често — ги раздѣлятъ между двѣ лица. Никѣждъ нищо сериозно въ държавнитъ

финанси нѣма направено, дѣто Министерството на финанситъ не е било въ рѣцѣтъ на най-влиятелния човѣкъ въ кабинета. Даже, ако искате да направимъ едно малко сравнение. У насъ, ако има единъ финан-совъ министъръ, на който всички да сж признали ав-торитета и когото всички да хвалятъ, че билъ добъръ финансистъ, това е нашиятъ покоенъ шефъ, Петко Ка-равеловъ, който, като министъръ на финанситъ, е билъ единъ отъ най-силнитъ фигури, защото е на-лагалъ волята си навсѣкѣждъ. Вие виждате, слѣдо-вателно, колко е важно, щото министърътъ на фи-нанситъ — единъ денъ и министъръ на съкрови-щето — да бѣде една крупна фигура, която да на-лага своето. Въ такъвъ случай само ние ще имаме по-голямъ гаранция, че народната пара ще се из-разходва рационално и сумитъ, гласувани по бю-джета, ще се харчатъ съ по-големъ контролъ и ще се ограничатъ до минимумъ, вмѣсто разпиляванията. Когато има единъ специаленъ министъръ за кон-трола и равновѣсието, тогава финансовиятъ ми-нистеръ, който ще може по-свободно да управлява своя ресоръ, ще има всичката възможностъ спо-койно да оомисля своята облагателна политика и ще има мощната подкрѣпа на министра на трезора — често министъръ-президентъ — и по такъвъ на-чинъ ще бѣде силенъ въ парламента спрѣмо своитъ другари, въ случай че има несъгласие отъ тѣхна страна било въ връме на съставяне бюджетитъ, било за всѣко друго мѣроприятие, което той е начерталъ за подобрение или консолидиране на държавнитъ финанси.

Ето защо, г-да, жарѣкъ защитникъ за консоли-диране на нашата страна и за поставяне на всички срѣдства да се намали докрай безполезното хар-чене на народнитъ срѣдства, азъ съмъ на мнѣние, че днесъ-заднесъ, въ момента, когато ревизираме устоитъ на нашата държавна сграда, единъ отъ най-важнитъ въпроси е, да можемъ съ още единъ обръчъ да за-тегнемъ голѣмата бѣчва — въ която събираме на-родния потъ, съ още една връвъ да се завърже държавната кесия, за която никога не може да има достатъчно връви и възли, за да не позволява да се оърка оезконтролно у нея, за да не може да се раз-пилява народната пара, съ една рѣчь, по каприза на силнитъ на деня. Като е въпросъ да се създаде още едно министерство, това министерство ще бѣде Ми-нистерство на съкровището. Азъ смѣтамъ, че то е най-цѣлното министерство, което би трѣбвало да се съ-здаде днесъ-заднесъ, и особено да се има прѣдъ видъ, че ако се рѣши да има такова министерство, то да се повѣри на министъръ-президента или на лидера на партията. Съ създаването на Ми-нистерството на трезора у насъ работата ще се разпрѣдѣли: министърътъ на финанситъ ще си управлява своята частъ, защото, както ви ка-захъ, неговитъ функции сж съвършено различни, той ще има да управлява разпрѣдѣлението и раз-хвърлянето на данѣцитъ, митницитъ, а пъкъ ми-нистерството на съкровището ще има да приготвя бюджета, да състави отчетитъ, ще има подъ рѣцѣтъ си отчетността, ще има фондоветъ на свое раз-положение, ще има инспекциитъ, ще има Върховната смѣтна палата. По такъвъ начинъ вие ще турите единъ много по-големъ редъ, единъ много по-големъ контролъ въ българскитъ финанси и ще принесете много повече полза съ новото министерство, защото ще го турите въ едни здрави рѣцѣ, и ще имате вси-китъ гаранции, че не ще се разпиляватъ толкозъ държавнитъ срѣдства.

Сега, когато става дума за опрѣдѣление функциитъ на Министерството на съкровището, това ще трѣбва да се дебатира, разбира се, своеобразно, обаче, менъ ми се чини, че нему може да се даде и управлението на държавнитъ имоти, и тогавъ, ако искате, можете

да го наречете министерство на съкровището и на държавните имоти. Не е изключена възможността, както ви казах, единъ ден титулярът на Министерството на финансите, ако бъде министър-президентът или лидерът на партията, както става въ Англия по нѣкой път, да вземе и двѣтѣ министерства, както сега въ Италия Луцати и Каломбо отъ толкова години управляватъ заедно и сж направили много работи, така че днесъ италианските финансии сж станали едни отъ първитѣ въ Европа, и всички, когато искатъ да цитиратъ редъ, контролъ, падмощие, обръщатъ се къмъ Италия.

Тѣй щото, г-да, моето мнѣние е, деветото министерство да бъде Министерството на съкровището, въ случай че стане въпросъ за ново министерство.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. д-ръ Стоянъ Даневъ.

Д-ръ С. Даневъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ взехъ думата, защото не се изказахъ първия път, при общитѣ дебати, по чл. 161. Пропуснахъ тогава и друга една мисль, която имахъ на сърце; пропуснахъ да искамъ, щото конституцията да вмѣнява въ обязаность на обикновеното Народно събрание да гласува годишно и кръвния данѣкъ така, както гласува и бюджета.

Колкото се касае до чл. 161, по който, както казахъ, азъ пропуснахъ да се изкажа, моето мнѣние е, че би било желателно, по единъ или другъ начинъ, въпросътъ за измѣнението на чл. 161 да остане откритъ, за да може великото Народно събрание да бѣде сезирано и да се занимае съ него. Въ каква форма то ще рѣши този въпросъ, менѣ ми се чини, че ще бѣде безразлично, да-ли ние тукъ ще се изкажемъ въ една или друга смисль. За мене има извѣстни резони и въ полза на министерството, което комисията е прѣдложила, не само защото народното здраве е важенъ стрѣхъ отъ обществената администрация, а защото социологически законъ е, че когато се обособи една служба, тя има тенденцията сѣ повече и повече да се развива. При скромнитѣ срѣдства, съ които ние разполагаме, друго е да имате начело на народното здраве единъ директоръ, и друго е да имате единъ самостоятеленъ министъръ. Последниятъ, убѣденъ съмъ, ще има амбицията по какъвто и да е начинъ да направи нѣщо, да наплати прѣдъ своитѣ колеги да отпуснатъ нѣщо повече, и по този начинъ да сдобие тая важна служба, каквото е общественото здраве, съ повече срѣдства. Отъ туй гледище прѣдложението може да се поддържа. Но, като е рѣчъ за нови министерства, азъ мисля, че е умѣстно да се спремъ и на друго едно положение. Нѣкои отъ нашитѣ министерства, отъ гледището на службата, сж прѣтрупани. Цѣлесъобразното управление на тѣзи министерства, мисля азъ, допуша едно друго разпрѣделение на цѣлата работа. Така напр., едно специално министерство на земледѣлието, къмъ което да се прибавятъ и държавнитѣ имоти, по моето мнѣние, е за прѣпорѣчване отъ гледището на голѣмото значение на земледѣлието у насъ. Търговскиятъ отдѣлъ, заедно съ индустрията, занаятитѣ и труда, би се обособилъ въ друго специално министерство, а сегашното Министерство на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията да се подраздѣли въ Министерство на градежитѣ, и въ министерство на желѣзницитѣ и пошитѣ. Не искамъ да твърдя, че това е най-цѣлесъобразното разпрѣделение на работата; по който малко-малко се е взирали въ нуждитѣ на нашата централна администрация, вѣрвамъ да се е убѣдилъ, че Министерството на общественитѣ сгради съ своята прѣтрупаность и Министерството на търговията и земледѣлието съ своитѣ разнообразни

служби биха се управлявали по-рационално, ако се пристѣпни къмъ едно ново разпрѣделение на цѣлата работа, та министерствата отъ двѣ да станатъ четри.

Но, г. г. народни прѣдставители, ако всичко това е засега само така, нахвърляно на бърза рѣка, азъ мисля, че нищо нѣма да се изгуби, ако се приеме, вмѣсто направеното прѣдложение на комисията, това, което азъ правя, или прѣдложението, което направи г. прѣждеговорившиятъ. Наистина, менѣ ми иде на умъ, щото министерствата да се опрѣдѣлятъ съ специаленъ законъ, но азъ не се спирамъ на тази мисль като на нѣщо, което непрѣмѣнно трѣбва да наддѣлѣ надъ всички други прѣдложения. Това правя съ цѣлъ да може въпросътъ за по-рационалното разпрѣделение на централната администрация да стане откритъ, за да може великото Народно събрание да го проучи всестранно, та да му даде едно целесъобразно и рационално разрѣшение. Въ тази смисль азъ намирамъ, че е желателно да остане нѣщо отъ прѣдложението за измѣнението на чл. 161 — безразлично въ единъ или въ другъ смисль. Главното е въпросътъ да бѣде откритъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Димитъръ Константиновъ.

Д. Константиновъ: Отказвамъ се.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Това прѣдложение, което се касае до чл. 161 отъ конституцията, ни се прѣдлага, несъмѣнно, въ интереса на наемно-работническия трудъ у насъ, въ интереса на общественото здраве, а оттамъ и въ интереса на цѣлата страна. Както прѣждеговорившиятъ прѣдставител отъ нашата група, така сжщо и азъ се изказваме противъ тази редакция и противъ това нововведение, така сжщо въ интереситѣ на труда и общественото здраве и въ интереса на самата страна.

Мисли се, че ако се учрѣди едно министерство на труда, тоже и министерство на общественото здраве, като-че-ли общественото здраве и наемно-работническия трудъ ще трѣгнатъ по-напрѣдъ, по-надобрѣ. Азъ не сподѣлямъ този възгледъ. И да имаме единъ министъръ на това министерство — а той ще бѣде или единъ лѣкаръ, или, защото би било умѣстно да бѣде социалъ-демократъ, ще бѣде прѣдставителъ на труда; и двѣтѣ тия съсловия ще претендиратъ въ името на общитѣ интереси на страната да взематъ това министерство — казвамъ, днесъ-днесъ, при днешното положение на работитѣ у насъ, и единъ адвокатъ, и единъ търговецъ, и единъ лѣкаръ, и единъ социалъ-демократъ дори да би заемалъ този новъ министерски столъ, на общественото здраве и на наемния работнически трудъ въ страната, нѣма да стане по-топло; напротивъ, би станало даже по-студено. Монтѣ съображения сж слѣднитѣ. За общественото здраве и за наемно-работническия трудъ въ страната ще бѣде по-добрѣ, не когато ние тукъ имъ създаваме отдѣлно министерство и приказваме само сладки приказки въ това отношение, ами главно тогавъ, когато се отпуснатъ достатъчно кредити за подобряването на това обществено здраве и за закрилата на този наемно-работнически трудъ. А по-голѣми кредити нѣма да ви издѣлствува тамъ единъ министъръ-лѣкаръ или единъ министъръ прѣдставителъ на наемно-работническото съсловие, ами повече кредити за народното здраве ще могатъ да издѣлствуваатъ само ония народни маси, които иматъ най-голѣмъ интересъ да бѣдатъ подобрени условията за общественото и народното здраве, а за наемно-

работническият труд повече кредити, повече благоприятни условия и наемно-работнически законодателства ще ви издъйствува не един министър на труда, ами организираната наемно-работническа сила. Тамъ се намира центърът на тежестта — не въ министерския столъ, а въ организирането на народните маси, които страдат най-много днесъ отъ нашитъ санитарни условия и отъ нашитъ медицински условия, и въ организирането на наемно-работническия маси, които най-много страдат днесъ отъ липса на работническо законодателство и отъ неопущането на надлежни и достатъчни кредити въ това отношение. Тамъ азъ намирамъ болката и тамъ азъ намирамъ църа и спасението: въ циментирането, въ издигането, въ закръпването на наемно-работническата сила, на наемно-работническия организации въ страната, и въ организирането на онази голъма земледѣлска, еснафско-занаятчийска и тѣмъ подобни маси, които иматъ най-голямъ интересъ въ това отношение. Щомъ това е така, азъ намирамъ, че да създаваме днесъ едно министерство на общественото здраве нѣма да допринесемъ нищо повече нито на общественото здраве, нито на наемно-работническия трудъ въ страната, а само ще можемъ да хвърлимъ прахъ въ очитъ, особено на наемно-работническото съсловие. Ще си помислятъ мнозина наивни наемно-работници, че артъкъ сега има въ България и министерство на труда, слѣдователно, трудътъ е вече подъ сѣнка на едно голѣмо и благородно дърво. И въ двата клона това министерство ще принесе само една заблуда и нищо особено; напротивъ, азъ мисля, че ще принесе пакостъ, защото тия 500 хиляди или тия 1 милионъ лева, които се биха употребили за учредяването на това министерство и които съ течение на годинитъ ще растятъ, ние ще похарчимъ пакъ за персоналъ, който ще бѣде тукъ, въ София, когато тѣзи сѣщитъ пари биха могли съ по-голъма полза да се похарчатъ за двата тия клона въ нашата държава.

Че това е тъй, че съ учредяването на едно ново министерство нѣма особено много да се допринесе за тѣзи, които най-много се интересуватъ отъ въпроса за народното здраве — народната маса, и отъ въпроса за наемно-работническия трудъ — наемното работничество, че съ учредяването на това ново министерство, казвамъ, нѣма да се принесе нищо особено въ това отношение, за най-нагледно доказателство може да ни послужи нашето Министерство на търговията и земледѣлието. И то се учреди главно за благо на земледѣлието, защото ние сме прѣдимно земледѣлска страна. Прокопса ли българското земледѣлие, като имаме министъръ на търговията и земледѣлието? Както виждате, избутали сѣ го тамъ, най-накрая. И какви кредити се отпускатъ за подобрието на българското земледѣлие и българския поминъкъ? Всеизвѣстно ви е, колко прокопса българското земледѣлие, откакъ сме учредили Министерството на търговията и земледѣлието. Толкова много ще прокопса и общественото здраве и наемно-работническиятъ трудъ у насъ, когато се създаде това министерство. Ще се настани за министъръ, може-би, нѣкой лѣкаръ, а край него ще се настани и други лѣкари, вмѣсто да бѣждатъ въ провинцията да лѣкуватъ народа и да ползуватъ дѣйствително народното здраве. Виждъ че по нѣкой път турили на този столъ нѣкой социал-демократъ, и той ще се оради съ социал-демократи, когато би било много по-полезно да бѣждатъ тѣ тукъ, като народни прѣдставители, и извънъ тази ограда между наемно-работническото население да го будятъ и организируютъ, за да стане то необходима и мощна сила, която би накарала да слуша и единъ другъ министъръ, който не е социал-демократъ и който не е на министерския столъ на труда и на общественото здраве, ами на който и да е столъ, когато се каже

дума отъ името на наемно-работническото съсловие и въ интереса на тази страна.

Тѣй като гледаме на работата, ние се обявяваме противъ това министерство.

Азъ чувахъ единъ аргументъ — че това министерство трѣбвало, защото нашата смъртностъ била голѣма, и ако сме имали това министерство, имало се надежда, че смъртностъта ще бѣде по-малка. При това, когато се изтъкна този аргументъ, посочи се за примѣръ Англия, че тамъ смъртностъта била най-малка, а въ България била голѣма. Азъ се интересувахъ по този въпросъ, щомъ като въ Англия смъртностъта е най-малка, да-ли иматъ тѣ такова министерство. Казаха ми, че нѣматъ; слѣдователно, за да бѣде въ редъ общественото здраве, не значи, че трѣбва да има министерство на общественото здраве, а трѣбва да има редица други условия, и финансови, и санитарни, и отъ духовно естество, за да намалѣе смъртностъта. Ако, г. г. народни прѣдставители, едно министерство на общественото здраве можеше да намали смъртностъта у насъ не съ 1%, а поне съ 1/100, азъ бихъ вдигналъ двѣ рѣчи да имаме двѣ министерства на общественото здраве, защото, наистина, нѣма по-скъпо нищо на този свѣтъ отъ здравето, то стои на вѣничко отгортъ; но потрѣбни сѣ други условия. Щомъ нѣма тия условия, да не отиваме да харчимъ тия 500 хиляди или 1 милионъ лева за персоналъ, за централно управление на новото министерство, ами да ги похарчимъ въ тази посока, въ името и въ интереса на която ние ще искаме да учредяваме това министерство. Нека ги дадемъ за медицински факултетъ, за фелдшерски училища попо, да ги дадемъ въ посока за културното издигане на народната маса. Съ това ние ще допринесемъ много повече за общественото здраве и за интереситъ на наемнитъ работници, отколкото, ако туримъ при осемъ-тъ министерски стола още единъ. Не бѣхъ въ засѣданието на комисията, макаръ и да съмъ нейнъ членъ, когато се прави това прѣдложение, и не зная кои сѣ интимнитъ, потайнитъ съображения на комисията да направи това прѣдложение, да го гласува, и на министъръ-прѣдседателя и на неговитъ колеги, които сѣ толкова упорити да не приематъ други бѣлѣжки, така лесно-лесно да се поддадатъ и да приематъ това прѣдложение. Азъ мисля, че ако можемъ да говоримъ въ днешното засѣдание за демагогия, тукъ му е мѣстото, тукъ е демагогията, тукъ искатъ да демагогствуватъ, и тукъ искатъ не само да демагогствуватъ, ами — да кажа по адресъ на г. г. министритъ една друга дума, по-достойна за тѣхния санъ — тѣ искатъ да дипломатствуватъ. Тукъ има демагогия и дипломатия, споредъ мене. Каква е тя? Проектътъ, който ни даватъ, ще дадатъ не само на васъ и на насъ, г. г. народни прѣдставители, ами и на цѣлото българско общество, което ще се прѣдстави въ великото Народно събрание, може-би, малко по друго-яче, отколкото е прѣдставено тукъ, защото сега не бѣше хайберлия, а пѣкъ тогава ще бѣде хайберлия. Та, като имате прѣдъ видъ, че този проектъ, туй дѣтище на демократическия кабинетъ, на демократическото болшинство се поглежда малко намусено отъ обществото, особено отъ социал-демократитъ, едно крило отъ които викана: „Дайте пѣтъ на демокрацията“, но които виждатъ сега какъ демокрацията ще завърши своето властвуване — и ние виждаме даже въ Търново и другадъ да прогласяватъ република — като виждате туй негодувание на нашитъ добри помощници въ изборитъ прѣзъ 1908 г. и като желаете да ги залѣжете по нѣкой начинъ или да подемагогствувате прѣдъ тѣхъ, напудривате лицето на туй дѣтище съ нова мода пудра, да пропагандате, побѣлявате го, почервявявате го малко. Това е новъ „кремъ Симонъ“, както би казалъ нѣкой парфюмеръ, съ който се напудрива рожбата на демократическото правителство,

за да изглежда тя по-привлѣкателна, по-примамлива, поне прѣдъ тѣзи вироглави хора, които се наричатъ социалъ-демократи, та дано нѣкакъ ги залѣже. Азъ мисля, че тѣзи сѣ съображенията, тази е демагогията, тази е дипломатията.

Е добръ, ние не искаме да демагогствуваме, ние искаме да бъдемъ открити. И макаръ да знаемъ, че „Камбана“, която по нѣкой път, редомъ съ други вѣстници, когато ние тукъ говоримъ, не могатъ да чуватъ това, което е за нашъ интересъ, но винаги чуватъ добръ това, което е противъ насъ, макаръ, казвамъ, да знаемъ, че може да ни изругаятъ, ние имаме нравствения куражъ да отстояваме нашето разбиране и да не се стрѣскаме отъ ничии ругатни. Ние намираме, че е въ интереса на страната, щото такова министерство да се не учрѣждава. Ако е въпросъ да искаме ново министерство, ние мислимъ, че съ по-голъмо право и съ по-голъма полза бихме искали да имаме едно самостоятелно министерство на земледѣлието, но виждаме, че за малка България осемъ министерства стигатъ. Наистина г. Даневъ изтъкна една мисль — че когато една служба се обособява, тя по се развива, тя по-напрѣдва; ама ние виждаме какъ се развиватъ нашитѣ министерства, като се обособятъ. Тѣ се развиватъ въ бюрократизъмъ. Благодаримъ за туй развитие. Та не можемъ да се съгласимъ. За малка България осемъ министерства стигатъ, стига да намѣримъ за тѣхъ всѣкога осемъ души достойни министри.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Величко Душковъ.

В. Душковъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ законопроекта за измѣнение на конституцията, който ни внесе г. президентъ-министърътъ, нищо не се говорѣше за девето министерство, а тамъ бѣше казано за министъръ безъ портфейлъ и за държавни подсекретари. Комисията сега, по какви съображения не зная, намѣри за добръ да отхвърли министра безъ портфейлъ и държавнитѣ подсекретари, а въ замѣна на туй да създаде девето министерство, министерство на здравето и труда. И менъ ми се струва, че това министерство не ще бѣде на мѣстото си, защото Дирекцията за опазване общественото здраве, която имаме сега, много добръ е наредена и много добръ изпълнява своята работа, а ако ѝ липсва нѣщо, това е, може-би, недостатъчното число лѣкари; но съ течение на врѣмето може да имаме и повече лѣкари. Споредъ мене, понеже всички милѣятъ за здравето на нашия народъ, би било добръ, както каза г. Стамболийски, ако сумитъ, които оиха се употрѣбили за това министерство, ги употрѣбимъ за единъ медицински факултетъ при нашия Университетъ; а ако и туй е невъзможно, то ми се струва, че наврѣме би било да имаме поне засега едно медицинско фелдшерско училище. Защо, ще кажете. Затуй, защото и сега, па и за дълго врѣме, ние по селата нѣмаме и нѣма да имаме никакви лѣкари, никакви фелдшери. Едва-ли имаме по единъ фелдшеръ на 20—30 села и той не е въ състояние да посѣти селата поне въ три-четири мѣсеца еднѣжъ, а ние всички желяемъ да се подпомогне на това население. Какъ ще се помогне, когато имаме села отдалечени по 30—40 км. отъ центра на околийския лѣкаръ, отъ центра на участковия лѣкаръ, и тѣ нѣматъ възможность да отидатъ, за да могатъ да дадатъ своята помощъ? Може-би на нѣкои да се види туй мое прѣдложение не на мѣсто и неудобно; но, споредъ мене, ако искаме, повтарямъ, да принесемъ най-голъма услуга на нашето селско население, необходимо е тази сума, която би се употрѣбила за това министерство, да се употрѣби за едно медицинско фелдшерско училище, защото фелдшеритѣ сѣ първитѣ борци, които излѣзоха въ селата, които се бориха противъ врачитѣ, които се

бориха противъ баячкитѣ, които се бориха противъ всѣкакви лѣжи, що заблуждаваха нашето селско население, и тѣ, може да се каже, привлѣкоха селското население да вѣрва и, когато има нужда, да се притича къмъ медицинска помощъ. Затова азъ моля — не да се помѣсти сега, разбира се, тукъ въ закона, който ни занимава, но за въ бѣдѣще — министерството да вземе актъ отъ моитѣ думи и да основе едно медицинско фелдшерско училище.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Димитъръ Мишевъ.

Д. Мишевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не говорихъ по принципъ, когато се внесе този законопроектъ. Бѣхъ взелъ думата, но отстъпихъ реда си на уважаемия вратчански народенъ прѣдставителъ г. Даневъ; подиръ редътъ се измѣни, говориха други прѣди мене, не искахъ да повтарямъ. И ако бѣхъ взелъ думата, азъ именно щѣхъ да се спра и на тази точка, за която сега вземамъ думата да говоря.

Г. г. народни прѣдставители! Като се разглежда прѣдложението на комисията, да се създаде едно министерство на народното здраве и на труда, подиряха се интимнитѣ мотиви на това. Азъ интимни мотиви не зная; азъ зная онова, което всѣки народенъ прѣдставителъ трѣбва да знае, което и всѣки български гражданинъ трѣбва да знае — мотиви на дълга. Никакви други мотиви не може да има въ случая, и азъ съжалявамъ, че отгатакъ (Сочи лѣвницата) уважаемиятъ г. Драгиевъ подири мотиви и ги намѣри въ демагогството. Г. г. народни прѣдставители! Ако съ прѣдложението да се създаде девето министерство за народното здраве и за труда се прави грѣхъ, ако това прѣдложение заслужава укоръ, то тѣзи, които го прѣдложиха и които го приеха, сѣ готови да понесатъ този укоръ и, ако щете, готови сѣ да понесатъ и проклятията, защото повдигатъ въпросъ за народното здраве и защото сѣ повдигнали още въпроса и за труда — за единъ институтъ, които ще се грижи за народното здраве и за труда.

Азъ зная едно стабилно, едно непоклонно богатство въ всѣки народъ; това е здравето. Зная и една обща добродѣтель; това е трудътъ, трудолюбието. Тамъ, дѣто има здраве и дѣто има трудолюбие, има и благоденствие. Въпросътъ за народното здраве не е тѣй лекомисленъ, както се мисли; въпросътъ за министерството, за института на труда не е да се поддрѣпнатъ тѣзи или онѣзи социални течения; не е да се възприематъ идеитѣ било на социалиститѣ, било на лѣвитѣ, било на дѣсенитѣ. Г. г. народни прѣдставители! Цѣлиятъ български народъ е работникъ; той се труди и съ своя трудъ, съ своята работа той се е запазилъ и съхранилъ въ земята, въ която живѣе. Но ще се съгласите, че както неговото здраве, така и неговиятъ трудъ, сѣ останали само на неговитѣ грижи. Училището, правителството, държавата, много малко сѣ направили за него, да не кажа нищо, и много малко правятъ.

Казва се, защо ни е министерство на народното здраве, когато нѣмаме най-напрѣдъ медицински факултетъ. Прави сѣ тѣзи господа, и азъ сподѣлямъ тѣхното твърдение, че ние дѣйствително нѣмаме медицински факултетъ. Но, г. г. народни прѣдставители, нема когато се създаде у насъ Министерство на просвѣщението ние имаме гимназии и Университетъ? Ние нѣмаме нито гимназии, нито Университетъ. Ами това е заслугата на института, на Министерството на просвѣщението, че то създаде гимназитѣ, то схвана момента и създаде Университета, и менъ ми се струва, че лошо не е сторило. Ако нѣмаме днесъ медицински факултетъ, ако въпросътъ за такъвъ факултетъ се подхвърля отъ камара въ камара повече за шега, отколкото сериозно; ако досега нищо не е направено по него, ако никой не се е спрѣлъ

на въпроса за медицински факултет, за да имаме лѣкаръ въ всѣка околия или, ако щете, двама-трима въ околия, моето дълбоко убѣждение е, че този въпросъ не трѣбва само да се подхвърля, за да се не разрѣшава, а трѣбва сериозно да го изучимъ и трѣбва да вземемъ каквото трѣбва рѣшение. Ние стоимъ прѣдъ редици въпроси, които слага животътъ. Позволявамъ си да ги наредя: това е въпросъ за медицински факултетъ, въпросъ да имаме лѣкари, въпросъ да имаме почти въ всѣка околия по 4—5 болници, въпросъ да имаме амбулатории въ голѣмнитѣ села. А всички тия въпроси съставляватъ първитѣ длѣжности на една културна държава.

Д-ръ Л. Дѣановъ: Но за това нѣма нужда отъ отдѣлно министерство.

Д. Мишевъ: Г. Дѣановъ! Азъ ще свърша мисълта си и Вие станете и кажете, че нѣмаме нужда отъ отдѣлно министерство.

Пита се, какво ще помогне едно министерство на народното здраве? Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че едно такова министерство ще помогне, и ще помогне много; то ще направи онова, което досега всички министерства, всичкитѣ български правителства не сж направили. Макарь че въпросътъ за жилищата, за улицитѣ, за хигиената въ селата и въ градищата да е повдигнатъ отъ хора умни, далекогледни още въ първитѣ дни на нашето политическо съществуване, още въ 1879 и 1880 г., досега не е имало въ нашата държава български държавникъ, който да схване това и да си изпѣлни длѣгта. Вие ще ми позволите да ви прочета документъ, върху който обосновавамъ своето твърдѣние. Още въ 1880 г. единъ отъ окръжнитѣ лѣкари, който обхождалъ цѣлия окръгъ, който е изучилъ живота на нашето работно население, който се е вгледвалъ въ неговитѣ кѣщи, който се е вгледвалъ въ селскитѣ и градскитѣ улици и въ всичко онова, което е свързано съ живота, далъ е обширенъ рапортъ до тогавашното Министерство на вътрѣшнитѣ работи, въ който е изтъкналъ нуждата да се обърне внимание на нехигиеничнитѣ условия, при които е поставено населението, при кѣщи, често копани въ земята, често построени въ долища; въ блатисти мѣста — кѣщи, които струватъ здравето на много граждани. Но пита се: държавата ли ще дойде да направи кѣщи на населението? И отъ лѣвицата, отъ земледѣлцитѣ се казва: „Намъ не ни трѣбва министерство на народното здраве“. Да, когато се разсждава повърхно и когато се измѣстятъ сѣщината на въпроса и се мисли, че се иска държавата да направи хигиенични кѣщи на населението. Въпросътъ, г. г. народни прѣдставители, е дуръ: той е да си строи населението хигиенични жилища. Отъ 1880 г. до днесъ въ всѣко село, въ всѣка махала, въ всѣки градъ сж строени кѣщи. Дѣ е творческата държавна мисль, която да е наредила да се направятъ планове за селскитѣ жилища и да каже: „Ето вие, които живѣте въ планинскитѣ села, ето вие, които живѣте въ подножието на планинитѣ, ето и вие, които живѣте въ полето, правете кѣщитѣ си по плановѣтѣ, които сж изработени...

В. Георгиевъ: Дайте срѣдства, ще направимъ хигиенични кѣщи.

Д. Мишевъ: Азъ съжалявамъ, че Вие ми възразявате на това нѣщо; много съжалявамъ. Азъ не демагогствувамъ съ въпроса; азъ искамъ да изтъкна онова, което мисля, което схващамъ и което е моето убѣждение, а вие сте свободни да не го приемате, да го отхвърлите; азъ не искамъ на никого да налагамъ своето мнѣние.

Та въ България отъ освобождението и досега въ всѣко село сж строени кѣщи, но азъ бихъ помолилъ

да ми кажатъ и г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, и г. министърътъ на общественитѣ сгради, и г. министърътъ на търговията и земледѣлието, помислили ли сж досега начинъ за планъ, че тия наши села трѣбва да се уредятъ, направено ли е туй нѣщо? Не. Ние направихме едно изложение въ Пловдивъ, за да покажемъ, че сме културни, и карахме селянитѣ да дохождатъ отъ единия край на България въ Пловдивъ и, щомъ влѣзѣха въ изложението, подъ звука на тѣпани и музика, карахме ги бързо да тѣпчатъ и да играятъ хоро, и си казваме: „Виждале ли, ние сме отишли много напредъ?“ А че тѣзи хора живѣятъ въ нечисти и въ нехигиенични кѣщи и че никой досега не ги е научилъ, какъ трѣбва да живѣятъ и че трѣбва да има единъ институтъ, който да ги научи на това, вие за това казвате: не, нѣма нужда отъ това. Добрѣ, ако нѣма нужда, тогава кажете, че това е луксъ, че здраве за нашия народъ, че здраве за нашия селянинъ е луксъ. Азъ съмъ на противно мнѣние. Здравето е, споредъ мене, най-голѣмо богатство. А здраве иматъ само ония, които живѣятъ въ хигиенични жилища и се хранятъ хигиенично...

А. Димитровъ: Г. Мишевъ! А дирекцията за какво с?

Д. Мишевъ: Азъ казвамъ, че още въ 1880 г. сж се намѣрили хора, които сж дали мнѣние, и ако бѣха послушани, може-би, щѣше да се направи нѣщо умно. Ето какво се казва: (Чете) „И тѣй условията, които да се пазятъ при направата на селскитѣ кѣщи сж слѣдующитѣ:

„1. Да се отбѣгватъ блатиститѣ и мочурливитѣ мѣста.

„2. Да не се правятъ кѣщитѣ въ долове и низки мѣста, но на отворени и високи.

„3. Потопътъ на всѣка кѣща да бѣде издигнатъ поне половина метъръ отъ земята.

„4. Всѣка една кѣща да е раздѣлена на двѣ отдѣления и входътъ да има прѣдверие; до стѣната, която раздѣля кѣщата, въ външното отдѣление, да има огнище, а въ вътрѣшното — печка (соба); въ всѣко отдѣление да има поне по два прозорци не помалки отъ единъ квадратенъ метъръ.

„5. Височината на кѣщата да не е по-низка отъ два метра безъ покрива.“

А. Димитровъ: А пари отъ кѣдѣ ще се намѣрятъ?

Д. Мишевъ: Азъ ще Ви кажа. — (Продължава да чете)

„6. Никакъ да не се допуца въ помѣщенieto, дѣто живѣятъ хората, да лежатъ и домашинитѣ животни; за тѣхъ трѣбва да се построява въ двора особено помѣщение.

„7. Ако не е възможно кѣщата да бѣде съ дѣсчонъ потонъ, то поне отъ тухли.

„8. Хигиеническитѣ условия изискватъ, щото хората да не спятъ на земята, а на високи одрове, и то въ вътрѣшното отдѣление, споредъ показанія планъ.

„За да се направи потребното разпореждане по това дѣло, подписва се настоящиятъ дневникъ.“ При него се прилага нужниятъ планъ.

Г. Грозановъ: Какво е това и кога е писано?

Д. Мишевъ: Това е дневникъ, съставенъ на 20 февруарий 1880 г. отъ Медицинския съвѣтъ.

А. Димитровъ: Значи, и безъ Министерство на труда хората сж мислили за тая работа.

Д. Мишевъ: Сега казвате: дайте пари да направимъ тия кѣщи. Азъ подчертавамъ, че нашиятъ народъ не живѣе безъ кѣщи и че той си прави постоянно

кваци. Мислѣ ми се струва, съ срѣдствата, които нашият селянинѣ, нашият гражданинѣ харчи, ако имаше нѣкой да мисли въ тая страна, щѣше да имъ помогне съ свѣтитѣ си. Но, г. г. народни прѣдставители, не трѣбва да забравяме, че има и хора заможни, които си харчатъ срѣдствата и пакъ не могатъ да уредятъ живота си и кѣшитѣ си, както по-добава на гражданинѣ съ срѣдства и съ положение. Е добръ, защо, напр., туй нѣщо у насъ да е невъзможно, а на западъ да е възможно? Дори като пѣтуватъ въ Сърбия, пакъ ще видите села наредени, ще видите кваци горѣ-долу удобнички, ала тамъ сѣ се погрижили.

Но казвате: „Какъ ще създадемъ министерство на народното здраве и труда, това го нѣма никѣдъ; само въ Франция има Министерство на народното здраве и труда, но тамъ социалистичѣтѣ принудиха френскитѣ държавници да се създаде такова министерство и прѣвъ министъръ бѣше Вивиянѣ“ — той си даде оставката; сега е другъ. Значи, ние вървимъ по пътя на Франция, ние се вслушваме въ гласа на социалистичѣтѣ. Азъ, г. г. народни прѣдставители, заявявамъ, че комисията се е вслушала само въ своето съзнание, въ своя дългъ; тя мисли, че има нужда, и пужда належаща да се обърне внимание на народното здраве, защото то е, казахъ, първото богатство, и ако нѣма институтъ, който да се грижи за него, който да туря всичката своя амбиция, енергия и знания, който да влага вътрѣ своето творчество, ние още години ще гледаме да върлуватъ изъ нашитѣ села епидемии. Ами че не е ли мило и драго на човѣка, когато влѣзе въ едно планинско или полско село съ чисти квачички?

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Ами министърѣтъ ли ще ги планира? Другитѣ не могатъ ли да ги планиратъ? Трѣбва ли министерство за това нѣщо?

Докладчикъ К. Мирски: Високо викайте, г. Дѣяновъ, за да можемъ да Ви чуемъ възраженията.

Д. Мишевъ: Да, г. Дѣяновъ, ние всичко знаемъ, но трѣбва да знаемъ и друго, най-важното, че ние нищо не вършимъ, и когато се говори за институтъ, който ще внесе своето творчество, ние казваме: „Излишенъ е“. Добръ, нека бже така. Азъ мисля, че комисията не е направила никакъвъ грѣхъ, като се явява въ Народното събрание съ едно прѣдложение да се създава едно Министерство на народното здраве и на труда. Казвате: „Защо ни е Министерство на труда; какво ще има да върши туй министерство?“ — Защо е и Министерство на народното здраве. Ами въ Министерството на финаиситѣ и въ Министерството на общественитѣ сгради, казва се, има дирекции, които трѣбва да се отдѣлятъ въ отдѣлно министерство.“ — Да, напълно съмъ съгласенъ, че трѣбва да се отдѣлятъ, но, ако Министерството на общественитѣ сгради, ако Министерството на финаиситѣ, ако Министерството на търговията и земледѣлието трѣбва да се раздѣлятъ извѣстни отдѣления, за да работятъ по-плодовито, да отговарятъ министерствата на своето прѣдназначеніе, да изпълняватъ по-добръ своята задача, това не отрича нуждата отъ министерството, което се прѣдлага. Но г. Драгиевъ ни каза: „Защо ни е Министерството на общественото здраве и труда? Ние имаме Министерство на търговията и земледѣлието, и то нищо не помага на земледѣлието“. Азъ не мога да се съглася съ думитѣ на г. Драгиева; възможно е, че Министерството на търговията и земледѣлието да не е направило всичко, каквото може и каквото трѣбва; възможно е, напр., начело на Министерството на търговията и земледѣлието да не сѣ стояли всѣкога хора, каквито той мисли. Ние трѣбва да правимъ разлика между лицата, които стоятъ начело на ми-

нистерството, и самия институтъ. Институтѣтъ — това е една чаша, въ която може да налѣете каквото искате; може да налѣете чиста вода, може да налѣете боклукчива вода; не е крива чашата, не е кривъ институтѣтъ. Ако е имало години, когато начело на туй министерство не сѣ стояли министри, каквито трѣбва, утрѣ ще дойдатъ други. Ако сѣдимъ съ логиката на г. Драгиева, трѣбва да кажемъ: понеже XIII-то обикновено Народно събрание тероризирало народнитѣ прѣдставители, понеже ги свличало отъ трибуната, понеже оставало да ги биятъ, то институтѣтъ, Народното събрание, е лошавъ и трѣбва да го махнемъ. Ами тѣй разсѣждава ли се? Добръ, дойде XIV-то обикновено Народно събрание. Може то да не е такова, каквото трѣбва да бже, може народнитѣ прѣдставители, които засѣдаватъ, да не сѣ такива, каквито може да мисли пѣкой идеалистъ отъ лѣвицата, г. Драгиевъ или другъ; но ще се съгласите, че има разлика, и съществена разлика, между XIII-то и XIV-то обикновено Народно събрание. Ами можемъ ли да винимъ института? Всѣки пътъ, когато разсѣждаваме, трѣбва да се абстрахираме отъ лицата. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, въпросѣтъ, съ който комисията се явява прѣдъ васъ, е много важенъ и сериозенъ и не трѣбва тукъ да се говори съ насмѣшки и съ подбивъ, като „Вие създавате министерство, каквото никѣдъ нѣма въ свѣта, и съ това ще ни изложите“. Съ това никакъ нѣма да изложимъ нито себе като законодатели, нито пъкъ България; то може само да повдигне България въ очитѣ на свѣта. Министерството, г. г. народни прѣдставители, което се прѣдвижда, ще се залови сериозно и систематично съ въпроса за народното здраве и за труда. Остава то да опрѣдѣли срѣдствата и методитѣ: медицински факултетъ ли ще открива, на обществената хигиена ли ще обърне внимание, на жилищата ли, на труда ли и условията, при които е поставенъ нашиятъ работенъ народъ. Нека, г. г. народни прѣдставители, има институтъ, който да се вглежда дълбоко въ нашия животъ и да види онова, което трѣбва да се види, и което ние, ако и да виждаме, често го замѣчаваме или, по незнание, не можемъ нито да схванемъ, нито да си изпълнимъ дълга. Азъ зная, че въ България 250—260 хиляди, може-би, и повече хиляди дѣца днесъ-затнесъ се бутатъ въ изби, учатъ се въ мрачни и влажни кваци, ние ги заставаме, споредъ конституцията и споредъ закона за народното просвѣщение, да стоятъ въ тѣхъ, ние съзнателно убиваме здравето имъ . . .

В. Георгиевъ: Затуй ли, защото нѣмаме лѣкари?

Д. Мишевъ: Да, защото нѣмаме. Ако има съответственъ институтъ, който да отговаря, единъ министъръ на общественото здраве, той много по-рано щѣше да повдигне въпроса за помѣщенията на нашитѣ училища.

В. Георгиевъ: Ще го обърнете въ партизанство.

Д. Мишевъ: Ето защо не трѣбва да се отнасяме така леко къмъ единъ тѣй сериозенъ въпросъ, нека не се смѣемъ на идеята, защото не сме само ние но нея сѣдитѣ; за нея ще сѣди обществото, за нея ще сѣди и поколѣнието.

Но казвате, прѣдложението е прѣждевременно и ще го отхвърлите. Отхвърлете го, г-да, но знайте, че комисията, когато е приела института, за който пледирамъ, не го е приела току-така; тя е разсѣждавала, обмислявала е и е дошла до убѣждението, че той е нуженъ. Но ваша воля; вие сте власти да отхвърлите прѣдложението на комисията.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Христо Конкилевъ.

Х. Конкилевъ: При разискванията, г. г. народни прѣдставители, на § 15 или, по-добър да кажа, на послѣдния параграфъ отъ измѣненіята на конституцията идва ми на умъ влашката поговорка, която казва: „Власитѣ на края се давятъ“. (Смѣхъ) За голѣмо съжаление, виждаме, че и този параграфъ трѣбва да се удави. Когато прѣди приеждането доклада на комисията за допълненіята и измѣненіята на конституцията прочетохъ въ в. „Камбана“, че се прѣдлага, щото министерствата да бждатъ деветъ, дѣйствително, у мене настана голѣмо очудване, кой е този, който иска девето министерство; и когато виждамъ този докладъ да влиза въ тая свещена ограда, азъ оставамъ поразенъ и дойдохъ да питамъ себе си: защо пъкъ и туй ново министерство? Ако е въпросъ тукъ да отворимъ на хазната разходи, да уголемимъ бюджета, да товаримъ съ данъци туй население, за което г. Мишевъ ми говори, че ние трѣбва да поправимъ неговото здраве, ние не само че нѣма да му поправимъ здравето, а още повече ще му го вземемъ. (Смѣхъ) Още повече пъкъ като прибавка, министерство на труда. Може и безъ нея. И споредъ тѣзи, които защищаватъ този параграфъ, излиза, че щомъ стане туй министерство, България ще кипне отъ здраве. (Смѣхъ) Свърши се вече; щомъ имаме туй Министерство на труда, можемъ по-спокойно да спимъ. Здравето на населението, г. г. народни прѣдставители, не се постига съ министерство на здравето, ами съ благосъстоянието както на частнитѣ лица, така също и съ благосъстоянието на единъ народъ. За какво здраве ми говорите вие тукъ, когато нашиятъ селянинъ нѣма жилище, когато той лѣга вечеръ въ оная мокрота, когато той не лѣга както трѣбва, да се подслони, ами си изува краката мокри?

Д. Драгиевъ: Министерътъ на здравето ще лежи на удобно мѣсто за негова смѣтка.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г-да, тишина.

Х. Конкилевъ: Когато нашиятъ селянинъ не се пахрива, когато мизерията у насъ въ всички градове въ България е въ пълния си разгаръ, какво ние идемъ тукъ да говоримъ идеалности? Съ идеалности не се живѣе, а се живѣе съ реалността. Дайте на хората жилища. Азъ съмъ първиятъ, който нѣмамъ такова жилище, а камо ли единъ бѣднякъ. И вие сте излѣзли тукъ да създавате особенъ институтъ, за да се излѣрли хората! Дайте на хората достатъчно цѣрове. Азъ съмъ единиятъ, който не мога, когато ми стане нѣщо, да отида въ спциерията, защото тамъ ми искатъ 5—6 л. А такива хора ги има много, които нѣматъ толкова пари. Ами отдѣ ще намѣри пари единъ бѣднякъ?

А ако дойдемъ да говоримъ по отношение на труда, азъ нѣма защо да говоря, защото онзи донѣ тукъ, въ тая ограда, изказахъ моя възгледъ, че въ България работници нѣма. Но едно Министерство на труда трѣбвало да има. Защо пъкъ сега трѣбва да отнемемъ тази работа отъ Министерството на търговията и земледѣлието и да я дадемъ на друго министерство? И най-послѣ, г. г. народни прѣдставители, вземете прѣдъ видъ, че нашиятъ народъ е прѣтоваренъ съ тежки данъци и, слѣдователно, и селянинътъ, и граданинътъ плащатъ много и на тѣзи хора вие имъ вземате послѣдния залъкъ, съ който тѣ ще се изхранватъ, а вие тукъ идете да ми говорите, че ще му дадете по-добро здраве на този човѣкъ. Здраве съ какво става? Да има пари да харчи. Когато той нѣма 100 гр. мръвка да изеде, когато нѣма едно пило за чорба да направи, какво вие тукъ ми говорите за здраве? Така викатъ турцитѣ, че имало единъ ученъ човѣкъ, който като духнелъ, ставало пилафъ. Каквото щете да ме убѣждавате, но

туй е нѣщо излишно. У насъ има Дирекция за опазване на общественото здраве.

Докладчикъ Н. Мирски: Да я затворимъ.

Д. Мишевъ: За економия.

Х. Конкилевъ: Да се не лѣже г. Мирски, че туй е нѣщо измислено за доброто на България; напротивъ, съ този институтъ още повече се товарятъ далѣко-платцитѣ и имъ се отнима залъкътъ; тѣхниятъ залъкъ ще стане по-малъкъ. Затуй азъ съмъ противъ това министерство и противъ този членъ. (Нѣкои ржкоплѣскавъ)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Теодоръ Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! При първото четене на законопроекта азъ се изказахъ по всички въпроси, които съ правителствения законопроектъ, съ правителственото прѣдложение бѣха заsegnати. Прѣдложение за ново министерство тамъ не фигурираше, нито пъкъ за министерство за народното здраве и за труда, както сега се прѣдвижда, по инициатива на комисията. Истина е, че тамъ имаше едно прѣдложение за единъ министъръ безъ портфейлъ, но, както се вижда това отъ рѣшението на комисията и отъ станалитѣ досега дебати, никой не се застъпва за това министерство безъ портфейлъ, въ това число и правителството. Значи, тоя въпросъ е вече отстраненъ; вмѣсто него изниква сега въпросътъ за ново министерство, по който въпросъ държа да си кажа и азъ думата.

Когато се говори, когато се прѣдлага въ една конституция да се увеличи числото на министерствата, да се създаде ново министерство, въпросътъ трѣбва да се разглежда отъ двѣ страни, а именно, това министерство нужно ли е да се създаде съ цѣлъ да улесни службата, защото работата въ съществующитѣ министерства е толкова увеличена, щото ръководенето имъ, надзорътъ имъ не може да става вече правилно, или работата се затруднява отъ недостатъчното число министерства. Първиятъ въпросъ, който е важенъ, е въпросъ на управлението и интереситѣ на управлението, и ние въ такъвъ случай трѣбва да създадемъ новото министерство затуй, за да улеснимъ управлението и да може да става то по-правилно и по-разумно. Вториятъ въпросъ е, да-ли нѣма нужда, за извѣстни специални нужди на страната, да се създаде едно специално министерство, за да могатъ по-добър, по-правилно, по-отблизко да се надзираватъ и да се удовлетворяватъ тия нужди отъ едно специално министерство, отъ една специална държавна организация. Отъ тѣзи двѣ гледища трѣбва всѣки да обсъжда въпроса за създаването ново министерство.

Отъ гледна точка на интереситѣ на управлението азъ мисля, че може въ настояще врѣме да се поддържа нуждата отъ едно ново министерство, защото аснѣ прѣдложението на правителството за учрѣждаването на едно министерство безъ портфейлъ, по-добър, единъ министъръ безъ портфейлъ, клонѣше къмъ тая цѣлъ: да има единъ свободенъ министъръ, който въ отекствие на другитѣ, когато идатъ въ отпускъ, да може да ги замѣсти и който може да бжде евентуално министъръ-прѣдседателъ, на когото задачата, работата, занятията сж много по-сложни и количествено по-голѣми, та да се освободи отъ управлението на едно министерство. Значи, имаха се прѣдъ видъ интереситѣ на управлението — облекчаването имъ. Значи, нуждата отъ едно ново министерство се чувствува въ министерскитѣ редове. Ние, които стоимъ настрана отъ управлението отъ доста много

години, можем да се излъжем, ако прѣцѣняваме сегашното положение съ онова, което знаемъ отъ прѣди 10 или 15 години: не можемъ, обаче, да отречемъ нарастването на работата въ министерствата, и, може-би, нуждата, што двѣ министерства, които сж най-много прѣтрупани съ работа, които иматъ най-много отдѣли — Министерството на търговията и земледѣлието и това на общественитѣ сгради — да се освободятъ отъ една частъ отъ тѣхната работа и да се създаде на тѣхно мѣсто едно ново министерство, защото тѣ сж обрѣменени. И ако намъ останѣше да прѣцѣняваме нуждитѣ на управлението, азъ бихъ свѣтвалъ, азъ бихъ прѣдложилъ да се учрѣди едно трето министерство — и Министерството на финанситѣ е много прѣтрупано — едно министерство, което да вземе отъ работата на тритѣ министерства, което да се роди отъ тритѣ, и такова министерство, по мой възгледъ, може да бѣде, напр., туй, което въ странство има, едно Министерство на държавнитѣ имоти, или както го казватъ *des domaines publiques*. И това ново министерство да вземе въ себе си не само сегашното отдѣление за държавнитѣ имоти отъ Министерството на финанситѣ, но да вземе въ себе си и другитѣ държавни имоти, които не се завеждатъ отъ туй бюро въ Министерството на финанситѣ, а сж въ другитѣ двѣ министерства: да вземемъ, напр., цѣлото отдѣление на горитѣ отъ Министерството на търговията и земледѣлието, защото и горитѣ сж държавни, та, покрай тѣхъ, ще бѣде и надзорътъ и за общинскитѣ, и за частнитѣ гори: тѣй че, да се вземе това отдѣление за горитѣ и да се облекчи и тамъ работата. Това ново министерство да вземе, освѣпъ това, държавнитѣ мини, които се експлоатиратъ отъ държавата. Държавната печатница, защото всички тѣзи имоти могатъ да минатъ като държавни, и по този начинъ да се образува едно Министерство на държавнитѣ имоти. Може — това ще зависи отъ закона — съ едно разширение на туй название, да влѣзатъ въ новото министерство и желѣзницитѣ, защото и тѣ сж държавни имоти, и по този начинъ тритѣ министерства: на търговията и земледѣлието, на общественитѣ сгради и на финанситѣ, ще се облекчатъ съ това ново министерство, което ще има доста много работа; и всички тѣзи работи, които то ще надзирава, както държавнитѣ желѣзници, тѣй сжщо и другитѣ имоти, напр., блатата, които се даватъ подъ наемъ, и горитѣ, които се експлоатиратъ, сж работи, които сж отъ голѣмъ интересъ за страната. Слѣдователно, ние ще оправдаемъ съществуването на това ново министерство. Казвамъ, азъ бихъ така прѣдложилъ, ако отъ мене зависѣше, какво министерство да се създаде. Но комисията не е прѣдложила такова министерство; тя е прѣдложила „Министерство за народното здраве и за труда“. Най-напрѣдъ, така формулирано, това нѣщо звучи лошо, защото всички хора, обикновено, когато видятъ едно ново нѣщо да се създава, ги шокира и тѣ искатъ да разбератъ, каквъ е мотивътъ, каква е нуждата и като-че-ли на мнозина отъ насъ звучи странно. „Министерство на народното здраве“ нѣма никдѣ въ свѣта, въ никоя държава още. Министерство на труда има въ Франция отъ двѣ години насамъ, но тамъ има много по-голѣма работа, отколкото у насъ, и ние не сме тая индустриална държава, като Франция или Англия, които да обръщаме нашето най-първо внимание върху това нѣщо. Обаче въпросътъ не трѣбва да се третира нѣкъ тѣй прѣнебрѣжительно, както нѣкои г. г. народни прѣдставители го третираха, защото въпросътъ въ сжщностъ не е толкова за труда, който е тоже важенъ въпросъ, не обхваща толкова широки интереси, но въпросътъ за народното здраве е единъ въпросъ отъ първостепенна важностъ. И ако малката България направи едно новаторство въ това

отношение, и, въ разрѣзъ съ примѣра на всички други народи, създаде у себе си едно министерство на народното здраве, азъ мисля, че никой нѣма да я укори за това; напротивъ, всички ще кажатъ, че е единъ народъ, който обръща внимание на здравето, на една твърдѣ важна страна въ държавното управление. Че другадѣ, по традиция, или защото на общественото здраве не се е обръщало достатъчно внимание, или защото въ минало врѣме други въпроси сж поглѣщали вниманието на народитѣ, та не сж обръщали внимание на тази страна, то не е още единъ резонъ, за да не обръщаме и ние внимание на тази страна. И азъ, именно, искамъ да възстана противъ лекотата, съ която се третира този въпросъ и се взема даже на подигравка.

Д. Мишевъ: Да.

Т. Теодоровъ: Едно министерство, което ще се грижи за народното здраве, нѣма да има подъ свое вѣдомство само лѣкаритѣ, които сега сж на държавна служба, и държавнитѣ болници и да се ограничи само съ тѣхното управление, а, напротивъ, то ще трѣбва да се занимава и съ всичко онова, което се касае до народната, до обществената хигиена; то ще трѣбва да надникне въ всички наши държавни учрѣждения, въ училищата, въ гимназитѣ, и то ще трѣбва да си създаде едни органи, да помисли и да изучи срѣдствата, съ които ще може да се прѣдпази страната отъ нѣкои заразителни болести, които сега спояждатъ цѣли околии и сж бичъ за населението. Това министерство, което ще се занимава съ народното здраве, ще може, мисля си азъ — защото никой отъ насъ сега не се е занимавалъ съ подробности за неговата организация; то изникна отъ вчера, отъ онзи день, когато го е приела комисията; нѣкои свѣтли умове го прѣдложили и идеята трѣбва да се обсъди . . .

Докладчикъ К. Мирски: То е прѣдметъ на особенъ законъ.

Т. Теодоровъ: . . . — такова министерство ще може да се бори, споредъ мене, и противъ пьянството, алкохолизма, който започва, за жалостъ, да пуца доста дълбоки корени въ нашия прочутъ по своята трѣзвеностъ въ миналото народъ и който въ това отношение заемаше първо мѣсто между съседни и несъседни, като единъ трѣзвенъ народъ. А да се бори едно правителство, да има специални органи и даже да нареди специално законодателство за борба противъ алкохолизма, съгласни сж и тѣзи господа, които възставатъ противъ министерството на народното здраве. Г. Драгиевъ недавно каза много прави и много вѣрни думи, взети отъ самата дѣйствителностъ, наблюдавана отъ него лично въ срѣдата на нашето общество, като каза, че отъ денъ-наденъ хората, младитѣ повече, отколкото по-старитѣ, захващатъ да си попиватъ и прѣдпочитатъ въ дѣлникъ и въ празникъ да се излежаватъ по кафенета и кръчми, отколкото да работятъ.

Д. Драгиевъ: Това се случва повече въ София.

Т. Теодоровъ: Едно министерство на народното здраве и на труда може да има въ своето вѣдомство и въпроса за празникитѣ; този въпросъ, който ние тукъ недавно разглеждахме и който не зная защо е къмъ Министерството на външнитѣ работи, ще отиде подъ министерството на народното здраве: то ще разпорежда, кога да се празнува, кога не, кога да се работи, кога да не се работи, кога да се затварятъ дюкянитѣ и пр.

Докладчикъ К. Мирски: Много вѣрно.

Д. Мишев: Водопроводното дѣло може да влѣзе въ него.

Т. Теодоровъ: Тѣй щото, едно министерство на народното здраве може да бѣде отъ голѣма полза. Сѣщо и отдѣлътъ му за труда.

Нѣкои го схващатъ, че това е една отстъпка на социално-демократитѣ, понеже тѣ се застъпватъ за труда и тѣ говорятъ за работницитѣ, като-че-ли ние ще направимъ едно министерство за угодата на напнитѣ социално-демократи, а не за удовлетворение нуждитѣ на едно работничество, което сѣществва у насъ, което, разумѣва се, има своитѣ нужди, но числеността на което не е повече отъ 15 или нека бѣде 20 хиляди души, и което, разбира се, само по себе си не оправдава сѣществването на едно министерство, защото, като има едно отдѣление, кждѣто хората да гледатъ работата си както трѣбва, то ще може да се направи всичко за удовлетворение на тѣзи работници. Ние направихме единъ законъ за инспекция на труда и не назначихме инспекторъ нѣколко години, не го приложихме, а сега да му правимъ министерство, разумѣва се, че това ще бѣде твърдѣ много. Но, когато се говори за министерство на народното здраве и на труда, азъ го разбирамъ не като нѣщо, което е аспирация на социално-демократитѣ, . . .

Д. Драгиевъ: Демагогия.

Т. Теодоровъ: . . . нито пъкъ го разбирамъ като демагогия, г. Драгиевъ, защото, ако други нѣкои сѣ демагози, за мене нѣма да кажете това, разбира се; (Смѣхъ) та мисля, че туй прѣдложение не трѣбва да се разбира тѣй тѣсно, щото да смущава нѣкого, като помисли, че ние сега ще се заловимъ за работницитѣ, а ще оставимъ настрана фабрикантитѣ и индустриалцитѣ, които иматъ само чийрека въ министерството, защото въ тѣхното министерство има и търговия, и земледѣлие, и индустрия и пр., а пъкъ за работничеството ще създадемъ особено министерство. Не трѣбва така да се схваща. Всичко зависи отъ туй: какъ хората, които ще бждатъ поставени начело на туй министерство, ще се проникнатъ отъ важността на задачата си и сами ще си създадатъ работа. А въ това отношение, за да видите, каква полза може да докара въ живота на народа установяването на такова едно министерство, азъ ще ви приведа туй, което се говорѣше въ 1893 г., когато въ Стамболово врѣме се прѣдложи създаването на двѣтѣ нови министерства — Министерство на общественитѣ сгради и това на търговията и земледѣлието. И тогава хората се отпесоха много скептически по отношение на второто учрѣждение — Министерството на търговията и земледѣлието. И въ първитѣ години, слѣдъ като се прие туй отъ великото Народно събрание и като се назначи министерството, хората постоянно се питаха: какво е туй министерство, въ което повече отъ $\frac{3}{4}$ отъ бюджета отива за персоналъ? Само едно бюрократическо министерство, казаха, което плаща заплати на чиновници, но което не прави нищо за населението. Но, благодарение на потика, който въ послѣдствие се даде на работата на туй министерство отъ неговитѣ титуляри — нѣма да назовавамъ имената имъ; нѣкои отъ тѣхъ иматъ по-малка, други по-голяма заслуга — благодарение любовта къмъ труда, къмъ работата, която се вложи въ туй министерство, ние днесъ можемъ да констатираме противното на туй, което каза г. Драгиевъ, вѣроятно, увлѣченъ отъ красенъ песимизъмъ, че нищо не се прави за скотовѣдството, нищо не се прави за земледѣлието, нищо не се прави за селското население.

Д. Драгиевъ: Прави се, но малко нѣщо.

Т. Теодоровъ: Малко нѣщо, но сѣ нѣщо. Ако нѣмаме туй министерство, ако нѣмаме този персоналъ, който е тамъ, може-би, сега нѣмаме да имаме и този подемъ въ нашето народно производство. Нѣма сега да изслѣдвамъ и да правя разборъ на политиката на нашето Министерство на търговията и земледѣлието, но днесъ всѣки ще признае, че жертвитѣ въ пари, които сме направили за създаването на туй министерство, не сѣ голѣми, че тѣ сѣ се напълно оправдали и никой нѣма да поиска да бѣде прѣмахнато туй министерство, като съвсѣмъ неумѣстно и излишно, а папротивъ — да се задържи, и сега чувствуваме нужда да отдѣлимъ отъ него една частъ и да създадемъ ново министерство.

И като изхождамъ отъ тая гледна точка, азъ съмъ наклоненъ да гледамъ на дѣлото на комисията съ симпатия, безъ да искамъ съ това да прѣдрѣпа въ нищо въпроса нито за себе си, нито за васъ, нито за когото и да е друго, какво ще трѣбва да се направи. Азъ гледамъ на прѣдложението на комисията като на едно прѣдложение за едно ново министерство и приемемъ създаването на едно ново министерство, понеже ще е само едно, макаръ че тамъ (Сочи министерската маса) нѣма твърдѣ мѣсто, кждѣто да стои деветиятъ министъръ, но ще поразширимъ мѣстото по-насамъ; може въ парламента да нѣма достатъчно мѣсто, но въ България има мѣсто за едно такова министерство. И ако то се създаде, азъ не мисля, че съ това ще се увеличатъ значително бюрократическитѣ елементи, защото ще трѣбва да се взематъ пѣкои отъ чиновницитѣ на сега сѣществующитѣ министерства и да се поѣвелатъ тамъ. Впрочемъ, разходитѣ за самото министерство нѣма да бждатъ голѣми. А новитѣ органи, които то ще си създаде, напр., ако то създаде повече фелдшери, повече участкови лѣкари, повече болнични, ако създаде по-голямъ персоналъ въ болницитѣ, ако създаде нови органи за наблюдаване обществена хигиена, за борба противъ пиянството — не мога да изброявамъ всичко, защото днесъ, откакъ съмъ дошълъ въ камарата, научавамъ, че комисията е рѣшила такова нѣщо, то е съвсѣмъ ново за мене, и не мога сега въ ума си да направя единъ планъ, какво би могло да върши туй министерство — казвамъ, паритѣ, които ще се даватъ за всичко това, не ще бждатъ хвърлени и загубени, а могатъ да бждатъ полезни. Но, отъ друга страна, казвамъ, не трѣбва да прѣдрѣпваме сега ние този въпросъ и да не мислимъ, че го прѣдрѣпняваме, защото ние не можемъ да го рѣшимъ окончателно: ние правимъ само програма, прѣдложение за приемане или неприемане отъ великото Народно събрание.

Докладчикъ Н. Мирски: Много право.

Т. Теодоровъ: Ние сега ще има да се произнесемъ само по единъ въпросъ: да приемемъ ли туй девето министерство съ туй заглавие или да не го приемемъ. Ако не го приемемъ, ще имаме осемъ министерства, за което азъ, пакъ казвамъ, като се ръководя отъ своитѣ принципи, че когато се бвта конституцията, не трѣбва да се бвта безъ да е съзрѣло обществото напълно нуждата отъ една промѣна, нѣма да съжалявамъ, но ще гласувамъ за едно девето министерство, защото въпросътъ се поставя. Какво ще бѣде туй министерство, ще оставимъ на обществото, което ще има да се занимае съ вапшия проектъ въ печата, ще се занимае и въ изборитѣ, и ще остане на великото Народно събрание да рѣши. Ние можемъ сега да рѣшимъ да е за общественото здраве, а тамъ да взематъ да ни направятъ едно министерство за държавнитѣ имоти, или пъкъ друга една группировка, като тази, която ни прѣпорѣчваше г. Даневъ, или да взематъ друга една прѣпорѣчка, която правѣше г. Коларовъ — Финансовото министерство

да се раздѣли на двѣ, за да може финансовиятъ министъръ, който съставя бюджета, да се занимава чисто и просто само съ отдѣла за държавното счетоводство, за държавната отчетност и да стане министъръ на съкровището, както го има другадѣ. Това ще бѣде единъ въпросъ, който ще се рѣши въ великото Народно събрание. Асѣ какво ще рѣшава то? Почти по всички други въпроси, може да се каже, че неговата задача ще бѣде много лесна. Та нека оставимъ на него грижата да рѣши, какво наименование ще има новото министерство и какви задачи ще вложи въ него. И, най-послѣ, великото Народно събрание е въ правото си да каже: нѣмаме нужда отъ деветъ министерства; осемъ стигатъ, нека се напънатъ другитѣ да работятъ повече. То е негова работа. Сега-засега азъ мисля, че ние можемъ да приемемъ предложението на комисията и съ това да дадемъ почитъ къмъ ония хубави чувства, къмъ оиѣзи похвални грижи, които комисията и нашето сегашно Събрание, което ще гласува за това, питатъ за запазване на народното здраве, а така сѣщо и за едно по-добро регламентиране на труда въ България. Ако случаятъ бѣше такъвъ, че ние сега трѣбваше окончателно да рѣшимъ въпроса, какъ да се организира министерството и пр., тогава имаше си мѣстото да се занимаемъ съ подробности и азъ не щѣхъ да излѣза така да казвамъ горѣ-долу, приблизително своитѣ идеи и възгледи и не щѣхме тѣй набързо да го приемемъ; но ние сега правимъ единъ конспектъ, една програма за дѣятелността на великото Народно събрание.

Моето мнѣние е да приемемъ предложението на комисията, . . .

Д. Мишевъ: Bravo!

Т. Теодоровъ: . . . безъ да мислимъ, че ние съ туй прѣдрѣшаваме нѣщо; ние само ще поставимъ въпроса прѣдъ великото Народно събрание. И ако има нѣкои, които да сѣ противъ деветото министерство, тѣ би трѣбвало да си гласуватъ противъ. Азъ ще гласувамъ за него, безъ съ това да прѣдрѣшавамъ въпроса, че съмъ гласувалъ за едно министерство на народното здраве и на труда.

Докладчикъ К. Мирски: Много право.

Т. Теодоровъ: Азъ ще си запазя свободата на мисълта и на дѣйствието, и ако бѣда нѣкога избранъ въ великото Народно събрание, . . .

Докладчикъ К. Мирски: Народътъ ще има думата.

Т. Теодоровъ: . . . тамъ да си кажа думата, а ако не бѣда избранъ, ще кажа думата си тамъ, дѣто мога: или на конгресъ, или другадѣ, кое ще бѣде най-добро.

Това е моето мнѣние и въ такъвъ смисълъ азъ ще гласувамъ за предложението, направено отъ комисията, като искамъ да протестирамъ противъ лекото отнасяне къмъ въпроса, което се прояви отъ нѣкои г. г. народни прѣдставители, като прѣдсказаха, че щѣли сме да се давимъ накрая. Нѣма какво да се давимъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Александъръ Екимовъ.

А. Екимовъ: Г. г. народни прѣдставители! И азъ намирамъ, че щомъ като комисията е рѣшила да има деветъ министерства, въпросътъ не е тѣй лекъ, защото членовѣтъ на комисията сѣ разсѣждавали доста върху тая материя, още повече като имаме прѣдъ видъ, че великото Народно събрание ще има да каже послѣдната си дума. Ако ние сега изхвърлимъ съв-

сѣмъ послѣдния пунктъ отъ този членъ, великото Народно събрание нѣма вече право да се занимава съ този въпросъ, и ако би-даже да е назрѣла нуждата за откриване нѣкакво ново министерство, то, споредъ дебатитѣ, които станаха туку отъ хора, които разбиратъ конституционното право, великото Народно събрание не може вече да се занимава съ тази материя. Затуй нека ние приемемъ предложението на комисията и нека оставимъ отворени вратата за великото Народно събрание, да може най-послѣ и то да разсѣди по-зрѣло въпроса и да каже послѣдната си дума по него.

Азъ ще гласувамъ за това министерство.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. д-ръ Ненко Наковъ.

Д-ръ Н. Наковъ: Отказвамъ се.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. д-ръ Петъръ Ораховацъ.

Д-ръ П. Ораховацъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Когато слушахъ говорившиятъ сега по въпроса за новото министерство на народното здраве и труда, азъ се двоумѣхъ, дали да взема думата или не, и то по съображения, че, по-видимому, настроението е такова, че не ще могатъ да се сгруппиратъ г. г. народнитѣ прѣдставители, за да приематъ това, което се прѣдлага. Азъ ще съжалявамъ за това най-много, защото се надѣвахъ, че г. г. народнитѣ прѣдставители отъ XIV-то обикновено Народно събрание, които не единъ пътъ показаха голѣмо внимание къмъ санитарнитѣ нужди на страната, ще разбератъ и този пътъ всичката сериозност на въпроса, ще го обмислятъ, и въ никой случай не допуснатъ, че може да се създаде едно настроение противъ това министерство, прѣложено отъ комисията. Когато слушахъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които говориха — съ малки изключения, а именно съ изключение на г. г. Мишева и Теодора Теодоровъ — азъ разбрахъ, че настроението не е въ полза на предложението на комисията. Азъ ще взема смѣлостта да обясня това настроение само съ едно — съ непознаването на въпроса.

Въпросътъ за министерство на народното здраве не е новъ; който е искалъ да се занимае съ него, да го слѣди, той е могълъ да го изучи: за това съществува нѣла литература въ другитѣ държави, па даже и у насъ съществува нѣщичко по този въпросъ. Наистина, твърдението на нѣкои г. г. народни прѣдставители, че още никадъ не е създадено такова министерство, нито за народното здраве, нито за труда — освѣнъ въ Франция послѣдното — това е вѣрно, но това не ще рече, че този въпросъ не съществува, че не се борятъ за такова министерство въ страни, по-напрѣднали отъ насъ, а сѣщо и въ страни, които въ много отношения стоятъ залъ насъ. Ако този въпросъ тамъ не е разрѣшенъ и ако това служи днесъ намъ като аргументъ, като доказателство, че и ние не трѣбва да имаме такова министерство, не трѣбва да се забравя, че тамъ причинитѣ за това сѣ свършено други. Единъ отъ г. г. ораторитѣ указа една отъ тѣхъ: традициитѣ, условията на живота у по-старитѣ народи, дѣто прѣди да се изгради единъ камъкъ, който е сложенъ въ държавното здание, или пъкъ, прѣди да се тури новъ, изисква се усиlena борба и въ слѣдствие на това лесно не могатъ да се правятъ даже и добри работи. Нашитѣ условия сѣ по-други: ние вземаме наготово и всѣки пътъ, както и въ този случай, озъртаме се, дали има нѣкадѣ нѣщо приготвено, та да го вземемъ отъ тамъ и да го прѣнесемъ у насъ. Това е и добро, и зло, и хубаво, и лошо, защото чуждото си е чуждо, а своето си е свое, и това свое

никога не може да влѣзе въ чуждѣ калѣпъ. Азъ разбирамъ думитѣ на г. министъръ-прѣседателя, казани онзи день, когато говорѣше по законопроекта за измѣнение на конституцията: „Ние прѣгледахме всичкитѣ конституции и се ръководѣхме отъ правилото да използваме чуждия умъ, и прѣдпочитаме това да правимъ, отколкото да създаваме, защото това, което съществува другадѣ, то е спечелено съ кръвъ, то е спечелено съ борба“. Много истина има въ тия думи, но не всичко е истина, не всичко, което съдържа тия думи, е вѣрно. За да се дойде въ обществения и политически животъ до положителни резултати е нужна борба; за да хване мѣсто всѣко нововведение, всѣка реформа трѣбва и ние малко да се поборичкаме, а не току-така наготово да вземаме чуждото, защото сме свидѣтели на послѣдствията отъ това нѣщо: ние създаваме закони — това не е грѣхъ само на едно Народно събрание, ами на всички Народни събрания — не се е свършила още една сесия и веднага се внася измѣнение на току-що приетия законъ. Що означава това? Това означава, че е взето чуждото, но то е непригодно къмъ мѣстнитѣ условия на живота. Та, искамъ да кажа, че ако живѣемъ само съ подражаване примѣра на чуждитѣ държави, ако вземаме само чуждото, такава политика не може да се одобри. По-хубаво е полека да вървимъ изъ собствения си пътъ, да падаме и да ставаме: може-би ще паднемъ понѣкога и болѣзнено, но отъ това ще извлѣчемъ полза. Аргументътъ, че никадѣ другадѣ подобно министерство не съществувало, за мене не е аргументъ. И не само не е аргументъ противъ, но — щомъ може да се докаже, че таква министерство дѣйствително е нужно за насъ — за мене това е аргументъ, че то трѣбва да се създаде, защото е време да творимъ, да създаваме и ние, и защото е много мѣчно, когато понѣкога чуващъ такива отзиви за славянитѣ, че това е едно племе, което не съществува за да създава и нѣма способността да създава, а само може да подражава и даже лошо да подражава. Това не е истина, защото това схващане на наши, може-би, неприятел е много субективно. Историята, отъ една страна, обяснява, защо ние не сме творили толкова много до днесъ, а отъ друга страна, дава примѣри, че ние можемъ да творимъ. Ако теглимъ една линия отъ Балтийското море къмъ Сръдиземно море — туй е славянството, туй е вълноломътъ, да го наречемъ така, за спиране на буритѣ отъ изтокъ и отъ западъ. Не е чудно, че този вълноломъ е поврѣжданъ тукъ-тамъ, че онѣзи сили, които сж се намирали въ този вълноломъ, не сж могли да се запазятъ всѣкога, че тѣзи народи, които сж се намирали на тази линия, на границата между изтокъ и западъ — славянскитѣ племена сж били принудени да издържатъ борби съ турци, съ татари и т. н., и не сж имали този рахатлъкъ, това спокойствие, каквото сж имали народитѣ на западна Европа да се развиватъ, да създаватъ и да творятъ. Когато ние въ днешния день се намираме при тѣхнитѣ условия и правимъ първи крачки, тѣзи първи крачки показватъ вече, че ние можемъ да творимъ и да създаваме.

Д. Мишевъ: Вѣрно!

Д-ръ П. Ораховацъ: И менѣ ми е жално, когато мнозина казваха: „Правихме справки, ровихме се въ литературата, за да намѣримъ, да-ли съществува нѣкъдѣ подобно министерство, но никадѣ не намѣрихме такова нѣщо — нне ли се намѣрихме да го създадемъ?!“ Да го създадемъ, казвамъ азъ, стига да се докаже, че има нужда отъ това. А тамъ, именно, г. г. ораторитѣ не се спрѣха; нито единъ отъ тѣхъ не си даде трудъ да проанализира въпроса. Ще направя и тукъ малко изключение, като кажа, че нѣкои отъ г. г. ораторитѣ — ще спомена пакъ име-

ната имъ, именно г. Мишевъ и г. Теодоровъ — отчасти зачекнаха въпроса, макаръ и много набързо, защото не искаха, види се, повече да се спиратъ върху него. Сжжденията на другитѣ оратори бѣха общи и повърхностни и азъ не мисля, че е нужно да се спирамъ на тѣхъ. Когато единъ отъ г. г. ораторитѣ казва, че това, което се прѣдлага, е демагогия, когато другъ казва, че благосъстоянието на народа е само въ парата и т. н., ще ми позволите върху такива аргументи да не се спирамъ. Ако тия оратори бѣха излѣзли съ реални доказателства, съ знание на въпроса, съ факти, съ данни, че днесъ всичко у насъ е благополучно, че туй, което имаме въ днешния день, е достатъчно да удовлетвори нуждитѣ на страната, това го разбирамъ; но когато тѣ идватъ да твърдятъ нѣща безъ никакви реални доказателства, безъ никакви данни, това е ясно доказателство, че тѣ не сж запознати съ въпроса, и затова тѣхното мнѣние нѣма значение.

Ще ми позволи почитаемото Събрание експромтомъ, съ нѣколко думи, да кажа, кѣдѣ е значението на въпроса и защо е нужно туй министерство на народното здраве, пъкъ и втората му частъ — за труда.

По въпроса за народното здраве. Прѣди всичко, както казахъ, този въпросъ не е новъ даже у насъ. Напослѣтъкъ има писани статии по вѣстницитѣ по този въпросъ; но то е само едно отбѣлгѣване на въпроса, а не проучване. 2—3 години слѣдъ освобождението на България е билъ повдигнатъ въпросътъ, за жалостъ, ненормално, при ненормални врѣмена, да се създаде едно министерство за народното здраве. Това е било прѣзъ врѣмето на пълномощията, въ 1881 г. Князь Александъръ Батембергъ е извикалъ единъ руски лейбъ-медикъ, генералъ Гримъ, и съ едно особено „постановление“, публикувано въ „Държавенъ вѣстникъ“, е учрѣдена длъжността генералъ-инспекторъ по санитарната частъ, съ правата на министъръ, именно: да има право да участвува въ засѣданията на Министерския съвѣтъ, да има право да пише доклади непосредствено на княза, да има право да нарежда санитарната частъ въобще въ държавата, не само по гражданското вѣдомство, но и по военното. За жалостъ, казвамъ, това е било една ненормална рожба въ ненормални врѣмена, но, нѣма съмнѣние, тази длъжностъ не е била измислена току-тъй за хатѣра на Грима или по кефа на князь Александра. Който е заварилъ първитѣ години слѣдъ освобождението, той знае въ какво лошо санитарно състояние, въ каква мизерия се намираше населението. По всички други клонове сѣ нѣщо е останало въ наслѣдство отъ турското управление: ако щете, по правосъдието сѣ е имало нѣщо, по финанситѣ сѣ е имало нѣщо, по прсвѣтата пакъ е имало нѣщо; но по санитарното дѣло абсолютно нищо не е имало: хората сж се разждали, разболявали сж се, епидемии сж се появявали, умирали сж — никой не се е грижилъ и не се е интересувалъ отъ това. Императорскитѣ комисаръ, князь Дондуковъ-Корсаковъ, очуденъ отъ такова състояние, пише въ единъ отъ своитѣ доклади до царь-освободителя, че санитарна частъ въ България не съществува, че е необходимо нужно за доброто на този народъ, прѣди всичко, да се организира тя. Това нѣщо той приповтаря нѣколко пати и много разумно още тогазъ е искалъ да намѣси и мѣстния елементъ — окръжни съвѣти и общини — въ нареждането на това дѣло. Но, да не влизамъ въ подробности, това е било изоставено и, за жалостъ, съ това е нанесена голѣма пакостъ на санитарното дѣло у насъ. Слѣдъ възстановяването на конституцията, генералъ Гримъ, разбира се, трѣбвало е да напусне новосъздадената длъжностъ, като противорѣчаща на конституцията, и съ това се е свършилъ този пръвъ опитъ, и въпросътъ заглѣхналъ, т. е. не е заглѣхналъ, защото винаги въ ония кръгове, които сж се интересували

отъ този въпросъ, той сѣ сегизъ-тогизъ се е повдигалъ. И азъ помня прѣзъ 1896 г., прѣзъ врѣме на народняцитѣ, имаше назначена една комисиѧ, въ която влизахъ и азъ, за изработване на новъ санитаренъ законъ, и единъ отъ въпроситѣ, които се разискваха тогава, академически, ако щете, бѣше въпросътъ за учрѣдяването на едно министерство за народното здраве, за нуждата отъ такова министерство. Искамъ да кажа, че въпросътъ е живѣлъ, възбуждалъ се е, обсъждалъ се е, така щото ония, които сѣ се интересували отъ него, могли сѣ гордо да бждатъ въ течение на работата и да видятъ, че въпросътъ не е толкова новъ, колкото изглежда отъ думитѣ на тѣзи, които говориха досега.

Какъ се е развивало санитарното дѣло въ България, за да дойдемъ до въпроса, да-ли е нужно такова министерство или не? Медицината прѣпочва два вида мѣроприятія за подобрене на общественото здраве. Едни отъ мѣроприятія носятъ характеръ чисто индивидуаленъ, други — общественъ, и заради това първитѣ ще наречемъ индивидуална, лична медицина, а вторитѣ — социална медицина. Отъ освобождението на България до днешенъ день грижата се е съсредоточавала изключително върху индивидуалната, личната медицина. Държавата е създавала сума болници, сума лѣкари, фелдшери, амбулатории, аптекари, но всичко това е насочено да се подпомогне непосредствено на болнитѣ, и въ това отношение, нѣма никакво съмнѣние, тя е направила много. Обаче това е единъ методъ много старъ, такива грижи на държавитѣ изобщо за помощъ на отдѣлни личности сѣ съществували, въроятно, откогато съществува държавното устройство. Важна е социалната, обществената медицина, която е вече нѣщо по-ново. Тя датира, въ широка смисълъ на думата, отъ непѣлни 100 години, разумно, рационално поставена, както трѣбва. Люлката въобще на повечето отъ културнитѣ начала, Англия, е била първата, която обърнала внимание върху това. Въ Англия прѣди 100 години, даже не 100, а прѣди 80, смъртността е била ужасна, па и по онова врѣме рационална борба съ епидемиитѣ, съ страшнитѣ епидемии напр. — холерата и чумата — не е могла да се води, защото, прѣди всичко, не сѣ се знаели причинитѣ, източникитѣ на тѣзи болести, както е случаетъ и съ тифуса, дифтерита и пр. Постепенно, съ развитието на медицината, англичанитѣ дохождатъ до убѣждение, че тамъ, където е приложена тази социална медицина — азъ ще кажа нѣколко думи, въ що се състои тя — тамъ смъртността и болѣзнеността на населението, въ скоро врѣме, извънредно много намалява; а понеже англичанитѣ сѣ много практични хора, тѣ не разсѣждатъ като насъ, както единъ отъ г. г. ораторитѣ прѣди малко казваше, че благосъстоянието е въ парата, а друго-яче, тѣ казватъ: благосъстоянието е въ здравето, здравето е богатство. Защо? Тѣ си правятъ смѣтката и правятъ много точна смѣтка. Ако е извѣстно колко болѣдува населението, ако е извѣстенъ броятъ на болѣдующитѣ и процентътъ на смъртността, англичанинътъ прави изчисление и обръща това въ пари, защото човѣшкиятъ животъ е капиталъ. Англичанинътъ знае цѣнността на всѣки организъмъ отъ началото на неговото появяване и развитие до смъртта и има особени приеми за изчисление, колко губи държавата, когато губи отъ извѣстни граждани на извѣстна възраст — на петгодишна възраст, на 10-годишна, 15-годишна и т. н. и обръща това математически, безъ погрѣшка, въ пари, и дохожда до това заключение: ако ние бихме могли да намалимъ числото на болѣдующитѣ отъ извѣстна група болести отъ еди-колко на еди-колко и смъртността да докараме до естественитѣ ѧ граници, ние въ сѣщото врѣме ставаме по-богати сѣ еди-каква сума, и се оказва, че това сѣ милиарди!

Пакъ се повръщамъ на това, което азъ чухъ отъ прѣждеговорившитѣ и което мене ме поразяваше. Това, което казахъ прѣди малко, сѣ едни обикновени истини, съ които обществото, интелигенцията би трѣбвало да бждатъ запознати, а не да се вика, че било демагогия, когато се твърди, че сѣ наредби може да се намали болѣзнеността и смъртността. Да, сѣ наредби; не сѣ полиция и сѣ заповѣди, разбира се, но по другъ начинъ и съ други способности. Когато прѣди 80 години англичанитѣ захванали да правятъ у себе си канализация, водопроводи и т. н., тѣ сѣ знаели какво правятъ и сѣ получили тѣкмо ония резултати, които е трѣбвало да получатъ. Не е вѣрно, че въ Англия е най-малка смъртността; въ Швеция и Норвегия тя е много по-малка. Дѣйствително, азъ единъ пътъ говорихъ ѧ, може-би, моитѣ думи тукъ се цитираха, че въ Англия 15‰ умира. Това е вѣрно и азъ за примѣръ взимамъ това като норма и казвамъ, че всѣкъдѣ, където има по-голямъ процентъ на смъртностъ, има ненормални условия за развитието на държавата или обществото. И правъ е оня ученъ, който е казалъ, че тамъ, дѣто върлуватъ извѣстни болести, тамъ, дѣто смъртността е по-голяма отъ еди-какъвъ процентъ, това е най-доброто доказателство за слабата култура на населението, защото е недопустимо, нито споредъ общитѣ наредби, нито споредъ социалнитѣ условия, въ една културна държава да има смъртностъ по-голяма отъ нормата. Ще си позволя смѣлостта да кажа, че не просвѣщенiето, не числото на грамотнитѣ е критеріумътъ за културата на единъ народъ, не. Азъ помислихъ сѣщото още миналата година, когато уважаемиятъ министъръ на просвѣщенiето, като изброяваше тукъ процентитѣ на грамотнитѣ и неграмотнитѣ въ България, сравнявалъ ни съ Швеция и Норвегия и казваше, че тамъ процентътъ на неграмотнитѣ е по-голямъ, отколкото у насъ. Вѣрвамъ, че е по-голямъ — не съмъ се занимавалъ съ този въпросъ — но отъ туй да се вадятъ заключения за по-силна култура у насъ и по-слаба тамъ, разбира се, това нѣма да направи никога и самъ г. министърътъ на просвѣщенiето. Културата на народа се крие другадѣ. Къдѣ? Въ неговото жилище, въ водата, която пие, въ храната, въ неговото облѣкло, въ неговото легло, въ неговата градина и т. н.; и не само тамъ е културата, но още и въ социалнитѣ мѣроприятія, които едно общество е въ състояние да вземе за удовлетворение на социалнитѣ нужди. Болѣзнеността и смъртността на населението е най-добриятъ показателъ за благосъстоянието и културата на народа.

И тукъ азъ ще направя една малка аналогия. Азъ самъ направихъ сравнение и отъ това сравнение се вадятъ поразителни резултати. Въ Англия, казахъ азъ въ шатната комисиѧ, дѣто докладвахъ този въпросъ, смъртността е 15‰, а има други държави, дѣто тя е още по-малка; въ Русия пъкъ — това е фактъ — е 30‰. Смъртността, слѣдователно, въ Русия е два пѣти по-голяма, отколкото въ Англия. Годишно въ Русия умиратъ около 3.000.000 души или 1.500.000 повече, отколкото ако смъртността бѣше, каквато е въ Англия. У насъ смъртността е около 23‰ или сѣ 8‰ повече, отколкото въ Англия, а това значи, че ние губимъ около 30.000 души годишно, които бихме могли да запазимъ. На какво се дължи това? Може нѣкой да си помисли, че това сѣ случайности. Разбира се, никога. Причинитѣ сѣ много ясни. Въ Англия нѣма градъ неканализиранъ, нѣма градъ неснабденъ съ добра вода, безъ послани улици, безъ дренажиране на водитѣ и т. н.; отъ 80—90 години насамъ хората тамъ сѣ се заели да харчатъ грамадни срѣдства, за да достигнатъ това социално благополучие, което имъ дава тия резултати, каквито тѣ иматъ. А въ Русия отъ 762 града, канализация има само въ 17, водопроводи има само въ 100 и нѣколко. Обяснимо е защо въ Англия не се срѣщатъ

или ако се срѣщатъ, то е много рѣдко, болести, които зависятъ или се разпространяватъ изключително отъ лоша, недоброкачествена вода. А въ Русия, въ Петербургъ никога не се прѣкръпява тифусътъ, който почти изключително се разпространява като епидемия чрѣзъ водата. Азъ казвамъ за Петербургъ, но туй е почти сѣщото и за всички градове, които не сѣ канализирани и нѣматъ водопроводи. Ние имаме сума аналогични болести, които даватъ и голѣма смъртностъ и голѣмо число заболѣвания. Азъ ще взема пакъ нѣкоя отъ тия болести за иллюстрация на туй, което имамъ да кажа, като ще съкратя, за да не ви отежчавамъ. Така, напр., маларията, треската, сѣ която всѣки отъ насъ е запознатъ; азъ не вѣрвамъ, че ще се намѣри народенъ прѣдставителъ тукъ, който да не е болѣдувалъ отъ тая болестъ, пъкъ не вѣрвамъ, че ще се намѣри човѣкъ въ България, да не е болѣдувалъ отъ тая болестъ. Споредъ нашата статистика, ние отбѣлѣзваме годишно 60—70 хиляди такива заболѣвания; но това е ирония, въ слѣдствие не лѣвршенството на нашата статистика, а въ сѣщность тия, които знаятъ работата, ще се съгласятъ, че, напр., само въ Бургаския окръгъ има повече заболѣвания, отколкото сѣ отбѣлѣзани за цѣлата държава, защото тамъ, въ Бургаско, пъкъ и въ Силистренско, Варненско, Видинско, Свищовско, па даже и въ нѣкои балкански мѣста, тази болестъ е всеобщо разпространена. Що значи това и какви послѣдствия има? Азъ бихъ желалъ да се прѣцѣни това добръ, за да се дойде до едно правилно заключение, на какво се дължи богатството и бѣднотията. Ако ние имаме, да речемъ, 200—300—500 хиляди заболѣвания — а имаме ги милиони — обърнете стойността на тия заболѣвания, въ пари и вижте колко струва на населението, или на държавата, защото това е, мисля, сѣ едно и сѣщо, защото, наистина, макаръ това да не засѣга непосредствено държавната кесия, но, ако народътъ е богатъ, и държавата ще бѣде богата. Та, прѣобърнато това въ пари, като се смѣта за денгубие по най-малка цѣна, ще излѣзе, че това сѣ милиони лева загуба само отъ една болестъ. Но ако вѣрвите по сѣщия пътъ, вие ще можете да изброите и сума други такива болести. Така, напр., тифуса въ благоустроенитѣ европейски градове вие нѣма да намѣрите; когато пъкъ у насъ, вие ще намѣрите десетки хиляди заболѣвания: миналата година само въ Русчукъ имаше повече отъ хиляда заболѣвания, има го къдѣ повече, къдѣ помалко въ всички наши градове и села. А при тифуса не се болѣдува по единъ день — това не е втрисане — болѣдува се по единъ-два мѣсеца. Умножете числото на болнитѣ съ числото на днитѣ и вземете въ внимание денгубието, лѣкуването, отглеждането на болнитѣ, защото, когато въ една къща има единъ тежко боленъ, всички тамъ сѣ заети около него да го гледатъ — вие ще видите какви загуби прѣтърпява държавата въ тия случаи. Азъ каия всѣки единъ отъ васъ да направи смѣтката, за да дойде до заключение противно на онова, което се казваше тукъ, и на което се и ржкоплѣскаше, че не парата е силата, а на първо мѣсто здравето и че то е основата за общественото благополучие.

Ние почти нищо не сме направили за подобрене обществената хигиена. Всичката работа на нашата държава е била насочена изключително да дава помощъ при единични, отдѣлни заболѣвания; но относително изкореняването на причинитѣ, нищо не е направено, а причинитѣ, както ви казахъ, сѣ въ свѣзка съ канализирането, съ прокарването на водопроводи, съ изсушаването на блатата въ блатиститѣ мѣста, съ регулирането на рѣкитѣ, съ дренажирането на почвата и т. н. Това сѣ ония обществени мѣроприятия, които оздравяватъ цѣли райони и които прѣкръпаватъ или намаляватъ до минимумъ причинитѣ на болеститѣ. Главната задача на държавата не е да

се дава медицинска помощъ поотдѣлно за всѣки човѣкъ, защото цѣльта не се постига: може да даватъ милиони за медицинска помощъ на заболѣлитѣ, причинитѣ оставатъ ли, болеститѣ ще се разпространяватъ. Въ напѣрѣднатитѣ държави — пакъ ще цитирамъ Англия — отъ всичкитѣ суми, които се харчатъ за здравословното състояние на населението, 60 и повече процента отиватъ за обществената медицина, за унищожението причинитѣ на болеститѣ, и само една по-малка частъ, отъ срѣдствата на самото население — отива за даване помощъ при отдѣлни заболѣвания. У насъ, както казахъ, е свѣршено обратното: за обществената медицина нищо не харчимъ, за личната — всичко. Въ сѣщото положение се намира въпросътъ всѣкъдѣ, къдѣто културата е слабо развита. Въ Русия харчатъ 97% отъ санитарния си бюджетъ, не само държавенъ, но и на окръжитѣ, общинитѣ и т. н., за индивидуалната, личната медицина, а само 3% за обществената. Въ резултатъ — безконечни епидемии. Ние вземамъ, напр., че холерата — този бичъ на човѣчеството — дохожда и въ Европа; тя бѣше прѣнесена въ Италия, въ Австрия, въ Германия, въ Франция и въ Англия; защо тамъ не можа да хване мѣсто? Защото тамъ нѣма почва, защото, за да се разпространи нѣкъдѣ, тя трѣбва да намѣри благоприятни за своето разпространение условия, а тия условия се намиратъ тамъ, дѣто нѣма канализация и водопроводи, прѣднъ всичко. Въ Русия, като дойде холерата, не можа да се спре, взема стотини хиляди жертви; само миналата година жертвитѣ отъ холерата тамъ сѣ били повече отъ 100 хиляди. Да оставимъ настрана стойността на изгубенитѣ въ слѣдствие културната отсталостъ 100 хиляди души, но азъ се питамъ, колко струватъ на Русия само карантинитѣ мѣрки и спирането на търговията въ 4—5 години, откогато тамъ върлува холерата; това сѣ стотина милиона лева загуби. Сега вече руситѣ захващатъ да се сѣщатъ къдѣ е причината на общественото бѣдствие и искатъ на бърза рѣка да създадатъ онова, което имъ липсва; ама културата не се създава съ заповѣди; канализация, водопроводи и други културни приобрътени не се създаватъ токутъй, за това се искатъ десетки години. И затова, при всичкитѣ жертви, които сега правятъ руситѣ, при всичко че сѣ готови да даватъ, както и даватъ, колосални срѣдства, резултатитѣ сѣ слаби и трѣбва дълго врѣме, за да стигнатъ по-напѣрѣднатитѣ народи.

У насъ отначалото, когато най-напѣрѣдъ сѣ захакали да се грижатъ за общественото здраве, сѣ били принудени да правятъ болници, да търсятъ лѣкари и фелдшери, сѣ една рѣчь да даватъ медицинска помощъ на отдѣлни лица. Санитарниятъ бюджетъ прѣзъ 1880 г. е съставлявалъ 5% и нѣщо отъ общия държавонъ бюджетъ. До 1884 г. този процентъ се е държалъ между 4 и 5; отъ 1884 г. до днесъ той постепенно сѣ повече и повече пада, и най-накрая миналата година ние сме стигнали до 2-4%. Една държава, която добръ разбира що е народно благосъстояние и къдѣ е коренътъ на това благосъстояние, не би трѣбвало да допусне такова слизане надолу въ отпусането на държавни срѣдства по санитарния бюджетъ. У насъ това е допуснано, защото на санитарното дѣло се гледа като на нѣщо второстепенно. Прѣзъ врѣмето на бившия режимъ, отъ 1904 до 1908 г. включително, защото първата — 1903 — година бюджетътъ не бѣше тѣхенъ, а пъкъ бюджетътъ за 1908 г. е тѣхенъ, санитарниятъ бюджетъ е докаранъ отъ 2.600.000 л. до 3.200.000 л. или за петъ години бюджетътъ се е възкачилъ съ 600.000 л., и това е въ ония години, когато не сѣ сѣ скъпили много, за да отпуснатъ тамъ, дѣто сѣ намирали, че е нужно да се отпусне. Вие помните статистикитѣ на г. Германова, дѣто сѣ били давани милиони лева, или доставката на никому ненужни палатки съ двойна цѣна и пр. Слѣдователно, не че

държавата не е могла да направи нѣщо повече за народното здраве, ами или по неразбиране, или по нежелание да се удовлетворятъ именно ония нужди, които е трѣбвало да се удовлетворятъ е правила това. За честъ на настоящето Народно събрание, мимоходомъ ще отбѣлѣжа, че за три години — 1909, 1910, 1911 — отъ 3.200.000 л., колкото заварихме прѣзъ 1908 г., ние възкачихме бюджета на 4.710.000 л.; или прѣзъ тия три години ние всѣка година сме давали за санитарнитѣ нужди по толкова, колкото бившиятъ режимъ е далъ въ петъ години.

Министъръ М. Такевъ: И свѣрхсметни кредити е имало.

Д-ръ П. Ораховацъ: Свѣрхсметнитѣ кредити азъ не смѣтамъ, при всичко че и тѣ възлизатъ на 1½ милиона лева, а гледамъ само редовния бюджетъ. И така, напоследѣкъ, дѣйствително, е било обърнато внимание. Но и това, което е отпуснато напоследѣкъ, е било пакъ насочено да отваряме нови болници и да даваме медицинска помощъ на отдѣлни лица, да увеличимъ числото на лѣкаритѣ, на фелдшеритѣ, за които толкова много нѣкои сж се загрижили тукъ. Нужно е и това, разбира се; нѣма съмнѣние, помощъ трѣбва да се дава, ама не тамъ е центърътъ на въпроса. Когато въ 1909 г. азъ помолихъ надлежния министъръ да прѣдвиди за прѣвъ пътъ въ бюджета една малка сума, за да започнемъ и ние това, което хората правятъ и за което харчатъ буквално милиарди лева, сума зоръ трѣбваше да се види, за да се прѣдвиди — какво? — 30.000 л. за борба противъ маларията. Азъ се мъчихъ да убѣждавамъ и разправяхъ, както сега разправямъ на васъ, че това, което дадемъ тукъ за тази цѣль, послѣ ще ни се върне въ десеторенъ размѣръ отъ работоспособното население. Слѣдующата година пакъ молихъ, дѣйствувахъ и въ бюджетарната комисия, да увеличимъ сумата отъ 30.000 л. на 60—100 хиляди, както ходатайствувахъ и Върховниятъ медицински съвѣтъ; обаче въ бюджетарната комисия намѣриха за добръ да оставятъ тая сума 40.000 л., но тукъ, въ засѣданieto, се прѣдложи едно увеличение, не помня на кое перо, то се прие и отъ да намалатъ? Намалиха сумата за маларията, която остана пакъ 30.000 л. Тази година правителството се съгласи за едно увеличение и ще видите, че въ таагодишния бюджетъ фигурира най-пакъра сума 100.000 л.

Между прочемъ ще кажа, че тѣзи 30.000 и 30.000, 60.000 л., които сж употребени прѣзъ двѣтъ години за доставяне на хининъ отъ Италия, дѣто се приготвяла, за раздаване на населението въ такива случаи, както у насъ, споредъ моето дълбоко убѣждение — а това може да се докаже и съ цифри — сж допринесли много по-голямъ полза, отколкото въ много други случаи допринасятъ 600.000 л., да не кажа повече. Съ 60.000 л. въ цѣла България не е възможно да се води борба противъ маларията и за това ние избрахме най-лошия окръгъ, Бургаскиятъ. Помнете, че азъ, когато се разискваше бюджетътъ за 1909 г., обърнахъ особено внимание на това, че въ Бургаско до такава степенъ е разпространена тази болестъ и въ такива форми върлува, че населението постепенно измира. Наблюденията за десетки години сж доказали, че тамъ въ селата се раждатъ по-малко, отколкото умиратъ, и математически може да се изчисли кога ще измре населението въ нѣкои села. И ако населението не е измрѣло досега, то е, защото въ Бургаско дождатъ прѣселенци отъвън. Това е невѣроятнo, но точно е изчислено, че тогавъ, когато въ Англия смъртността е 15‰, въ Русия даже при тия условия, които азъ ви описахъ, е 30‰, въ Бургаско въ нѣкои села стига до 72‰. (Очудване) И когато при тия условия държавата и обществото не могатъ да разбератъ, че спа-

сеннето не е въ паритѣ, а е въ това да дадешъ възможностъ на населението да се труди и работи, когато тия елементарни работи не се разбиратъ, на човѣка става тежко. Правъ бѣше единъ отъ ораторитѣ, който каза, че забѣлѣзва една подигравка тукъ съ този проектъ, съ това прѣдложение на комисията за Министерството на народното здраве. Подиграватъ се нѣкои, върно е. Всѣка нова идея, обаче, колкото и да е върна и полезна, най-напрѣдъ служи за подигравка, додѣто се усвои и си пробне пътъ. Единъ тукъ се очудваше: моята глава, казва, не може да побере, съ какъвъ акълъ тия хора въ тази комисия сж се събрали да искатъ създаването на Министерство за народното здраве?! И дѣйствително, главата му не може да побере тѣзи работи. Нему се изказа съчувствие отъ мнозина, особено отъ земледѣлцитѣ около г. Драгиева. И затова азъ казахъ, когато се качвахъ на тази трибуна, не зная, да-ли да приказвамъ или не.

Азъ нѣма да се спирамъ тукъ по-нататѣкъ на други примѣри, какви болести върлуватъ, на какво се дължатъ; нѣма да се спирамъ върху обстоятелството, че ние сме въ състояние да намалимъ болѣзнеността, а, слѣдователно, и смъртността и да я докараме по-долу, отколкото тя е въ Англия, както прѣди малко единъ се подсмиваше, защото, дѣйствително, ние се намираме въ по-добри климатически условия, отколкото Англия. Нѣма да се спирамъ, казвамъ, върху всичко това, защото, струва ми се, че то е ясно. Но връщамъ се къмъ дѣятелността на санитарното управление у насъ, понеже мнозина тукъ казватъ, че това управление е много добро, то удовлетворява всичкитѣ ни нужди, намъ ни трѣбватъ още малко лѣкари и фелдшери, па ако можеше да се отвори и нѣкое фелдшерско училище, нуждитѣ се удовлетворяватъ напълно. А пъкъ азъ отговарямъ, че управлението не е лошо и дава каквото може да даде; но вие можете да създадете колкото щете лѣкари и фелдшери, па можете да създадете не само фелдшерско училище, но и медицински факултетъ, ако не обърнете внимание върху обществената медицина, за което азъ ви говорихъ порано; ако държавата по санитарнитѣ въпроси не трѣгне изъ другъ пътъ, нѣма да се получатъ удовлетворителни резултати. Но вие ще ми кажете, какъто вече и казаха нѣкои оратори: какво прѣчи на днешното санитарно управление да работи както намира за добръ; ще ви отговоря: прѣчи самата организация, положението на санитарното управление тѣй, както е. Азъ ви разправихъ единъ примѣръ, какъ се борихъ азъ лично, за да можемъ да впишемъ въ бюджета една сума отъ 50—60 хиляди лева за толкова необходимо нѣщо, за борба съ маларията; но азъ мога да ви приведа още много други подобни примѣри, когато явно назрѣли нужди не се удовлетворяватъ просто по неразбиране. Ще дамъ още единъ примѣръ изъ областта на прилагането индивидуалната, личната медицина. Колко години вече Медицинскиятъ съвѣтъ постановява, а дирекцията пише: „психиатрическото отдѣление при Софийската болница е нѣщо невъзможно; това не може вече да се търпи; това е единъ затворъ — нѣщо по-лошо отъ затворъ — то е мѣсто, дѣто се убиватъ хората, а не се лѣкуватъ“. Азъ моля народното прѣдставителство да обърне внимание, това не сж думи за украшение, а самата истина. Констатирано е, че въ нѣколко години въ психиатрическото отдѣление сж убити 8 души болни. Това е констатирано отъ управлението на болницата. Има нѣщо по-лошо: въ сѣщото това врѣме, ако се вземе тѣй наречената обдукционна книга, дѣто се отбѣлѣзватъ вскритията, направени на умрѣлитѣ въ Александровската болница, оказва се, че има 10 други смъртни случаи, при вскритието на които случайно се откриватъ счупени кокали пакъ у болнитѣ отъ психиатрическото отдѣление! Азъ

пакъ моля народното прѣдставителство да се замисли върху този фактъ и да се запита, на какво се дължи това. Не е ли по-добър да оставимъ тия нещастници да вървятъ въ гората, на каквото имъ е писано, това да намѣрятъ. Това, което разпирямъ за психиатрическото отдѣление, е официално установено отъ Медицинския съвѣтъ чрѣзъ специална комисиия. И Медицинскиятъ съвѣтъ отколко години казва на правителствата: „Дайте срѣдства за построяване на здание, въ което би могло да се отдѣлятъ опаснитѣ болни и да се нагледватъ както трѣбва; вижте въ какво състояние се намира психиатрическото отдѣление сега, не е възможно женататъкъ да остава така“. — „Не може, кредитъ нѣма“, е отговорътъ на правителствата въ продължение на десетки години. Когато е за палаткитѣ, когато е за карикатурната Германова статистика срѣдства се намиратъ. Нѣщо повече: въ краенъ случай удовлетворението на такива въпиющи нужди би могло да се постигне отъ самия санитаренъ бюджетъ, ако бѣше по-обмисленъ и по-правилно разпрѣдѣленъ. Азъ бихъ могълъ да ви приведа много аналогични примѣри, но намирамъ това за излишно. За моята мисль — а вие се сѣщате какъ е тя — стигатъ и тия примѣри. При днешното положение на санитарното дѣло има спънки въ самото управление да не може да се направи онова, което трѣбва и което може да се направи. Азъ ще ви обърна вниманието още върху състоянието на селата и градоветѣ. Кажете ми колко градове има въ България, които сж снабдени съ добра вода за пиене, или съ канализация? Кажете колко села има, които могатъ да се похвалятъ, че пиятъ вода, която е безопасна отъ заразяване? Тѣзи мѣста се броятъ на прѣсти. Това население е изложено всѣкога на най-голѣми опасности и то се заразява и умира. Това пакъ не сж думи! Отъ освободението до днешенъ день почти нищо не е правено въ това отношение. Достатъчно е да се каже, че напнитѣ градове харчатъ за санитарни нужди едвамъ 2% отъ своитѣ бюджети, а селата едвамъ 0-50%, за да се разбере положението. Ако надникнете въ селата, ще видите нови здания, ще срѣднете нови кръчми, тукъ-тамъ нови училища, но оттамъ-нататъкъ за онѣзи културни нужди, които гарантиратъ здравето на населението, вие нищо нѣма да видите. А защо нѣма? Да-ли затова, защото населението не ще, да-ли нѣма срѣдства, или има нѣкои други причини? Азъ ви увѣрявамъ, че ако имаше кой да се грижи за тѣзи работи, това население никога не би отказало да даде това, което е нужно за неговото здраве, както и градоветѣ нѣмаше да се намѣрятъ въ това мизерно положение, въ което се намиратъ днесъ. Отъ всѣкъкъ ни грози прѣнасяне на холерата, благодарение на бдителността на санитарнитѣ органи до сега се запазихме. Но при днешното положение на водоснабдяването, на канализацията и пр., опасността е голѣма.

А. Екимовъ: Имали сме министри, които сж ходили по селата и сж пили минерална и прѣварена вода, ама никой не е видѣлъ, каква вода пие селското население.

Д-ръ П. Ораховацъ: Ще ми кажете: ами че министърътъ на вътрѣшнитѣ работи на-ли е въ сжщото врѣме и санитаренъ министъръ. Обикновено се казва, че министърътъ на вътрѣшнитѣ работи е министъръ на полицията, т. е. той се грижи за обществената безопасность, редъ и спокойствие и т. н. Санитарното дѣло, въ най-добритѣ случаи, е на вторъ планъ. Въ всѣки случай инициатива по това толкова важно дѣло не излиза отъ министра и той, заетъ съ други работи, мжчно възприема. Инициатива излиза отъ Дирекцията за опазване общественото здраве и отъ Медицинския съвѣтъ, но за да се въплоти трѣбва да има достѣпъ и защитници тукъ, въ Събраниято.

А този, който защитава това дѣло, самъ трѣбва да се проникне отъ неговата нужда и неговата важность. Азъ ви посочихъ, че прѣзъ миналия режимъ за санитарнитѣ нужди не сж отпуснати нужнитѣ срѣдства. Трѣбвало е надлежнитѣ министри на вътрѣшнитѣ работи, които въ този режимъ бѣха двама, покойниятъ Петковъ и г. Гудевъ, да дойдатъ тукъ да убѣдятъ Народното събрание, че има едно или друго обществено зло, което трѣбва да се прѣмахне и обществени нужди, които трѣбва да се удовлетворятъ. Но нищо подобно никой пътъ въ Народното събрание не е правено. И ако помните, още миналата година, при разглеждането на бюджетопроекта, азъ ви обърнахъ внимание, че за пръвъ пътъ сегашното XIV-то обикновено Народно събрание си е дало трудъ да се поспре върху санитарнитѣ работи. Тукъ, въ Събраниято, сж минавали санитарнитѣ бюджети и закони отъ грамадно значение за населението — добри или лоши — и нито единъ народенъ прѣдставителъ да не вземе думата по тѣхъ. Ето, тъй се е гледало на санитарното дѣло, и, естествено е, че това дѣло не се е развивало както трѣбва.

А. Екимовъ: Само адвокати сж дохождали тукъ, а не и лѣкари.

Д-ръ П. Ораховацъ: Ние туряме сега въпроса, нужно ли е самостоятелно министерството за народното здраве или не? Азъ не за демагогия, г. Драгиевъ, говоря, а по убѣждение; ако съмъ дошълъ тукъ да приказвамъ, вървайте ме, че азъ не съмъ отъ ораторитѣ, които се качватъ на трибуната да приказватъ току-тъй, безъ особена нужда. Страхъ ме е, че демагогията е другадъ. Съжалявамъ, че земеделѣската група е противъ министерство за народното здраве, което се прѣдзначава, прѣди всичко, да подобри здравословното състояние на селското население.

Но откъдъ изникна идеята за създаването на това министерство? Азъ казахъ, че тя по сжщество не е нова. На края, при разглеждането на законопроекта по принципъ, г. министъръ-прѣседателътъ заяви: понеже виждамъ оппозиция отъ разни мѣста въ камарата за министъръ безъ портфейлъ, азъ нѣма да държа много за това, пратете законопроекта въ комисията, ще видимъ тамъ какво ще направимъ. И когато тамъ се сложи този въпросъ, г. министъръ-прѣседателътъ пакъ заяви, че ако най-накрай комисията намѣрва, че министъръ безъ портфейлъ не ще бжде отъ полза, готовъ съмъ да оттегля това допълнение на чл. 161 отъ конституцията. Тогава се яви въпросътъ за министерството на народното здраве и труда. Туй е историята за възникването на идеята на народното здраве и труда, което доказва колко е неправъ г. Драгиевъ и неговитѣ другари. Нуждата отъ една страна, а отъ друга — благоприятното стечение на обстоятелствата, обясняватъ, че този въпросъ се повдигна въ този моментъ, и не отъ правителството, а отъ насъ, отъ комисията. Съжалявамъ, че г. Драгиевъ не намѣри за нужно да присѣдствува въ комисията; иначе, шѣше да знае мотивитѣ и при какви условия се повдигна този въпросъ, а не да прави безосновни прѣдположения.

С. Савовъ: Ами че той бѣше членъ въ комисията.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Савовъ.

Д-ръ П. Ораховацъ: Сега, да прѣгледаме възраженията противъ проектираното министерство. Азъ кажа, защото нѣмамъ смѣлостта да ви отечавамъ, ви кажахъ какво е сегашното санитарно състояние, което ни кара да мислимъ, че не всичко стои благополучно. А какви сж възраженията противъ новото министерство?

Единъ казваше, че това министерство ще ви даде едно увеличение на бюрократизма въ България; не го щемъ. Това бѣше прѣдставителъ на земледѣлската група, който приповтаря тази фраза и когато трѣбва и когато не трѣбва. А пъкъ веднага същиятъ ораторъ казваше: искаме увеличение на фелдшеритѣ, увеличение на лѣкаритѣ. Значи, той самъ, безъ да се съща, иска създаването на единъ видъ бюрократизъмъ. Новото министерство ще има други цѣли, други по-широки задачи; то ще бѣде пионеръ, за да дойде онова, за което до днешенъ день не е имало поменъ и което нуждитѣ диктуватъ да има: създаване основитѣ за социална медицина. Туй едно. Казватъ още: вие тамъ, въ новото министерство, ще си настаните нѣкои и други лѣкари, и социално-демократи и тѣ ще се намѣрятъ на рахатъ. Това е много дребнаво. Тамъ, въ новото министерство, най-малко ще може да вирѣ чиновническиятъ духъ: тамъ ще се създадатъ съвършено нови условия, за да могатъ да се отворятъ нови пѣтища за крайната цѣль на държавата: благосъстояние на народа и ни единъ другъ клонъ на държавното управление нѣма да се доближава толкова къмъ тази цѣль, колкото проектираното министерство на народното здраве и на труда.

Още едно възражение: скъпо ще струва. Да видимъ. Санитарната дирекция ще остане каквато си е, и никакво измѣнение въ това нѣма да има; ветеринарната частъ ще отиде отъ Министерството на търговията въ това министерство, защото и по-напрѣдъ тя бѣше при Санитарната дирекция, и защото тѣзи двѣ вѣдомства сж много близки. Съ двѣ думи ще ме разберете. Вие знаете, че има много болести по добитѣка, които се прѣдизвикватъ на хората; отъ друга страна надзорътъ върху съестнитѣ прѣдмети не е раздѣленъ между медицинскитѣ и ветеринарнитѣ лѣкари, тѣ сж съвмѣстни служби и най-накрая, както се разискваше въ патната комисия, днешенъ день никакъвъ надзоръ не съществува по ветеринарната частъ, службата е злѣ поставена, слѣдователно, тѣзи служби логически трѣбва да се съединятъ на едно. Значи, ще остане тѣй, както е сега въ бюджета: ветеринарното отдѣление, съ бюджетъ около 500.000 л., както е сега, ще се прѣнесе изпѣло въ новото министерство. Има още едно вѣдомство, съвършено изоставено, но много важно, и което всецѣло трѣбва да влѣзе въ новото министерство, даже и досега трѣбваше да се намира при Санитарната дирекция: това сж минералнитѣ води. Минералнитѣ бани сж лѣчебни заведения; тѣ не сж прѣдназначени за нищо друго, освѣтъ да се лѣкуватъ хората. И ако завеждането на минералнитѣ бани и води не е въ онова учрѣждение, което изобщо се грижи за здравословното състояние на населението, азъ не зная какъ другадъ имъ е мѣстото. Та, ето ви кое ще влѣзе въ това ново министерство: Санитарната дирекция, както си е сега, послѣ ще мине ветеринарното отдѣление, както сега съществува, и минералнитѣ води. По-нататкъ нѣма да отида, при всичко че много може да се каже и за други сродни отрасли въ управлението.

А. Краевъ: За благоустройството, г. докторе.

Д. Мишевъ: Водопроводното дѣло.

Д-ръ П. Ораховацъ: Не искамъ да се спирамъ за благоустройството, макаръ че то наполовина е санитарно дѣло; не искамъ да посочвамъ, че тамъ влиза и канализация, и водопроводи, и постилане на улици и пр. Не влизамъ въ детайли; азъ давамъ общи очертания. Всички изброени отдѣли, днесъ съществуващи, съединени въ едно, ще съставятъ едно министерство, ако щете да употребя думата, хомогенно.

Ще ли се увеличатъ разносикитѣ? Да, ще има новъ министъръ, може-би, ще има началникъ на кабинета, или не зная какъ се казваше.

И. Хаджиевъ: Да не се разсърди министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Д-ръ П. Ораховацъ: Моля. — Ще има, може-би, още нѣколко служби, но съ туй се изчерпватъ всичкитѣ разноси и всичката разлика, която съществува между днешното и утрѣшното положение ако се осъществи проектътъ. Туй е разликата. Може ли нѣкой да каже, че ако се изразходватъ 50—100 хиляди лева повече, това ще съставлява нѣкакво прѣпятствие за организиране на новото министерство, прѣдъ видъ на неговото грамадно обществено значение? Разбира се, за това сериозно не може да се приказва. Тамъ, слѣдователно, спѣнка не може да има.

Азъ ще свърша. И при всичкото мое желание да не ви отегчавамъ, азъ пакъ изново апелирамъ къмъ народното прѣдставителство да прѣпѣни положението, да не изпуска единъ моментъ, който рѣдко се пада въ живота на парламента, да твори, да създава. И ако народното прѣдставителство въ този моментъ, когато му се слага единъ високъ културенъ въпросъ, стане и каже, както казаха вече нѣкои: „Не щемъ ново министерство“, азъ много ще съжалявамъ, защото въ бѣдната история на XIV-то обикновено Народно събрание ще има една скърбна страница, че то не е било въ състояние да разбере една културна нужда и е отговорило: „Не щемъ“. Направете го!

Двѣ думи и за втория отдѣлъ на проектираното министерство: трудътъ. Ако съединимъ тѣзи двѣ отрасли — народното здраве и труда — на едно, ще има дълбокъ смисълъ. Трудътъ трѣбва най-напрѣдъ да се гарантира откъмъ здравословното състояние, нѣщо, което въ днешенъ день не съществува. Тамъ, където се събиратъ много хора наедно да изпълняватъ тежкия трудъ, тамъ се създаватъ най-голѣми условия за болѣдувания отъ разни болести; тамъ дѣто има и женски и дѣтски трудъ, държавата е длъжна, въ името на настоящето и бѣдното, да полага особени грижи за запазване здравето на работниците. Значи, не току-тъй случайно е това съединение на народното здраве и труда. Това е отъ една страна; отъ друга страна, много лекомислено — да не кажа по-силна дума — се казва, че демократическото правителство подхвърля, единъ видъ, кокалъ, или прави аванси на социалиститѣ, или социално-демократитѣ, за да може да се популяризира. Минерно е да се твърди подобно нѣщо. Азъ, както разбирамъ, създаването на този клонъ, отдѣлътъ на труда, като самостоятелно управление, има за задача постигане много важна цѣль. Не е тукъ въпросътъ, дали ние имаме 15 или 50 хиляди души професионални работници, както се дебатираше по другъ случай прѣди нѣколко дни, ами въпросътъ е въ това, че въ всѣки случай ние вървимъ по сѣния пѣтъ, по който вървятъ всички други по-стари държави. У насъ пропадѣта, която съществува между отдѣлнитѣ класи, враждата, която се заражда, която ще избухне въ бѣдѣще и която може да донесе катастрофи, едва се отбѣлзва, защото нашитѣ условия на животъ днесъ-заднесъ сж други. Обаче отсега-нататкъ тази пропадѣта, която съществува между отдѣлнитѣ класи, ще става сѣ по-дълбока и по-дълбока, и ако държавата не е толкова умна да прѣдвиди бѣдѣщето, ако тя не се грижи да изравни конфликтитѣ, които захвататъ да съществуватъ и които отсега-нататкъ ще се развиятъ, и ако не вземе нужнитѣ мѣрки, тя не ще може да се прѣдпази за въ бѣдѣще отъ катастрофи. Ние още имаме врѣме да направимъ това, защото сме много млади и защото нѣма оиѣзи стари традиции на класовъ антигонизъмъ, който съществува другадъ и който тамъ, при всичкото желание на по-напрѣдничави умове, не може да се прѣмахне. Нашето положение е друго. Ние можемъ да се прѣдпазимъ отъ образуването на тѣзи опасности за въ бѣдѣще, защото днесъ ние ги нѣмаме; ние сме въ първитѣ

стѣнки, и отъ насъ зависи да бждемъ толкова умни, да бждемъ толкова прѣдвидливи, щото социалната неправда да не отива въ онази крайностъ, въ която е стигнала другадѣ и която не води по пътя на еволюцията, къмъ равномѣрния държавенъ напредѣкъ, а води къмъ неизбѣжни катастрофи, къмъ революции. Това е ясно. Ако това, което прѣди малко видѣхме въ Франция, не можа да се развие, не можа да сполучи, то е една случайностъ; ако бѣше сполучило, ние знаемъ какъ вървятъ събитията: тѣ щѣха да се развиятъ, както се развиватъ всички социални революции, т. е. епидемически щѣше да се повтори същото движение въ всички държави, които иматъ същата болка у себе си. Ние сме далечъ отъ това положение, ние можемъ да прѣдотвратимъ злото и катастрофитѣ, ние сме длъжни да го направимъ, но когато ние се замислюваме върху това, противниците ни на чело съ г. Драгиева казватъ: „Вие имате за намѣрение да хвърлите кокалъ на социалиститѣ и да настаните нѣколко социалъ-демократи на държавната трапеза“. Подобни подмѣтания показватъ само незрѣли мисли и незрѣлъ умъ.

Г. г. народни прѣдставители! По професия съмъ лѣкарь, занимавалъ съмъ се дълги години съ санитарни въпроси, изучавалъ съмъ ги и имамъ обособено мнѣние по тѣхъ. Не като еснафия, обаче, се обръщамъ къмъ васъ, а като човѣкъ съ по-широко гледище. Ако възприемете това, което ви се прѣдлага отъ комисията, вие ще направите едно високо-полезно и културно дѣло, ще заслужите благодарността не само на българския народъ, но и вънъ отъ прѣдѣлитѣ на българската държава, защото, може-би, ще дадете потикъ да се осъществи сѣщото и въ други държави.

Отъ мнозинството: Браво! (Ржкоплѣскане)

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ.

И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Когато се е разисквала и приела тази прибавка, относително деветото министерство, азъ не бѣхъ въ комисията и когато на слѣдния день додохъ, каза ми се, че то е свършенъ въпросъ. Азъ по него, г. г. народни прѣдставители, не повдигнахъ въпросъ, защото, слѣдъ малко размисление, додохъ до заключение, че най-добъръ ще бжде ние да гласуваме за такава една прибавка и то по единствената причина — която е и най-важна — че ние не трѣбва да лишимъ великото Народно събрание отъ възможността да обсъди въпроса и да рѣши, да-ли трѣбва да има девето министерство или не. Може да има нѣкой отъ насъ противъ деветото министерство. Но, г. г. народни прѣдставители, нека дадемъ възможностъ на великото Народно събрание да се изкаже, защото то именно ще бжде и най-компетентното. До неговото свикване ще се разисква той въпросъ, ще се опрѣдѣлятъ мнѣнията и ще се види какво е, най-послѣ, желанието на българския народъ: да има ли девето министерство или не, да бжде ли то за народното здраве, за земледѣлието или за жѣлѣзницитѣ? Менѣ ми се струва, че ако гласуваме противъ това прѣдложение, ние вече ще лишимъ великото Народно събрание отъ тази възможностъ и затова азъ рѣшихъ да гласувамъ за него. И като казвамъ това нѣщо, не искамъ да кажа, че съмъ се убѣдилъ въ нуждата, това министерство непрѣмѣнно да бжде за здравето и за труда. Менѣ ми се струва, г. г. народни прѣдставители, че могатъ да се приведатъ много аргументи въ полза на това министерство, аргументи толкова вѣзки, ако не по-вѣзки, отколкото аргументитѣ, които могатъ да се приведатъ за друго едно министерство.

Каза ни се, че това министерство било ново нѣщо. Позволете ми да ви кажа, г. г. народни прѣдстави-

тели, че прѣди 25 години въ едно мое съчинение по чиновническия пролетариятъ, азъ заговорихъ за таква министерство, като приведохъ мнѣнието на единъ тогава извѣстенъ френски икономистъ Артуръ Манженъ, единъ постояненъ сътрудникъ на авторитетното френско списание *Economiste Français*, който бѣше писалъ една-двѣ статии въ полза на това нѣщо.

Каза ни се, че въ Англия нѣмало министерство за народното здраве. Да, нѣма, но защо нѣма? Защото тамъ болницитѣ сѣ частни, на благотворителни дружества, и защото, благодарение на това широко самоуправление, лѣкаритѣ сѣ или окръжни, или общински. Ето защо тамъ нѣма. Послѣ, ако тамъ нѣма, аргументъ ли е да нѣма и у насъ, когато у насъ, както ви каза прѣдседателъ г. д-ръ Ораховацъ, има села, дѣто населението вече отъ година на година намалява въ слѣдствие лошитѣ хигиенически условия? Ние трѣбва да обсъдимъ, прѣди всичко, тоя въпросъ, защото една страна, която се остава тъй да се обезлюдватъ нейнитѣ села, е една страна, която не може да има претенция да бжде цивилизована.

Каза ни се, че по второто отдѣление на това министерство, по труда, не сме имали достатъчно работници. Това се декларира и отъ червената маса, отъ тая червена маса, отъ която, впрочемъ, трѣбва да се внесе и единъ бюджетъ за фондове, между които има маса фондове за работници. Слѣдователно, не е вѣрно това твърдение, че нѣма работници. Но, г. г. народни прѣдставители, ние конституцията всѣка година ли ще мѣняваме? Ако сега нѣмаме работници, подиръ години може да имаме. И ще имаме. Надѣя се, че нашиятъ напредѣкъ ще бжде такъвъ, че скоро ние ще имаме една много по-развита индустрия, и щомъ имаме развита индустрия, разбира се, ще имаме и работници, а нѣма да останемъ само съ тия.

Каза ни се, че ако отдѣлимъ народното здраве отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи, това министерство щѣло да има много малко работа. Въ такъвъ случай това министерство може да се даде на министъръ-прѣдседателя, който има доста друга работа да върши, и по тоя начинъ, дѣйствително, ще се постигне донѣдѣ онова, което мислѣха нѣкои, щото министърътъ безъ портфейлъ да бжде министъръ-прѣдседателъ, защото, нѣма съмнѣние, г. г. народни прѣдставители, че много пѣти министъръ-прѣдседателъ трѣбва да бжде малко по-свободенъ отъ обикновенитѣ административни работи, отъ бюрократическитѣ грижи, за да може да работи по общия интересъ на страната. Ето, той ще се грижи именно за тия общи интереси, като има само вътрѣшнитѣ работи. Но ако и това не одобри нѣкое бѣдаще Народно събрание, нищо не прѣчи да се взематъ почитѣ и телеграфитѣ отъ Министерството на общественитѣ сгради, което е прѣтрупано, и да се дадатъ на Министерството на вътрѣшнитѣ работи. Това нѣщо въ Франция става съ единъ декретъ, съ единъ указъ: отдѣлятъ се части отъ едно министерство и се присѣдиняватъ къмъ друго. Това у насъ ще стане съ единъ законъ и по тоя начинъ на Министерството на вътрѣшнитѣ работи ще се даде повече работа, ако дѣйствително тя трѣбва да бжде повече.

Най-послѣ, каза ни се, че това ново министерство за народното здраве и труда не щѣло да има много работа. Прѣдседателъ на Народното събрание г. д-ръ Ораховацъ ви каза, че нему ще се дадатъ и ветеринарната служба, и минералнитѣ води, послѣ къмъ отдѣлението на труда ще отиде и отдѣлението за занаятитѣ, защото и то е една частъ отъ областта на труда.

Тия сѣ нѣколкото думи въ полза на това министерство. Както виждате, колкото може да се каже въ полза на друго министерство, толкова може да

се каже и въ полза на това министерство. И, най-главно, по причина, че азъ не **жела** да се липи великото Народно събрание отъ **възможността** да обсъди въобще въпроса за деветото министерство, азъ ще гласувамъ за това предложение.

М. Златановъ: Позволете ми да ви кажа, какъ се роди въпросътъ въ комисията и какъ дѣйствуваме сега, слѣдъ тѣзи класически обяснения на г. д-ръ Ораховацъ. Въпросътъ се повдигна случайно. Слѣдъ като г. министъръ-председателятъ се съгласи да нѣма министъръ безъ портфейлъ, слѣдъ като всички оцѣниха, че това ще бѣде лишно, предложено се, спомена се за министъръ на стѣровището — въпросъ, повдигнатъ отъ г. Коларова. Случайно, единъ отъ членоветъ на комисията, г. Копринаровъ, подъ резерва само напомни този въпросъ. Избухна слѣдъ туй и дойде на дневенъ редъ радостното въ момента предложение за Министерство на народното здраве — хайде да кажемъ и за труда. Комисията го прие съ възторгъ. Долу още срѣцнахме бури отъ възражения и насмѣшки: у-ха, у-ха, Министерство на труда, Министерство на народното здраве! Г-да, че въпросътъ е важенъ, азъ констатирамъ отъ новото разположение и отъ настроението, което депутатитъ получиха слѣдъ това обяснение на г. председателя. Когато с въпросъ за народното здраве, нека да не губимъ врѣме, а да отнесемъ въпроса до висшата конституционна инстанция до великото Народно събрание, и по тоя въпросъ да не бързае, леко да го отказваме. Сложенъ на дневенъ редъ, нека да отиде до великото Народно събрание и нека още отсега за юначния нашъ български народъ, който въ пѣснитъ си възпѣва здравето, като кръщава най-хубавото цвѣте „здравецъ“, да кажемъ: за народното здраве, паздраве! (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Стига, да се гласува!

Председателствующъ Н. Гимиджийски: Не може, защото има записани да говорятъ.

Има думата г. Петъръ Петровъ.

П. Петровъ: Двѣ думи ще кажа само. Азъ имахъ честта да участвувамъ въ комисията, която трѣбваше да се занимае съ измѣненіето на членоветъ отъ конституцията, показани въ законопроекта, и азъ бѣхъ за това Министерство на народното здраве и на труда, и считамъ за свой дългъ да ви дамъ обяснение, защо съмъ гласувалъ за него, защото азъ съмъ обмислилъ въпроса.

Отъ мнозинството: Нѣма нужда да давате обяснения.

П. Петровъ: Когато се говори, че било насмѣшка да има специално министерство, което да се грижи за народното здраве, тогава се прави една голѣма подигравка къмъ тая държава, която се населява отъ български народъ. Когато ние сме извикани да живѣемъ най-интензивенъ животъ, най-интензивенъ трудъ, защото бюджетътъ се качва всѣка година, понеже пѣлитъ, които гонимъ, сѣ далечни, и, за да ги стигнемъ, трѣбва да плащаме, тогава трѣбва ние да се обръщаме съ надлежното внимание и къмъ народното здраве. При тази статистика, която спомена почтениятъ г. Ораховацъ, че 25‰ е смъртността въ България, а 15‰ въ Англия и 10‰ въ Швейцария, ние трѣбва да се замислимъ, защото само съ 1‰ да намалимъ смъртността у насъ, тѣ сѣ 4.000 души спестени. Ние измѣняваме чл. 55 въ конституцията и даваме възможностъ на чужденци, които не знаятъ откъдъ идатъ, да се приематъ за български подданици не отъ Народното събрание, а по административенъ редъ. Защо? Защото ние искаме да населимъ тази страна, а, отъ друга страна, не обръщаме внимание, че хората мратъ. Когато ние облагоустроя-

вата съ данъци, ние трѣбва да се отнасяме спрѣмо тѣхъ съ по-голѣмо уважение, и не само да вземаме данъци отъ тѣхъ, а и да имъ помогнемъ. Заради туй азъ гласувахъ за това министерство, като смѣтахъ, че смъртността ще може да се намали поне съ 1‰.

Сега, за Министерството на труда. Азъ съмъ индустриалецъ. Повдигна се въпросъ тукъ, че нѣмаме работници въ България. Вѣрно е, че нѣмаме работници въ България, но само че не трѣбва да си играемъ съ фразитъ. Нѣма работници въ България въ смисълъ на *travailleur*. Работнишката рѣка у насъ е груба, неопитна; тя изразходва 12 часа, за да свърши една работа, която опитниятъ европейски работникъ може да свърши за 1—2 часа. Заради това именно трѣбва да има едно министерство на труда, което постоянно да урегулира отношенията между господаритъ и работницитъ и да помага както на единъ да не злоупотребяватъ съ своето положение на господари, тъй също да научи и другитъ, работницитъ, да искатъ, щото тѣхниятъ трудъ да бѣде рентиранъ.

Азъ ще гласувамъ за туй министерство.

Н. Мирски: Да се създадатъ здрави работници.

Председателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Стоименъ Савовъ.

Отъ всички страни: Стига, стига!

С. Савовъ: Двѣ думи, г-да! — Слѣдъ хубавото освѣтление отъ г. Теодора Теодоровъ и отличната рѣчь на г. председателя, въ мене се слага убѣждението, че това министерство е нужно, и азъ съ пълно съзнание ще гласувамъ за него.

Друго. За едно по-хубаво освѣтление отъ хубавата рѣчь на г. председателя на бѣдѣщитъ избиратели, които ще гласоподаватъ за народни представители за великото Народно събрание, за да иматъ тѣ ясна представа, какво се мѣри съ това девето министерство, азъ правя предложение да се напечати рѣчьта на г. председателя, та всѣки единъ избирателъ да прѣчѣни, да-ли, дѣйствително, когато ще гласоподава за депутатъ, който ще отиде въ великото Народно събрание, да му заповѣда: „Г-не, азъ ще Ви избира, но да гласувате за туй министерство“, или: „Г-не, нѣма да гласувате за туй министерство“. Въобще, за да прѣчѣни българскиятъ народъ тази хубава рѣчь на г. председателя, правя предложение тя да се напечата.

Председателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министъръ-председателятъ.

Министъръ-председателъ А. Малиновъ: Г. г. народни представители! Азъ се боя да не разваля добротото впечатлѣние отъ обстойната и добръ аргументирана рѣчь на г. д-ръ Ораховацъ, ето защо азъ не ще говоря по това ново министерство. Идеята за откриването на едно ново, девето министерство, Министерство на труда и на народното здраве, не е идея на правителството, тя е на комисията, и на комисията приличаше да отстои откриването, учрѣждаването на прѣпоръчаното отъ нея ново, девето министерство. Тази длъжностъ най-добръ изпълни председателятъ и членътъ на 20-членната комисия г. д-ръ Ораховацъ. На мене не остава нищо друго, освѣнъ горещо да прѣпоръчамъ на народното прѣдставителство идеята на комисията за отварянето на едно ново, девето министерство. И ако не по други съображения, то поне по едно: нека, наистина, тоя въпросъ не се затваря окончателно въ днешното заседание, нека великото Народно събрание поразмисли върху въпроса, кое ново министерство трѣбва да се

открие, защото нуждата от такова се чувства. Правителството мислеше, че е нужно едно министерство без портфейл, което можеше да го заеме министър-председателът или, може-би, и някой друг министър. Говори се тук за нуждата от едно министерство на трѣсѣг-а, или нуждата от едно министерство на желѣзницитѣ, или — една добра идея на г. Теодора Теодоровъ — за нуждата от едно министерство на държавнитѣ имоти. Всичко това убѣждава само въ едно, че чл. 161 отъ конституцията, който третира въпроса за министерствата, се нуждае отъ едно мнѣние и окончателно рѣшение на великото Народно събрание по него. Този е най-вече аргументъ за мене, който ми дава основание да прѣпорѣчамъ — азъ друга дума не мога да употребя; казахъ, това не е идея на правителството — да прѣпорѣчамъ горещо на народното прѣдставителство да даде възможност на великото Народно събрание да се изразни по повдигнатия отъ комисията въпросъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ измѣнението на чл. 161 отъ конституцията тъй, както се докладва на комисията, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството). — (Оспорване отъ земледѣлската група)

Н. Мирски: Почти единодушно се прие.

Д. Драгиевъ: Ние оспорваме.

А. Стамболийски: Да се прѣброятъ гласовѣтѣ.

А. Краевъ: Ние сме готови да гласуваме чрѣзъ ставане на крака.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля! Има направено прѣдложение отъ г. Стоимена Савовъ, щото да се отпечата рѣчта на г. д-ръ Ораховацъ, която сега произнесе, и да се афишира. Моля, които приематъ това прѣдложение да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Д. Драгиевъ: Г. прѣдседателю! Ние оспорихме вота. Вие трѣбваше да проверите. (Възражения отъ мнозинството)

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Понеже въпросътъ се касае за измѣнение на конституцията, ако вотътъ е оспоренъ, азъ моля да се повтори или да се проверятъ гласовѣтѣ.

Н. Мирски: Ако и вотътъ да бѣше почти единодушенъ.

Д. Мишевъ: Кой оспорва вота? Да заяви! Нека да каже, че иска поименно гласуване! Азъ апелирамъ къмъ г. Драгиева, да заяви тържествено, че оспорва вота.

Д. Драгиевъ: Какви тържества искате?

Д. Мишевъ: Който оспорва вота, да заяви.

Прѣдседателъ: Д-ръ П. Ораховацъ.

Д. Драгиевъ: Азъ оспорвамъ вота.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Сериозно оспорване не е имало. Въпросътъ е свършенъ.

Д. Драгиевъ: Вие не чухте ли, че азъ оспорихъ?

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Сериозно ли настоявате, г. Драгиевъ?

Д. Драгиевъ: Азъ говоря всѣкога сериозно.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Драгиевъ казва: „Азъ оспорвамъ вота“. — Свършена работа. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г-да! Понеже става оспорване, че не е имало надлежното число народни прѣдставители, гласували за туй прѣдложение, моля, които приематъ § 15, въ който се съдържа онова измѣнение, което комисията е направила на чл. 161 отъ конституцията, да станатъ на крака. (Мнозинство) Безспорно мнозинство. Събранието приема. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Д-ръ Н. Наковъ: Да се избличи Драгиевъ!

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има направено прѣдложение отъ г. Рангела Яневъ, щото чл. 91 отъ конституцията да се изхвърли, тъй както е билъ изхвърленъ въ проекта, прѣдставенъ отъ правителството. Моля, г-да! Понеже това прѣдложение остана да се гласува слѣдъ свършването на второто четене на законопроекта, ще го дамъ на гласуване, ако той не го оттегля. Оттегляте ли го, г. Рангелъ Яневъ?

Р. Яневъ: Не го оттеглямъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Тогава, не сте правъ да го правите, заради туй, защото има послѣдующи членове, за които Вие не сте мислили.

Р. Яневъ: Знамъ, че има.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: При все това ще го туря на гласуване.

Моля, които приематъ това прѣдложение на г. Рангела Яневъ, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Събранието не приема.

Има думата г. министър-прѣдседателъ.

Министър-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Моля за утрѣшния день да гласувате слѣдующия дневенъ редъ: трето четене на законопроекта за измѣнение нѣкои членове на конституцията, а послѣ да слѣдва днешниятъ дневенъ редъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прѣдложения отъ г. министър-прѣдседателя дневенъ редъ за утрѣшното засѣдание, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 9 ч. 20 м. вечерята).

Подпрѣдседателъ: Н. Гимиджийски.

Секретаръ: П. Паскалевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.

(Край на VIII-та книга).